

“મંગલ !”

—ગઝલ—

અમારા હીંદમાં સર્વે;

સ્થળે ઇશ સ્થાપને—મંગલ !

અહા ! સૌ આર્યના અંતર;

વિષે ઝસ વ્યાપને—મંગલ !

કરી મન માનતી વૃદ્ધિ;

વધાઈ આપને—મંગલ !

પ્રભુ ભારત તનૂ દિલમાં;

લલાઈ છાપને—મંગલ !

વધો હુત્તર કળા હીંદે;

સકળ કાર્યો થને—મંગલ !

વળી વ્યાપાર પણ વધને;

સુખુદ્ધિ વાધને—મંગલ !

તમે પાસે સકળ પત્તિ;

પતિતું માગને—મંગલ !

ગવાને ગીત ને વાળ;

વિભૂજી વાગને—મંગલ !

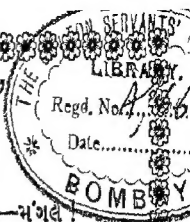
પ્રભાતે પ્રેમથી ચાચું;

ન વન કાર્યો થને—મંગલ !

રચાયે રાગણી જે તે;

કવિને આપને—મંગલ !

“મણિકાન્ત.”

ગઝલ !

ગઝલમાં હું અન્યો થયો !

ગઝલ દિલબન ! ગાવા દે !

હજારો કામને છોડી !

અહા ! શુલતાન ! થાવા દે !

ગઝલના હોજમાં હુર્ષે !

અહાહા ! યાર ! નહાવા દે !

ગઝલ રસથી ભરી ખ્યાતી !

પૌ-ને મસ્તાન ! થાવા દે !

નથી ખાવું નથી પીવું !

મઝા ઘસ ! એ ઉડાવા દે !

અયે ! નિદ્રા ! જજે નાસી !

નશો ! એનો ચહુડાવા દે !

નોંતિ, શૃંગારનાં કાવ્યો !

ગઝલમાં હા ! બનાવા દે !

વિષય વૈરાગ્યનો વીરા !

ગઝલમાં રે ! બતાવા દે !

ભલે છે અન્ય રાગો પણ !

ગઝલમાં ગાન ! થાવા દે !

વળી વાણંત્ર તે સાથે !

ગઝલમાં હા ! બબવા દે !

“ અણ્ણિકાન્ત ”

નૈતિક-કાવ્ય.

—ગઝલ—

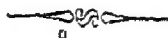
ભલે દુઃખમાં, દુખી જૈને,
સકળ સુખને સમાવા દે !
હૃદયને ભય ભમાવે તો,
ભુલી તું ના ભમાવા દે !
અહા ! અગ્નિ વિષે હર્ષે,
અતી તનને તપાવા દે !
કદી તલવારની ધારે,
ભલે ગરદન કપાવા દે !
દુખાવે દેહને દરિયે,
ખુશીથી તો દુખાવા દે !
પિવાડે ઝેર તો પી—લે !
રખે ! દિલને દુઃખાવા દે !
પડી પર્વત પરેથી હા !
શરીરને તો છુંદાવા દે !
તથાપિ ધીર ધારીને,
નીતિને નાં લુંટાવા દે !

“મણિકાન્ત”

“ અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! ”

—ગઝલ—

અહો ! કિસ્તાર ઇન્સાફી અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ;
 ખલકને ખૂબ ખ્યારો છે ! અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કુકર્મે કદ લોગર્વીએ, તમોને દોષ કાં દઈએ ?
 શુન્હો સઘળો અમારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 રમીને પાપના પાસા, મુખોની રાખીએ આશા !
 ખરે ! ખોટા વિચારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 સદાચરણે સદા ચાલે, સદા સુખ તેહને આલે !
 પુરાવા તો હજારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કરેલાં પાપ જામે છે, પછી જન કદ પામે છે !
 અહો ! એ શુભ મારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કંઈ જન એમ ખોલે છે, પ્રભુ ઇન્સાફ ભૂલે છે !
 અરે ! ગાંડા ગમારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કરે તેવું જરૂર પામે, લણે છે જેવું જે વાવે !
 જગતનો એજ ધારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 વસીલાને મુકે બેસે તો ! ન કો'ની લાંચ તું લેતો !
 વિમૂ તું ન્યાય વાળો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !
 કથે 'શંકર' વડીલોની, ગરજ તુજ પાસ ના પડતી !
 અહો ! એ રાહ મારો છે, અદલ ઇન્સાફ તહારો છે ! અહો !

બુરી આદત ચાને દુર્ગુણદર્શક !

—ગઝલ—

૩૧, ૨૨૦

મજે શરખત છતાં ખ્યાલી શરાબે રે ! ભરે છે કાં ?

ખરે ! ખીસ્સે બની ખાલી નશો વ્યસની કરે છે કાં ? મજે.

મનોહર મેનકા જેવી રૂપાળી ઘર વિષે રામા;

છતાં છટકેલ રાંડોમાં રણડતા રે ! ફરે છે કાં ? મજે.

કરે કિરતાર સર્વે પણ કયું મહેં એમ માનીને;

અભિમાને બની અંધા હુંપદ ગંધા ધરે છે કાં ? મજે.

દિપકટી જ્યોતને ઝાંખી પતંગો ભાન ભુલીને;

ઊડે છે ભેટવા તહેને બળે છે રે ! મરે છે કાં ? મજે.

જળાશય છે ભર્યા જ્યાં ત્યાં તથાપી કાક પક્ષીઓ;

પનીહારી શીરે મટકી તહાં ચંચૂ ભરે છે કાં ? મજે.

ભરીને પય તણું ખ્યાલું મણીધરને તમે પાશો;

હળાહળ ઝેરની ધારા મુખેથી રે ! ઝરે છે કાં ? મજે.

બુગારે સૌ ગુમાવ્યું છે બન્યો ખેહાલ હા ! બંદો;

છતાં અફસોસ ! મન તનું બુગારે જો ઠરે છે કાં ? મજે.

કરી છે કેદની યાત્રા અરે ! કેં વાર દંડાયો;

તથાપી ચોર સૌ ચૂકી ફરી પરધન હરે છે કાં ? મજે.

કર્યો ઉપકાર જન કો'એ ભુલી આભાર સૌ તહેનો;

ફૂતની નીચ અપકારી બુરું તહેનું કરે છે કાં ? મજે.

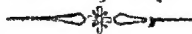
x

x

x

કથે “શંકર” સુણો શાણા પડી આદત ટળે-ના તે;

ધુવે જો ઢોયલા તો પણ સફેદીમાં ભળે-ના તે.

પરોપકાર !

ગઝલ

પ્રભાકર તે પ્રકાશીને જગત સેવા કરે છે કાં ?
 અહા ! રમનીપતિ નિત્યે નભે ફરતો ફરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 નવાણો નીરથી ભરવા પકવવા પાક હા ! ક્ષેત્રે;
 નિયમસર મેઘ સૃષ્ટિમાં અહા ! વૃષ્ટિ કરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 સકળના પ્રાણનો રક્ષક મધુરો છે અહા ! વાયૂ;
 વિના સ્વાર્થે વહે સઘળે વફૂરી વાપરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 ગ્રહી કરમાં કુહાડીને સુખડને છેદશો કોઈ;
 ભલેને અગ્નિમાં નાંખો સુગંધી હા ! સ્ફુરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 ચરે જંગલ તણો ચારો મહીષી, ગાય, ને બકરી;
 મધુરું દૂધ આંચળથી છતાં તહેને ઝરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 તપેલો તાપથી પંથી વિસામો વૃક્ષનો લે છે;
 પછી પથ્થર થકી મારે છતાં ફળ હા ! ખરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 સદાચરણી અને સંતો તણું ખૂડું કરે કોઈ;
 છતાં પરમાર્થના પ્રેમી દયા હરદમ ધરે છે કાં ? પ્રભાકર.
 કથે 'શંકર' ભલા લોકો પરાયાં કષ્ટ કાપે છે;
 અહા ! પરમાર્થના માટે ઘટે તો પ્રાણ આપે છે. પ્રભાકર.

—સોરઠો—

ઉપકારે ઉપકાર, કરનારા જન કેંક છે;
 અપકારે ઉપકાર, કરનારા જન બૂજ છે !

ખુશામતથી રાજ થનારને !

—ગઝલ—

તમે બોલી રહ્યા ભાઈ ! અમોને બોલવા દેશો !

અમારા દીલનું તાળું ખુશીથી બોલવા દેશો ! તમે.
તમે બોલ્યા બધું સાચું ! કહીશું કેમ હા એ હા ?

ખરું બોલું હૃદય કાંટે તપાસી તોલવા દેશો ! તમે.
ગપાટાના સપાટા એ તમારા કામ ના આવે;

ભરેલી છે અગર ખાલી ? ફળીને ફેલવા દેશો ! તમે.
તમે બોલ્યા પટારામાં ભર્યાં મુક્તાફળો મોંઘાં;

અમારાથી મનાયે ના પટારો બોલવા દેશો ! તમે.
અમે તો સત્યના સાથી ખુશામત છે ખરે ખારી !

અમારી અલ્પ બુદ્ધિથી અરે ! અવલોકવા દેશો ! તમે.
તમે માઠું લગાડો તો તમારી મુર્ખતા મ્હોટી !

તપ્પું જો હોય મસ્તિક તો જરા ઠંડુ થવા દેશો ! તમે.
કથન લાગે કદી કડવાં અમોને જો નહિં આહો !

રજા આપો અમે રાજ ! જીગરથી હા ! જવા દેશો ! તમે.
ખુશામતના તમે માલિક ! ખુશામતજોર છે ઝાઝા;

ભલે ભેગા કરી બુદ્ધિ તમારી બોળવા દેશો ! તમે.
છતાં પણ શેઠજી મહારા ! શિખામણુરંકની માની !

વ્યસન ઝાઝું ખુશામતનું ગળે ના બાઝવા દેશો ! તમે.

“ યુવાની તો દિવાની છે ! ”

—ગઝલ—

જરા જન બાળવી લેજે અરે ! ઝેરી યુવાની છે;
 કલંકિત કિર્તિને કરશે ખરે ! વૈરી યુવાની છે ! જરા.
 સદા મન મોહમાં રમતું, રહે પરનારમાં ભમતું;
 નીતિને લેશ ના નમતું યુવાની તો દિવાની છે ! જરા.
 લલે હો ! ભ્રાતની નારી અગર હો ! મિત્રની પ્યારી;
 નજર ત્યાં થાય બદકારી ખરાબીની નિશાની છે ! જરા.
 સગું રનેહી નહિ જોશે લલે વિધવા કદી હોશે;
 અરે ! અછલ બધી ખડોશે લલે ગુણવાન જ્ઞાની છે ! જરા.
 ચાલીમાને કરે અંધા કરાવે નીચના ધંધા;
 વિચારો ફેરવે સંધા યુવાની તો ગુમાની છે ! જરા.
 બનાવ્યા કૈકને કૈદી નખાવ્યાં શીપ કૈં છેદી;
 યુવાની શત્રુ છે ભેદી ન માનો કે, મઝાની છે ! જરા.
 હૃદય કિરતાર ના રટતું નથી પરમાર્થમાં પળતું;
 રહે રસભોગમાં લળતું જીવનની બાણ હાની છે ! જરા.
 વિકારોને વળગનારી બતાવે પાપની ખારી;
 યુગાડે બુદ્ધિના સારી પિડાકારક પિછાની છે ! જરા.
 સમજ સંસારના પ્રાણી ! યુવાની માન મસ્તાની;
 અરે ! પણ ચાર ઠાંડાની ! યુવાની બાણ ફાની છે ! જરા.
 કેથે “શંકર” જુઠી કાયા જુઠી સંસારની માયા;
 યુવાનીની જુઠી છાયા જુઠી આ જીવગાની છે ! જરા.

“ નાહિં સાહસ કરો કોઈ ! ”

—୨୫୫—

કરો જે કામ હે ખ્યારા ! ખડું ખોટું જનો નેઈ;
 વિચારીને ભરો પગલું નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 બનીને ક્રોધમાં અંધા કરે સાહસ અરે ! સંધા;
 ખુડું થાતાં રહે રોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 ભમાવ્યા ના ભમો દો'ના કરો ના કાનને કાચા;
 સુઝો સૌ ખેસશો ખોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 નિહાળો નેત્રથી તો પણ તપાસો પુર્ણ હે ખ્યારા !
 ભલે હો કામ હરકોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 પડ્યા છે કે જનો એવા ચઢાવે ચિત્ત ચગડાળે;
 ભડસે ના રહો ભાઈ ! નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 *હતી હા ! વીંપની નારી ખિચારા નોળને મારી,
 કરી સહસાજ પસ્તાઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 *કર્યો સંહાર પોપટનો બચાવ્યો ઝેરથી જેણે;
 પછી રાજ રહ્યો રોઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.
 હજારો દાખલા એવા બન્યા કે ને નવા બનતા
 ગણો, સહસા ઉડી ખાઈ નહિં સાહસ કરો કોઈ ! કરો.

* ગુજરાતી રેક્ષામુદ્રની કવિતા 'સિદ્ધપુર નામે સુંદર ગામ' વાંચો !

* ११ १३ १५ 'धोधा पाटलु गाम गंभीर' वांच्यो

સોનેરી શીખામણ !

ગઝલ-સોરઠી (હરિગીતમાં પણ આલશે)
કિર્તિ કલંકિત જે કરે એ કાર્ય તો કરવું નહિ;
અપયશ અપાવે જે અરે ! એ રીત આચરવું નહિ !

અનીતિ તણા આગારમાં !

બખ્ષો ઉડે નયાં બહારમાં !

વ્યસની તણા વ્યવહારમાં !

પળવાર પણ હરવું નહિ !

ખોલ્યું વચન તે પાળવા !

ખોટાપણને ખાળવા !

હા ! સત્યને સંભાળવા !

દુઃખ જે પડે હરવું નહિ !

વ્યભિચારને વૈરી ગણો !

રે ! મોહ મમતાને હણો !

રસ્તો તજો લાલચ તણો !

પર દ્રવ્યને હરવું નહિ !

પરમાર્થને ખ્યારો કરો !

બસ ધ્યાન મંથરનું ધરો !

લક્ષિત તણું લાથું ભરો !

ફટકેલ થૈં ફરવું નહિ !

કિર્તિ કલંકિત જે કરે એ કાર્ય તો કરવું નહિ;
અપયશ અપાવે જે અરે ! એ રીત આચરવું નહિ !

“જનુની જણ તો જણ જન એવા !”

—ચંદ્રાવળા-છંદ—

જનુની જણતો જણ જન એવા, દાતા ભક્તા, શૂર,
સ્વદેશની સેવામાં દાના, પર ઉપકારી પૂર;
પર ઉપકારી પૂર કહાવે, જે બોલે તે તુરત બબલે,
નવ પથ્થર તે ઝવેર જેવા, “જનુની જણતો જણ જન એવા.”

“દાતા” :— (૨)

દયા રાણો દરિયો છે ‘દાતા,’ દિનપર જેનો ખ્યાર,
ભૂખ્યાને ભોજન તે આપે, અપંગનો આધાર;
અપંગનો આધાર ન ડરતા, પરમારથનાં ધન વાપરતા,
કૃપણ કદી ના મનથી થાતા, દયા તણો દરિયો છે ‘દાતા’ !

“ભક્તા” :— (૩)

ભૂધરની ભક્તિ મન ભાવે, ગાતા તેતું ગાન,
કામ, ક્રોધ મદ માયા ત્યાગે, જ્ઞાન વિષે શુભતાન;
જ્ઞાન વિષે શુભતાન રહેતા, હરદમ હરિતું નામજ લેતા,
સૌપર સરખો ખ્યાર બતાવે, ભૂધરની ભક્તિ મન ભાવે !

“શૂરો” :— (૪)

શોભે રણસંગ્રામે ‘શૂરો,’ ધરી ઢાલ તલવાર,
દુશ્મનના દળમાં જે ધૂમે, ડરે નહિ તલભાર;
ડરે નહિ તલભાર હૃદયમાં, હોય ભલે તે ભારી ભયમાં,
પ્રાણ અર્પવામાં પણ પૂરો, શોભે રણસંગ્રામે ‘શૂરો’ !

(૧૮)

(૫)

‘જનુની જણુ તો જણુ જન એવા,’ કવિ, લેખક, ગુણવાન,
લેખ લખી સંસાર સુધારે, જેને અંતર જ્ઞાન;
જેને અંતર જ્ઞાન રહે છે, જળ સમ જગમાં જ્ઞાન વહે છે,
સ્વદેશની કરતા તે સેવા, ‘જનુની જણુ તો જણુ જન એવા’ !

“ જનુની ના જણુજે જન એવા ” !!!

—અંદાવળા—૭૬—

(૧)

જનુની ના જણુજે જન એવા, લુચ્ચા ચોર લખાડ,
અભિમાની અવગુણના પોષક, કરે ન કો’ પર પા’ડ;
કરે ન કો’પર પા’ડ કદાપિ, અપંગને કૈ’ શકે ન આપી,
જાણુ તે જન છે જડ જેવા, ‘જનુની ના જણુજે જન એવા’ !

(૨)

જનુની ના જણુજે જન એવા, વ્યસિચારી અંડાળ,
આપ મતલબી અને અદેખા, ખોટું આપે આળ;
ખોટું આપે આંળ ખરાને, ભાર રૂપ તે છેજ ધરાને,
જાણુ જનાવર ઝેરી જેવા, ‘જનુની ના જણુજે જન એવા’ !

(૩)

જનુની ના જણુજે જન એવા, જે ચુગટી કરનાર,
જેના જનનાં ફિલ ભમાવેઝ દૂર્ગુણના ભંડાર;

દુર્ગુણના ભંડાર કંઠાવે, માત પિતાનું નામ લખાવે,
જનમે તુજને દોષજ દેવા, 'જનુની ના જણજે જન એવા' !

(૪)

જનુની ના જણજે જન એવા, લોભીને કંજૂસ,
'પૈ'ના પરમારથમાં આપે, મૂર્ખા મજખીચૂસ;
મૂર્ખા મજખીચૂસ કંઠાવે, ખાય ન પોતે ના ખવરાવે,
સ્વદેશની કરતા ના સેવા, 'જનુની ના જણજે જન એવા' !

(૫)

જનુની ના જણજે જન એવા, નિમક હરામી હોય,
ખાતાં જેતું 'જોદે તેતું', નહિ વિચારી ભેય;
નહિં વિચારી ભેય કદાપી, ભલે ભરૂં રહો તથાપી,
છે જીવતા પણ શખના જેવા, 'જનુની ના જણજે જન એવા' !

“અમારા કંથના માટે !”

—ગઝલ—

અમે આ દેહ ધારી છે, અમારા કંથના માટે;
વળી માયા વધારી છે, અમારા કંથના માટે. અં
પિયર પળમાં તજ દહને, સુભાગી સાસરે આંખ્યાં;
રમત સરવે વિસારી છે, અમારા કંથના માટે. અં
પિતાથી લાઠ કરતાં'તાં, પજવતાં માતને ભારે;
હવે બુદ્ધિ સુધારી છે, અમારા કંથના માટે.

કહું ના કોઈનું કરતાં, અતી બિન્મત્ત થઈ ફરતાં;
 હવે તો લાજ ધારી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 બુનાંની પ્રીત તોડીને, નવાંથી સ્નેહ જોડીને;
 ગરવની ગાંઠ ગાળી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 દુકારા સાચુના ખાધા, નણુંદના ખોલ સાંખ્યા છે;
 ક્ષમાની ઢાલ ધારી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 પરાધિન પિંજરે રહીને, હશે કદાં કષ્ટ કેં વેંડયું;
 ઉઢાસી ટેવ ટાળી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 પતિની સેવ છે સાચી, રહી નિજ નાથમાં રાજી;
 અનીતિ તો અકારી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 ધરી શણગાર શુભ અંગે, ઠમકતી ચાલ ચાલીને;
 શરીર શોભા વધારી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 કહે તે કંથ કરવાનાં, પતિને દેવ ગણવાનાં;
 અડગ એ ટેક ધારી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 પતિના સુખમાં સુખિયાં, પિયૂના દુઃખમાં દુઃખિયાં;
 સ્વસ્ રીત એ સ્વિકારી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦
 પતિનું આંસુ પડશે ત્યાં, અમારું લોહી આપીશું;
 પતિવૃત્ત માળ ખેડેરી છે, અમારા કંથના માટે. અ૦

“ પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું ”!

—ગઝલ—

અમારું સ્વર્ગનું આરું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું;
 અમોને મોક્ષ દેનારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 સુખુદ્ધિ સાથ વસનારું, કુખુદ્ધિ દૂર કરનારું;
 પિયૂનો પ્રેમ પાનારું, પ્રતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 ભલે જૂએ મરી જઇયે, કદી કંગાલ ને થઇએ;
 દુઃખો દેખી ન કરનારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 અમોને કેદમાં રાખો, કદાપિ બેઠીએ નાખો;
 છતાં ના ટેક તજનારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 ભલેને ભય ઘણો આપો, કદી તલવારથી કાપો;
 નહિ તલવાર ડગનારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 ઘણું દુઃખ આપે સહીશું, કદી ના કોઇને કહીશું;
 અમારા શ્રેયને સારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 પતિ ને હોય પત વાળો, કુટિલ આ અંધ હો કાણો;
 તથાપી ચિત્ત મ્હાનારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 ભલે રોગી અભોગી હો, અગર ધનહીણ યોગી હો;
 ઘણી ભગવંત રામ ધારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !
 અભણ કે હોય અજ્ઞાની, શકે ના પ્રેમને જાણી;
 છતાં શિરછત્ર છે મ્હારું, પતિવૃત પ્રાણથી ખ્યારું !

અમારો દેવ છે સ્વામી, અમારી લક્ષિત ત્યાં જામી;
 હૃદય ભરથાર રટનારૂં, પતિવૃત પ્રાણુથી ખ્યારૂં !
 નહિ લક્ષ્યાધ્યે લોભે, નહિ મન માનશે મોહે;
 ખરેખર ! એ બધું ખારૂં, પતિવૃત પ્રાણુથી ખ્યારૂં !
 સર્થા લંડાર નાણાંથી, સુવસ્ત્રો કે ઘરેણાંથી;
 કદી ના ચિત્ત ચળનારૂં, પતિવૃતા પ્રાણુથી ખ્યારૂં !
 રવિ પશ્ચિમ ઉદય થાયે, સિંહણ સુત તૃણ જો ખાયે;
 તથાપિ હામ ના હારૂં, પતિવૃત પ્રાણુથી ખ્યારૂં !
 દ્રુપદ તનયા અને તારા, મુકન્યા ને સતી સીતા;
 'પતિવૃત' તેહ સમ પાળું, પતિવૃત પ્રાણુથી ખ્યારૂં !
 × × × ×
 કહે 'શંકર' સફળ જીવ્યું, મળે જેને સતી નારી;
 તરે પોતે અને નિજ નાથને, સંસાર દે તારી.

ઈશ્કનો અન્જનમ !

—ગઝલ—

અરે ! ના ઈશ્કમાં પડશો, પૂરા પસ્તાઈને રડશો;
 બની કે' ઈશ્કના ખંદા, મરાયા ઈશ્કના માટે.
 ઘણા જન ઈશ્કમાં ઘેલા, બની ઘરખાર મેલીને;
 જગાવી જોગ જંગલમાં, ભરાયા ઈશ્કના માટે.
 લલે હો શાહ કે સેવક, લલે રાણી અગર દાસી;
 સફળતું સુખને વૈભવ, હરાયા ઈશ્કના માટે.

ખરેખર ખૂન કે' કીધાં, જૂલમનાં જામ પી લીધાં;
 પડીને પાપના ફેદે, ફસાયા ઇશ્કના માટે.
 લક્ષાં લેલી અને મજનું, પડ્યાંતાં ઇશ્કની આગે;
 અરે! અન્નમ એ આબ્યો, હુણ્યાં ઇશ્કના માટે.
 વળી ફરહાદ ને શીરી, વિના મ્હોતે મુવાં બન્ને;
 કસોટી પ્યારની પર જૈ, કસાયાં ઇશ્કના માટે.
 અહા ! કે' રાજ્ય પલટાયાં, કુટુંબો નાશ કે' પામ્યાં;
 વહેતા ખૂનથી ખાડા, ભરાયા ઇશ્કના માટે.
 ક્યે 'શંકર' નથી રહેલો, કંઠણ છે ઇશ્કનો રસ્તો;
 અરેરે ! ઇશ્કના ચેલા, ચવાયા ઇશ્કના માટે.

“શયતાન કે સદ્ગો ?”

—ગમલ—

લગાડી લેશ લાલચને, ફસાવે હાય ! ફાંસામાં;
 કલેજનું કલ કરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્ગો ?
 અરે! સદા તાજા સાધી, મુવે ના શાન્તતા ધારી;
 ઠરી ના હામ ઠરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્ગો ?
 બતાવી ગોળનું ગાડું, જમાડે ઝેરના લાડુ;
 સખાંધીનેજ છળનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્ગો ?
 તન્નવે લાજ ને લક્ષ્મી, કરાવે કર્મ કે' ફૂડાં;
 દગો કરતાં ન ડરનારો, અરે ! શયતાન કે સદ્ગો ?

ફલાણી આમ ચાલે છે, ફલાણો રાંદે મારે છે;
 ફલાણી રાંકડી કેવી ? ઘણીની ધાક ધારે છે !
 ફલાણી ફાંકડી એવી, બુઝો ઘરમાં ચલણ એ'તું;
 પિવાડે પાંદડે પાણી, નશીબ ચઢતું અહા ! તેનું !
 ફલાણીને ઘણું દુઃખ છે, ફલાણીને અતી સુખ છે;
 ફલાણી ખાય છે થોડું, ફલાણીને ઘણી ભૂખ છે !
 કરીને કૂચલી એવી, અવરનાં ઘર ભગાવે છે;
 નથી કંકાસ જે ઘરમાં, તહાં ટંટો જગાવે છે !

દુટિલ સ્ત્રીનો વિશ્વાસ ન કરવા વિષે.

—તોટક—છંદ—

કહો નાથ કહી શીર હાથ ધરે,
 સ્મિત હાસ્ય થકી ખુશ નાથ કરે;
 કહો રાત પડે અતિ રીસ કરી,
 નિજ નાથ પરે તલવાર ધરે. ૧
 કહો નાથ પળે પરગામ વિષે,
 નવ નાથ જશે કહો આંખ ભરે;
 પણ નાથ ગયા પછો નીચ ત્રિયાં,
 નિજ ચાર થકી વ્યભિચાર કરે. ૨
 પળમાં હસતી પળમાં રડતી,
 પળમાં નિજ નાથ દુઃખે બળતી;

પળમાં ધનમાલ લૂંટાવી દઈ,	
નિજ ચાર લઈ રસ્તે પડતી.	૩
જન જે નિજ નારતણે વશ થૈ,	
તનને ધન સ્નેહ ધરી અરપે;	
પણ નાર નહિં દરકાર કરે,	
ઉપકાર નહિં હૃદયે કલપે.	૪
કુર વાઘ તણે વિસવાસ કરો,	
વળી સાપ મુખે જઈ હાથ ધરો;	
સુણજે વિનતી હીન 'શંકર'ની,	
ન કુનાર તણે વિસવાસ કરો.	૫

વ્યભિચારી વિષે !

તોટક—છંદ—

ધીક તે નરને ખર તુલ્ય ગણો,
 પકડે રસ્તો વ્યભિચાર તણો;
 દુઃખ ભોગવશે સુખ શું મળશે ?
 રખડી અન્ન પાણી વિના મરશે.
 વળી લાજ જશે દુઃખ દેહ થશે,
 નિજ નૂર ગુમાવિ બધે ફરશે;
 પણ કોઈ નહિં વિસવાસ કરે,
 છટકેલ તણી કયમ નદાઝ ધરે ?

વ્યભિચારથી નિંદા મદા અળગી,
 દિલમાં નિત્ય આગ રહે સળગી;
 સળગી લડકે બળી ખાખ થશે,
 મુકી પોક પછી મુરખો રહેશે. ૩
 પરનાર પતિવૃત્ત ભંગ કરે,
 કિરતાર તણા કર દિલ ધરે;
 તબ 'શંકર' એ લખ છેજ ખુરે,
 વ્યભિચાર શીરે ઝટ મૂક પુજો. ૪

વ્યભિચારી સ્ત્રી પ્રત્યે !

—હરિગીત—છંદ—

જા, જા, અરે ! વ્યભિચારણી, નહિ લાજ કે દિલ લાવતી;
 નખરાં કરી એ નીચ શું ? મમ હૃદયને લલચાવતી.
 મીઠું વદી કપટે કરી, કેને ફસાવ્યા જાળમાં;
 હા ! હા ! ભૂલી હું કેમ પડું ? એ દોજખી અંગારમાં.
 તુજ તુંબ સમ અધરોષ્ટનું, પય કે જને પીધું હશે;
 વળી નીચ મુખ તુજ સંગમાં, લાખજો જને લીધું હશે.
 તુજ હુંગરાસમ કુચને, સહચો જને સાહ્યા હશે;
 મીઠી પ્રપંચી વાણીથી, કેં કેં જનો વાહ્યા હશે.
 વળી જ્ઞાનને ખાવા તણી, જે ચાટ સમ તુજ કાય છે;
 પચી હજારો કુતરા તુજ અંગ ઉપર ધાય છે.

આવું છતાં નહિ તૃપ્ત થાતી, એ અજળની વાત છે;
 આવી મહને લલચાવવા, ધિછાર તારી જાત છે.
 જગમાં જીવી સુત સુર પામે, શૌચળવંતી નારીયો;
 તારા સમી વ્યભિચારણીની, બંધ થાજે ખારીયો.
 વાણી વદે 'શંકર' વિમળ, આ પાપ લઈ તું ક્યાં જશે ?
 ન્યાયી હરિ દરબારમાં, માઠી દશા તારી થશે.

વ્યભિચાર વિષે.

લાવણી—(મુજ ઉપર ગુજરી પિતા પાદશાહ) એ રાહ.

- હે આર્ય બંધુઓ સૂણો વિનંતી મહારી;
 વ્યભિચાર મહા અપરાધ બહુ દુઃખકારી. ૧
- વ્યભિચારી જનની નથી આખરૂ જગમાં;
 લૈ હરિત કુહાડો મારે છે નિજ પગમાં. ૨
- પૈસાની હાની થાય આળ ઝટ આવે;
 છટકેલો કહે છે લોક લાજ ના લાવે. ૩
- વળી સુવે નહિ કેા દિન શાન્તતા ધારી;
 વ્યભિચારી જનની નિંદા ગઈ પરવારી. ૪
- વ્યભિચાર કપાવે શીર અરેરે ! પગમાં;
 વ્યભિચારી જનનો જીવ સદા જોખમમાં. ૫
- ચોરી જૂઠું ને કેં પાપ કરાવે જનને;
 રે ! કરે અતિ બેહાલ હરે તન ધનને. ૬

પરનાર પતિવૃત લાંગ ઠરો ના ભાઈ;	
પરનાર નર્કનું દ્વાર તબો દુઃખદાઈ.	૭
જેવી પોતાની નાર અન્યની એવી;	
કાં હરો પસથો માલ ? દુષ્ટતા કેવી.	૮
પર નાર તણા થૈ ચાર ખુવાર થયા કૈં;	
કૈંએ છોડ્યા નિજ પ્રાણ કાળ મુખમાં જૈ.	૯
નિજ નાર મીટ પચ પાન તણને ભટકો;	
વ્યભિચાર હુળાહુળ ઝેર પીતાં ના અટકો.	૧૦
નિજ નાર સરસ પકવાન નજરમાં ના'વે;	
વ્યભિચાર વાલુકા અતિ અરેરે ! ભાવે.	૧૧
વાણી ' શંકર 'ની સૂણી રીસ નવ કરો;	
વ્યભિચાર રૂપો મહા પાપ સદા પરહરો.	૧૨

“ યુવાની ” પિકાર !

—હરિગીત—છંદ—

અંગળ થઈ ચિત્ત ભટકતું, ઘડીએ કંઈ ના ગોઠતું,
હરિભજન કે પરમાર્થમાં, પણ વાર પણ ના ચોટતું;
નિર્ભય અને નિશ્ચળ થઈ, પરનારમાં ભમતું ફરે,
ફટ ફટ ‘ યુવાની ’ આંધળી, તું વિધયને ઠહાલો કરે. ૧
નિજ લાજ ઠહાલી ના ગણે, નિજ કાજને પણ નવ ગણે,
નિજ જાતને પણ નવ ગણે, નિજ નાતને પણ નવ ગણે;

નિજ પાપથી પણ નવ ડરે, જગનાથથી પણ નવ ડરે,
ફટ ફટ ' યુવાની ' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે. ૨

નિજ કુટુંબની કે નિજ સગાની નારને પણ નવ બુવે,
પતિ લલે હો પુત્રની, ગુરૂપતિને પણ નવ બુવે;
નિજ મિત્રની પતિ થકી, હેતે અનીતિ આદરે,
ફટ ફટ ' યુવાની ' આંધળી તું વિષયને બહાલો કરે. ૩

વિધવા લલે પણ રૂપવંતી, હોય તો તું રહાય છે,
ક્યારે મળે ? ક્યારે મળે ? મળવા અતી અકળાય છે;
વિધવા ગમનથી પાપ છે, તે પાપથી પણ નવ ડરે,
ફટ ફટ ' યુવાની ' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે. ૪

ભિંચ નીચ કેંઈ પરખાય ના, ભુંડું ભહું બેવાય ના,
ગદ્દાપચીસીમાં પડી, કંઈ લેઈ અવલોકાય ના;
મન માંકડુ થૈ શ્વાનની, માફક બધે ફરતું ફરે,
ફટ ફટ ' યુવાની ' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે. ૫

બાળાપણે ભગવંતને નર હેતથી ભજતો હતો,
વ્યભિચારમાં સમજે નહિ સૌ પાપને તજતો હતો;
તહારી અસર જ્યાં થાય કે, તે સૌ પરે પાણી ફરે,
ફટ ફટ ' યુવાની ' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે. ૬

આત્મા અતી અકળાઈને, આપે શિખામણ ચિત્તને,
પણ તું નહિ ટકવા દોંઝે, ઇચ્છેજ તહારી જીતને;
ડર કોઈનો રાખે નહિ, મૃત્યુ લલે માથે ફરે,
ફટ ફટ ' યુવાની ' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે. ૭

અલમસ્ત મલ્લ 'યુવાની' થી, સૌ ભાઈ ચેતી આલભે,
એ સર્પણી ડંખે નહિ, માટે જરા સંભાળભે;
દિવાની એ 'યુવાની' ને, દુશ્મન ગણી 'શંકર' હરે,
ફટ ફટ 'યુવાની' આંધળી, તું વિષયને બહાલો કરે. ૮

અદેખા વિષે.

મનહર—છંદ.

ભાવે ભૂપ ભોજ રાજ, દાન દેવા બેસે ત્યારે,
માગણી ને કવિઓનાં, ટોળે ટોળાં ટુટે છે;
ભાળીને ભંડારી તણું, ચિત્ત બળે ચરચર,
ભીખારીનાં ટોળાં આવી, ભંડારને લુટે છે;
સદામત આપે કોઈ, શેઠ કે શ્રીમંત ત્યારે,
કોઠારી કંકળી કહે, દાણો હવે ખુટે છે;
શંકર કહે છે તેમ, વરો કોઈ કરે ત્યારે,
નિહાળી નિહાળી 'નાનો', નાવી પેટ કુટે છે. ૧

વર્ષાની રૂતુમાં જ્યારે, વનસ્પતિ ખુબ ખીલે,
જંગલી જવાસો શોધ, કરીને સુકાય છે;
ચોમાસામાં ચારો ચરી, પ્રાણી સહુ પુષ્ટ બને,
ગમાર ગધેડા ઘણો, શરીરે સોસાય છે;
શ્વાનને ખાવાનું આપ્યું, હોય પણ ખાતાંખાતાં,
અન્યને અપાતું દેખી, ઘણો દૂરકાય છે;
શંકર કહે છે તેમ, ભલું કોનું થતું ભાળી,
આદમી અદેખો કોઈ, ભરે અકળાય છે. ૨

અપંગોની યાચ ! !

—ગઝલ—

પ્રભુએ જો તને આખું અમોને દાન દેતો જા;
 અપંગો આશરો માગે અરે ! આશીષ લેતો જા ! પ્રભુ
 વિકારોથી ભરી દુનિયાં રૂપી સહરા તણા રણમાં;
 વહે પરમાર્થનું વારી ભરી ગ્યાલીજ પીતો જા ! પ્રભુ
 અરે ! સંસાર અરણ્ય આ અતી મસ્તાન તોફાને;
 સખાવતની તરે હોડી ધરી ધનવાન તરતો જા ! પ્રભુ
 હજારો રૂપિયા લાઈ ! મઝામાં તું ઉડાવે છે;
 લખ્યું જો કિસ્મતે તહારા અરે ! કેં ધર્મ કરતો જા ! પ્રભુ
 હરિ દરબારમાં જાવા મુસાફિર છે મજલ મહોટી;
 ભલા સત્કર્મનું લાથું અરે ! આ લાઈ ! ભરતો જા ! પ્રભુ
 અમારું ટંકતું ભોજન તમારી પાન સોપારી;
 દયા દિલમાં વસે જો તો વિનંતી ધ્યાન ધરતો જા ! પ્રભુ
 અમોને અન્ન ના મળતું અપંગો શું કરી શકીએ ?
 બને તુંથી ગિરાદર તો અમારું કષ્ટ હરતો જા ! પ્રભુ
 અમોને જે અપાશે તે વવાશે ધર્મના ક્ષેત્રે;
 મળે આ પુણ્યનું ટાણું અહા ! સ્નેહ ઉજવતો જા ! પ્રભુ
 અમારા કર્મના યોગે અમે આ કષ્ટ ભોગવિયે;
 હૃદયમાં રે'મ લાવીને ફરજ તહારી બજવતો જા ! પ્રભુ
 અમોને અન્ન જો મળશે તમારી વાંચના ફળશે;
 પ્રભુ તહારું લલું કરશે જરા અમને રિઝવતો જા ! પ્રભુ

એક્યતા !

—ગજલ—

અમારું તે તમારું છે, તમારું તે અમારું છે;
 અમારા ને તમારામાં, પ્રભુનું નામ ખ્યારું છે.
 અમે જગદીશને લલ્લયે, તમે અલ્લાહ ઉચારો છો;
 અમે શ્રી રામને રટીયે, તમે રહેમાન ધારો છો.
 અમે ગીતા તણા રાગી, તમે દૂરાન માનો છો;
 સકળનું તત્ત્વ છે એક, છતાં કાં લેદ જાણો છો ?
 તમે છો હીંદના બેટા, અમે પણ હીંદના જાયા;
 બિરાદર આપણે બન્ને, સકળને હીંદની છાયા;
 અરેરે ! ધર્મના લીધે, ગણો જૂદાઈ કાં ખ્યારા ?
 કુસંપે કલેશ કાં માંડો ? અરે ઓ બંધુઓ મહારા.
 લલો સુલતાન અકબરશાહ, પ્રજામાં લેદ ના રાખ્યો;
 ગણી સૌ કોમને સરખી, અમરરસ યશ તણો ગ્રાખ્યો.
 કુસંપે નાશ થૈ લક્ષ્મી, કુસંપે દેશ છે દુઃખિયો;
 તણ તોફાન જાતીનું, બનાવો દેશને સુખિયો.
 અરે ! ઓ ! બંધુ હીંદુઓ ! બિરાદર હે ! મુસલમાનો !
 બનો એકત્ર નિજ માટે, સ્વમાતા હીંદને જાણો.

કઠણ હૃદયવાળા ધનવાન !

શિખરિણી—છંદ—

ધની પાસે જૈને, નિરધન બિચારો કરગરે;
અહંકારી થૈને, અરજ નવ તેની ઉર ધરે.
નિસાસા નાખીને, નિરધન પછી પંથ પળતો;
ધનીના હૈયાને, કઠણ હરિ તું કેમ કરતો ?

ધનવાન અભિમાની સગાઓને ઠપકો !

ગઝલ સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

આવ્યા તમારે આંગણે આવો લલે કે'તા નથી;
કરિયે પ્રણામ સલામ પણ કૈં લક્ષમાં લેતા નથી !
કહો શેઠ કુશળ ક્ષેમ છે ? તમ બાળ બચ્ચાં કેમ છે ?
આ રંકના પર રે'મ છે ? ઉત્તર અરે દેતા નથી !
નવ બેસવા આસન કરો, નવ પાન સોપારી ધરો;
અવલોકતાં અવળા કરો, સ્હામું જરા જોતા નથી !
જળ પાત્ર નિજ હાથે ભરી, ખેલ્યાં તમે સ્હામે ધરી;
વિવેકની વૃદ્ધિ કરી, પાતા અગર પી-તા નથી ! ,
જળપાન પણ કહેવે કર્યું, અંતર અમારું હા ! બચ્યું;
ના ધ્યાનમાં આપે ધર્યું, નરમ્માશમાં ન્હાતા નથી !

- પણ માઘ માસે મેઘજી લાવે દયા અવની પરે,
પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૨
- પૈસો ઘણો ખ્યારો ગણી બાળા વળાવી વૃદ્ધને,
બાળાપણે વિધવા થતાં આવી દયા દુર્બુદ્ધને;
દુઃખ દેખતાં દિકરી તણુ રે ! આંખ આંસુથી ભરે,
પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૪
- રે ! નવિન વધુના બોધથી મૈયત પ્રીયાના પુત્રને,
બાળાપણે તરછોડીયો સમજ્યો નહિ ઘર સુત્રને;
પત્નો મળ્યો ના પુત્રનો મનમાં મુંઝાઈને મરે,
પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૪
- ધનવાન હું પદમાં રહ્યો આપ્યું નહિ કંગાલને,
દુર્બળ હતો રે ! ભૂખથી પૃથ્વિ પડ્યો તત્કાળ તે;
પડતાં મરણ પામ્યો દયા ધનવાનના દિલમાં ઠરે,
પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૫
- કબજે કરી કીલ્લો કતલ શાહે ચલાવી શહેરમાં,
હો બાળ વૃદ્ધ યુવાન પણ સૌ કો કપાયા કે'રમાં;
પોકાર મરતાંનો મુણી અફસોસ કરતો શાહરે,
પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૬
- શર સાંધીને મૃગ મારવા રે ! પારધી પુઠે પડ્યો,
શર વાગતાં ધરણી ઢળ્યો પોકાર મૃગલીને કયો;
મૃગલી મરી શિર પટકીને ઘાતક દયાથી થરથરે,
પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૭

ખોટો હુખાવા આગની દરિયે કર્યું તોફાનરે !
 બેઠાં વિખુટાં બહુ કર્યા ખોયા કંઈના પ્રાણરે !
 પસ્તાવો કરતો તે પુરો નિજ શાન્ત થાવા આદરે,
 પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૮
 પહેલાં હૃદય કંપે નહિ એવો દયા શું કામની ?
 મૃત્યુ થતાં આણે મયા રે ! એ મયા શું કામની ?
 'શંકર' કહે છે શીર છેદી પાદ ખાંધે શું વળે ?
 પાછળ પછાડે પૂંછડું એવી દયાને શું કરે ? ૯

• ઢોંગી ધર્મગુરુનું ધત્તીંગ!!!

—ગગલ—

ગુરુજી બે થયા છે તો તમે બસ જ્ઞાન-આપોને,
 પ્રભુને ભેટવા ભક્તિ તાણું રસ પાન-આપોને;
 અરે ! છે દેવ સો સરખા ગણીને માન-આપોને,
 ખુલાસો પૂછિયે તે પર ધિરજથી ધ્યાન-આપોને !
 ગુરુજી સ્વર્ગમાં બવા બતાવો જ્ઞાનની ઘોડી,
 અરે ! સંસારને તરવા બતાવો જ્ઞાનની હોડી;
 રહ્યું અજ્ઞાન અંતરમાં ઝપાટે નાંખજો તોડી,
 ગુરુજી આપ છે મહારા કહું છું હાલ કર બેડી !
 લગાવી તેલ ને અત્તર ફેરો છે ફાંકડા ફેલ્લડ,
 નથી કેં નમ્રતા તમમાં અભિમાને રહો અછલડ;

જમો મિષ્ટાન ને મેવા પિવાને દુધને શક્કર,
 મઝા એ રાજ્ય વૈલવને ઘડીભર મારતી ટક્કર !
 ચઢી ગાડી અને ઘોડે નથી ફરવા-તમે જનમ્યા,
 મઝાને મોજ સંસારે નથી કરવા-તમે જનમ્યા !
 ફરી પધરામણી પૈસા નથી હરવા-તમે જનમ્યા,
 ગુરૂળ પારકે તુંબે નથી તરવા-તમે જનમ્યા !
 અમોએ જ્ઞાન મેળવવા-ગુરૂળ આપને કીધા;
 અમારી બુદ્ધિ કેળવવા-ગુરૂળ આપને કીધા;
 હૃદયમાં લક્ષિત લેળવવા-ગુરૂળ આપને કીધા !
 અરે ! ના લક્ષત લોળવવા-ગુરૂળ આપને કીધા !
 ગુરૂળ પારકા જર પર ગુબારો-આપ લૈ બેઠા,
 જગતને ધૂતવાનો શું ઇન્કારો-આપ લૈ બેઠા ?
 દગાથી દેવના નામે ધુબારો-આપ લૈ બેઠા,
 ઇલાબે દ્રવ્યને હરવા હુબારો-આપ લૈ બેઠા !
 અરે ! સમજુ જનો કેરી ક-રાળુ-આપ લૈ બેઠા,
 હતા જે અંધ શ્રદ્ધાળુ હરાળુ-આપ લૈ બેઠા;
 મુકીને નમ્રતા નેવે મિબળુ-આપ થૈ બેઠા,
 અરેરે ! ગર્વની ગાદી ગુરૂળ-આપ લૈ બેઠા !
 ધ્વજા નિજ ધર્મની હસ્તે ધરીને-કલેશ કાં માંડો ?
 પરાયા ધર્મની નીંદા કરીને-કલેશ કાં માંડો ?
 અવરના ધર્મનું ગૌરવ હરીને-કલેશ કાં માંડો ?
 ગુરૂળ પાપની ખ્યાલી લરીને-કલેશ કાં માંડો ?

ગુરૂ છો આપ લરખારી વિરાગી શિષ્યને કરતા,
 પછી ધનમાલ લે તેનો સુખે લંડારમાં ભરતા;
 નથી લાયક તમોને એ અરે ! કાં લોભ ના તજતા ?
 ગુરૂજી આપ જન્મળી જરા ભગવાન ના ભજતા !
 અહા ! ધનવાન બે આવે ખુશીથી માન-આપો છો,
 દઈ પરસાદના પડોયા ઉપરથી પાન-આપો છો;
 ધકેલા ખાય નિરધનીયા છતાં કયાં ધ્યાન-આપો છો ?
 સુખે ફટકા મરાવીને અરે ! અપમાન-આપો છો ?
 ભલું ના આપનું ઇચ્છો અવરનું શું કરી-શકશો ?
 રહ્યું અજ્ઞાન અંતરમાં અવરનું શું હરી-શકશો ?
 અરે ! કાગળ તણે નાવે ગુરૂજી શું તરી-શકશો ?
 હુબો છો આપ પોતે તો અમોને શું ધરી-શકશો ?
 ગુરૂજી બે રૂડે ગુસ્સો મયાથી માફ-હા ! કરજો,
 વિકારો વેગળા મુકી હવે દિલ સાફ-હા ! કરજો;
 ખરા ખોટા તણો અંતે અરે ! ઇન્સાફ-હા ! કરજો.
 વહે “શંકર” જગત્ કર્તા તણો બસ જીવ-હા ! કરજો !

દેંગી વૈરાગીને!

(—મુખડાની માયા લાગીરે—એ રાહને મળતો—)

ઓરા આવો વૈરાગીરે, વાત સુણાવું. (૨)
 સંસાર શાને છોડ્યો? ગૃહસ્થાશ્રમને કાં તોડ્યો?
 જીવ જોગવટામાં જોડ્યો રે, વાત સુણાવું. ઓરા૦
 શા કારણુ ઝાટી ઝોળી? અંગે વિભૂતી ચોળી;
 ભરમાવો દુનિયાં લોળીરે, વાત સુણાવું. ઓરા૦
 ગલીએ ગલી ફેરા ફરતા, ભટકીને પેટજ ભરતા;
 કલ્યાણુ ન કો'તું કરતારે, વાત સુણાવું. ઓરા૦
 વનમાં જૈને ના વસતા, ભાવે ના ભૂધર ભજતા;
 સંસાર હજી ના તજતારે, વાત સુણાવું. ઓરા૦
 છે કામ ક્રોધ તમ સાથે રે! મોહ લોભ સંગાથે;
 માયા ફરતી તમ માથેરે, વાત સુણાવું. ઓરા૦
 જો જોગવટાને જાણો, ગિરનારે તંબુ તાણો;
 ભક્તિમાં મોજજ માણોરે, વાત સુણાવું. ઓરા૦

યોગીને આમંત્રણ !

(તોરકમાં લખતો રાહ)

ઓ યોગીજી ! તમે આવોને,
 તમ યોગની રીત બતાવોને;
 કાં ભક્તિ સુધારસ પાવોને,
 કાં પાપ જળે નહવરાવોને. ઓ યોગીજી.
 કાં સદ્ગુણ શીખ ચઢાવોને,
 કાં દુર્ગુણ માંહી ડુબાવોને;
 કાં અલખની જ્યોત જગાવોને,
 કાં સ્વાર્થની ધૂન લગાવોને. ઓ યોગીજી.
 કાં સ્વર્ગનું સુખ બતાવોને,
 કાં નર્કનો સ્વાદ અખાવોને;
 કાં ભૂધર ભેટ કરાવોને,
 કાં રામનું નામ ભુલાવોને. ઓ યોગીજી.
 કાં વિદ્યા વ્યસન લગાડોને,
 કાં ચડસને ગાંજે ચઢાવોને;
 કાં હરિકિર્તન ગવરાવોને,
 કાં અવરની નિંદ સુણાવોને. ઓ યોગીજી.
 જો પહેલો ગુણ ધરો યોગી,
 તો આવોજી ભલે આવોને;
 જો બીજો ગુણ ગ્રહો ખાવા,
 તમ યોગમાં આગ લગાવોને. ઓ યોગીજી.

“અખ મારવા”!

ગજલ—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે)

જો ઇશને સમરે નહિ, જનમ્યો વૃથા ‘અખ મારવા’;
 પરમાર્થને પોખ્યો નહિ, જીવ્યો જગે ‘અખ મારવા’ ! જો.
 ખાધું પીધું હા ! ખંતથી, જાડા થયા પાડા સમા;
 પર પીંડને પોખ્યો નહિ, જાડા થયા ‘અખ મારવા’ ! જો.
 મોજો હજારો મારતા, ગાડી અને ઘોડે ચડી;
 સત્કર્મ કેં કીધું નહિ, મોજો કરે ‘અખ મારવા’ ! જો.
 રાજ થયા કેં દેશના, પીડા પ્રાપ્તને આપતા;
 રૈયત સદા રડતી રહે, રાજ થયા ‘અખ મારવા’ ! જો.
 સુખ મેળવે રૈયત સદા, ના રાજ્યને રહેતી વફા;
 ટંટો ખખેડો જો કરે, રહે રાજ્યમાં ‘અખ મારવા’ ! જો.
 ખાવા અને યોગી બની, માયા મૂકી ના વેગળી;
 ઢાંગી થઈ જગ ધૂતતા ખાવા બને ‘અખ મારવા’ ! જો.
 વિદ્યા લણી કેં કેં શીખ્યા, પંડિતને જ્ઞાની બન્યા;
 ના જ્ઞાન આપ્યું અવરને, જ્ઞાની થયા ‘અખ મારવા’ ! જો.
 નખરાં કરે છે નવ નવાં, નિજ નાથને સંતાપતી;
 સંતાપતી ના સ્વામીને નખરાં કરે ‘અખ મારવા’ ! જો.
 બહુ કષ્ટથી ઉછેરીને, હાલ્યા બનાવ્યા દિકરા;
 માખાપને માને નહિ, થેટે પડ્યા ‘અખ મારવા’ ! જો.

જો પુરતું આપે નહિ, જલિખ જૂલમથી કામ લે;
 એ શેઠીયા કે શકુ છે, જૂલમો કરે ‘ઝખ મારવા’ ! જો.
 ખાઈ નિમક નિજ શેઠનું, હલાલના હેતે કર્યું;
 એ ચાકરો કે ચોરટા, ખાતા નિમક ‘ઝખ મારવા’ ! જો.
 વાણી ઉચારી ‘શંકરે’ સર, નાઈટ, ને જે—પી થયા;
 જો દેશ સેવા નહિ કરી જે—પી થયા ‘ઝખ મારવા’ ! જો.

“ ખાળ લગ્ન ” વિષે !

ચોખાધ—(તુલસીદાસની ચોખાધનો રાગ)

હે’ મમ વીર અરજ ઉર ધારો, ખાળ લગ્નનો ચાલ નઠારો.
 અણુસમજી ખાળક પરણાવો, લે સંસાર તણો શો લકાવો ?
 લગ્ન ફરજ કરી લગ્ન ન જાણે, પ્રેમ ચીજ શું ? તે ન પિછાણે.
 રમત ઢીંગલાં તણી રમાડો, ખાળકનો અવતાર ખગાડો.
 ખાળ લગ્નથી ખાળ સુકાયે, વિદ્યાભ્યાસ પુરો નવ થાયે.
 તન, મનની અતિ થાય ખુવારી, સુખ ના પામે તે નરનારી.
 નિર્જળ સંતતિ તે પ્રકટાવે, રોગ કદી ઘર છોડી ન જાવે.
 સુણી સુખોધ સમજ દિલ લાવો, સંતતિ પુખ્તવયે પરણાવો.

કન્યા વિક્રયનો—“કબાલો!”

—ગઝલ—

અમારી લાડકી લેવા, લલે જરદાર આવોને;
 અમારૂં મન મનાવાને, ‘મની’ કલદાર લાવોને ! અમારી.

અમે ના રૂપને જોતા, નથી કુળવાનને મહોતા;
 કરન્સી બેંકની નોટો, અવલ અમને અપાવોને ! અમારી.

લણેલા કે અલણુ આવો, લલે અજ્ઞાનીને લાવો;
 અમારો દામ પર દાવો, દઈ દિકરી ઉઠાવોને ! અમારી.

લલે ભૂંડો અગર ગાંડો. લલે રાખે ઘણી રાંડો;
 લલે પરણ્યા પછી છાંડો, નગદ દમડા અપાવોને ! અમારી.

જુવાનીને નથી જોતો, જુઠાપાને નથી રોતો;
 નથી જોવો ખરો ખોટો, ખરીદીને ખટાવોને ! અમારી.

લલે દર્દી દિવાનો હો ! કુટિલ યા અધ કાણો હો;
 અગર શયતાન શાણો હો ! ખરે ખીસ્તાં ભરાવોને ! અ.

રૂપાળી લાડકી મહારી, વયે મહોટી મનોહારી;
 ત્યવું જો હોય ઘરખારી, અમારૂં મન મનાવોને ! અમારી.

નહિં કન્યા મળે સોંઘી, અમારી માગણી મોંઘી !
 વગર ધનના બધા ઢોંગી, અહીંથી દૂર જાવોને ! અમારી.

થવું જો હોય વરરાજ, પ્રથમ અમને કરો તાજ;

પછી વગડાવજો વાજ, હજારી પાંચ લાવોને ! અમારી.

અમારી માગણી એ છે, તમારું દિલ શું કે' છે ?

“ક્યાલો” આ કબુલ છે કે ? વિચારીને જણાવોને ! અમારી.

x

x

x

મુણી “શંકર” કહે સ્વાર્થ ! તમારું ધીઃક છે જીવ્યું;

કમાવા હોય ના સત્તા ! લલે માથું મુકાવોને ! અમારી.

“કન્યાવિક્રય વિષે !”

લાવણી. (મુજ ઉપર ગુજરી-એ રાહ.)

હે આર્ય બંધુઓ સુણો, શિખ આ સારી;

“કન્યાવિક્રય” કરો બંધ વિનંતી મહારી !

૧

જે જન લઈ પૈસા નિજ પુત્રીને દેશે;

તે પાપ તણો લઈ પુંજ દુઃખ ભોગવશે.

૨

પૈસાના લોભે જુઓ નહિં વર સારો;

પછી તે કન્યાનો બળી જાય જન્મારો.

૩

સાસરીયે જાતાં સુખ વૃત્તિ નહિં આવે;

જીવ રહે અતિ ઉદાસ દુઃખ બહુ લાવે.

૪

હોય ખુદો પણ ધનના લોભે પરણાવે;

એ રંક સુતાને સુખ કહિં ના આવે.

૫

એ બુઢા સાથે ઘર શી રીતે માંડે	
ખ્યારી પુત્રી તે ન્હાની વયમાં રાંડે.	૬
પામે નહિ સુખ સંસાર તણું તે ખ્યારા;	
કરો બંધ તમે “કન્યાવિક્રય” ના ધારા.	૭
દે શ્રાપ પછી માખાપો મ્હારાં મરજો !	
હે પ્રભુ ! તેમનો નરકે વાસો કરજો.	૮
થાય પુખ્ત ઊમ્મરે તે તનયા તો જ્યારે;	
કરે વ્યભિચાર ને અનાચાર તે ભારે.	૯
શાઓની વાતો ધ્યાન મહીં તો ધારો;	
પૈસાના લેભે કરો ન વિક્રય ચારો !	૧૦
તે પૈસા તમને પચન થશે નહિં ભાઈ;	
લેશો તે કરતાં જશે વિશેષ તણાઈ.	૧૧
‘કન્યાવિક્રય’થી લાલ નથી કંઈ ચારો !	
પુત્રીનો પૈસો ગાય રૂઢ સમ ધારો.	૧૨
“ કન્યા વિક્રય ” કરનાર અતિ દુઃખ પામે;	
‘ફટ ફટ’ દુનિયામાં થાય આળડૂ વામે.	૧૩
‘કન્યા વિક્રય’ થી દેશ થયો બેહાલ;	
હે મિત્ર માણસ ! નજરે તે તું ન્યાળ.	૧૪
વદે વાણી ‘શંકરલાલ’ મિત્ર ઓ મારા;	
કરો બંધ તમે ‘કન્યા વિક્રય’ ના ધારા.	૧૫

ક્રોધ વિષે !

પદવંગમ છંદ,

- ક્રોધ ક્ષણીધર નાગ, કદી ના પાળશે;
 ક્રોધ કરાવે રાગ, વૃથા ચિત્ત બાળશે;
 ક્રોધ કરાવે વેર, સુખુદ્ધ કાપશે,
 ક્રોધ હુળાહુળ ઝેર, રંગે રંગ વ્યાપશે ! ૧
- ક્રોધ કરે યશ જાય, પલકમાં આળ દે,
 ક્રોધ કરે દુઃખ થાય, અરે અપવાદ દે;
 માટે મહારા મિત્ર, તને એ ક્રોધને,
 થાને સદા પવિત્ર સુણી આ બોધને ! ૨

“ તે દુનિયાંના દેવતા ” !!!

—સોરઠા—

- નારાયણતું નામ, અંતરથી અળગું નહિ;
 હરદમ રટતા રામ, ‘ તે દુનિયાંના દેવતા ’ ! ૧
- પરમારથમાં પૂર, પરહિત માટે પ્રાણ દે;
 દયા થકી ના દૂર, ‘ તે દુનિયાંના દેવતા ’ ! ૨
- જૂઠું તણી ના જાણ, સત્ય સદા જે બોલતા;
 છે સદ્ગુણની આણ, ‘ તે દુનિયાંના દેવતા ’ !

- પરધન પરતી નાર, પેખીને લક્ષ્યાય ના;
ગણે અસીની ધાર, ' તે દુનિયાંના દેવતા ' ! ૪
- અંતર ના અભિમાન, જ્ઞાન હૃદયમાં ગરજતું;
દે સૌને સન્માન, ' તે દુનિયાંના દેવતા ' ! ૫
- અપંગનો આધાર, ભુખ્યાને ભોજન દીધે;
દુઃખીયાંનો દાતાર, ' તે દુનિયાંના દેવતા ' ! ૬
- લોભ ક્રોધ ને કામ, અંતરથી અળગાં કરે;
મોહ તણુ ના નામ, ' તે દુનિયાંના દેવતા ' ! ૭
- પર દુઃખ દેખી આપ, આંસુડાં આંખે ભરે;
દિલે દયાની છાપ, ' તે દુનિયાંના દેવતા ' ! ૮
- નિર્મળ આપે ન્યાય, પક્ષપાત ખ્યારો નહિ;
સાચાને જે સ્હાય, ' તે દુનિયાંના દેવતા ' ! ૯
- સ્વદેશની જે સેવ, કરતા સ્નેહ થકી સદા;
' તે દુનિયાંના દેવ, ' શાખ લગો "શંકર" તણી. ૧૦

“ તું શું કરે ? ”

ગઝલ—સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

આ કાષ્ટની માળા અરે ! તું ફેરવીને શું કરે ?

ફિરતારના અંતર વિષે હસ્તે ધરી-‘તું શું કરે ?’

નિત્ય નહાય નિર્મળ નીરથી, સરિતા સરોવરમાં જઈ;

પણ મેલ ના મનનો મટયો જળ વાપરી-‘તું શું કરે ?’

ટોલાં અને ટપકાં કરી, છે ભસ્મ સૌ અંગે ભરી;

પણ શરિરમાં શયતાન છે, ભલૂંતી ભરી-‘તું શું કરે ?’

બસ રામ રામ પુકારતો, પણ પ્રેમ ના પ્રભુના પરે;

ના રે’મ તુજ હૃદયે રહે, ઇશ છેતરી-‘તું શું કરે ?’

રે ! દેવદર્શન માટ તું કરતો કરે સૌ મંદિરે;

આકીન ના અંતર વિષે, ફેકટ ફરી-‘તું શું કરે ?’

તું નેત્ર ઢાંકીને સદા, બસ ધ્યાન ધરતો ઢોંગથી;

પણ ચિત્ત તુજ અંગળ રહે કૃતવા કરી-‘તું શું કરે ?’

ધારણ કર્યા છે શ્વેત વસ્ત્રો, શ્વેત દિલ કીધું નહિ;

હેખાવ છો સુતકી સદા, ઘોળાં ધરી-‘તું શું કરે ?’

એકાદશી ને અન્ય કે ઉપવાસ કરતો કષ્ટથી;

પણ બ્રષ્ટ છે તુજ ભાવના, ભખે મરી-‘તું શું કરે ?’

જે ઢોળ રાખે જહારનો, તે હોય જો હેયા વિષે;

હરિ હાથ છે “શંકર” કહે ખટપટ કરી-‘તું શું કરે ?’

“તો શું ? ! ! !”

—ગઝલ—

કદર વણુ નોકરી કો'ની કરી યા ના કરી ‘તો શું ?’

યકિન વણુ હસ્તમાં આળા, ધરી યા ના ધરી—‘તો શું ?’

મહોબત વીણુ મહબુબની, કદી સંગાથ બેસીને;

શરાબોની રસ ખ્યાલી, ભરી યા ના ભરી—‘તો શું ?’

મહા મહિના તણી મોસમ, ગગનમાં વાદળી ગાજે;

અરે ! એ વાદળી ભૂપર ઝરી યા ના ઝરી—‘તો શું ?’

ચતુરાને નથી ચ્હાતો, ચતુરા ના મને ચ્હાતી;

કદી એ સ્નેહ વણુ સાદી, ઠરી યા ના ઠરી—‘તો શું ?’

અનીતિ કાર્ય આદરતાં, અવલથી ના ઠરી રામા;

બનીને જ્ઞષ્ટ ભુંડી તે, ઠરી યા ના ઠરી—‘તો શું ?’

મનુષ્યોથી ભરી હોડી, ડુળી જે મધ્ય દરિયામાં;

પડી ઉંઘી તરી પાછી, તરી યા ના તરી—‘તો શું ?’

નથી મન મોહમાં રમતું, કદી ના કામની ઈચ્છા;

અરે ! કુબલ મળી ‘તો શું ?’ મળી બે શુલ પરી—‘તો શું ?’

ગદ્ય ધરને તણુ રામા, અવરથી સ્નેહ છે સાંધ્યો;

પછી પરતાઈને પાછી, ફરી યા ના ફરી—‘તો શું ?’

કમાયો કષ્ટથી પૈસા, કદી કોડી નહિ ખરચી;

મુરખ મુફલિસ રહ્યો ‘તો શું ?’ અગર દોલત મળી—‘તો શું ?’

કહે ‘શંકર’ ધરીને જન્મ, બે પરમાર્થના પોષ્યો;

હવે જગમાં કદી ‘તો શું ?’ ગયો તે બે મરી—‘તો શું ?’

તંબાકુની “બીડી” વિષે !

કુંડળીયા.

બીડીમાં બહુ દોષ છે, અવગુણમાં આબાદ,
 રૂદ્રતાણું પાણી કરે, મધુર નથી કે' સ્વાદ;
 મધુર નથી કે' સ્વાદ, છતાં સૌ લોક પીંચે છે,
 ખાંસીને ક્ષય થાય અરે ! પણ કોણ ખૂંચે છે ?
 કહે દ્વિજ 'શંકરલાલ' રહડો ના રોગ છીડીમાં,
 પૈસા પાણી થાય, ગુણ નથી કે' 'બીડીમાં.' ૧

દારૂના દોષ વિષે !

ગઝલ—(સરકાર રબ દીછએ—એ રાહ)

દારૂથી હબરો લોક, થઈ ગયા ખરાબ;

માટે મિત્ર માહારા, પીશો નહિ શરાબ. ૧

દારૂથી અનેક દુઃખ આવીને પડે;

લાજ લોક માંહી જાય બહુજ તે નડે. ૨

દારૂના પ્રતાપે વળ્યો, યાદવોનો ઘાણ;

સીકંદર શૂરાનો ગયો દારૂનાથી પ્રાણ. ૩

દારૂના પીધાથી ગયું રજપુતોનું રાજ;
 કેંક તેથી મર્યું પામ્યા બગઠયાં કંઈનાં કાજ. ૪
 દારૂના પીધાથી ભાન નવ જરી રહે;
 આબરૂ પિતાની ઉપર પાણી તો વહે. ૫
 આટલી આ શીખ સૌ ભિરે તમે ધરો;
 'શંકર' કહે છે સહુ દારૂ પરહરો. ૬

દારૂના દુર્ગુણ વિષે!

એકત્રીસો સવૈયો.

દારૂમાં દુર્ગુણ છે જાણ, તેમ છતાં નવ કેમ તજાય ?
 દ્રવ્ય અને કિર્તીની હાની, અહ્યો પણ ગાંડોજ ગણાય;
 સ્વાદ નથી ન સુવાસ મળે કેં, પણ પીધે મુખદુ ગંધાય,
 શરીર સંપત્તિનો ક્ષય થાયે, માન ભંગ એથીજ થવાય. ૧
 છપ્પન કોટી યાદવ કેરો, મદપાનથી વર્જાયો ધાણ,
 શુરા સિકંદર રાજાએ પણ, દારૂથીજ શુમાવ્યો પ્રાણ;
 કેં રજપૂતો શરાબ પીને, થયા ખરાબ નથી અણબાણ,
 માટે મિત્રો શીખ સુણીને, તમે તમે એ અવગુણ ખાણ. ૨

મધ્યાન નહિ કરવા વિષે !

લાવણી—(બલાજી મેં બાલકડી હોતી—એ રાહ)
 સુણોં હે શ્રાત વાત મારી (૨)
 વ્યસન મધુનું આ જગમાં છે અતિશય દુઃખકારી.
 વ્યસન એ જે જનને વળગે (૨)
 તેના દિલમાં ગુમજ લાહો અહોનીશ સળગે.
 ખખર નહિં તે જનને પડશે (૨)
 થોડે થોડે મિત્ર માહ્યરા તે દુઃખ તો નડશે.
 આખરૂં લોક વિષે જાણે (૨)
 ઉંચ જ્ઞાતીના જન થકી આવું વ્યસનજ ના થાયે.
 કરે નહિં વિશ્વાસજ કોઈ (૨)
 કંડેશે આ તો છે છટકેલો સર્વ આખરૂં ખોઈ.
 વળી સહુ લોક કહે જાંડો (૨)
 મિત્ર માહ્યરી શીખ સુણી એ વ્યસન હવે છાંડો.

મિત્રતા ઉપર જળ અને દૂધનું દષ્ટાંત !

—ઈંદ્રિ વિજય છંદ.—

પ્રીત કરો જન જોઈ જરા કદી કામ પડે ન તુટેજ કદાપિ,
 ભીરૂ બને લયમાંજ સદા, તન ને ધન દે પળમાં પણ આપી;
 મોજ કરે સુખમાં રહી સંગ, પડે દુઃખ તો ન શકે લય કાપી,
 સ્વાસ્થ સાધક મિત્ર તજો કદી હીમ્મતલેશ શકે નવ આપી. ૧

દારૂના પીધાથી ગયું રજપૂતોનું રાજ;
 કે'ક તેથી મર્યું પામ્યા બગઠયાં કંઈનાં કાજ. ૪
 દારૂના પીધાથી જાન નવ જરી રહે;
 આખર પિતાની ઉપર પાણી તો વહે. ૫
 આટલી આ શીખ સૌ ઊરે તમે ધરો;
 'શંકર' કહે છે સહુ દારૂ પરહરો. ૬

દારૂના દુર્ગુણ વિષે !

એકત્રીસો સવૈયો.

દારૂમાં દુર્ગુણ છે ગાઝા, તેમ છતાં નવ કેમ તજાય ?
 દ્રવ્ય અને કિર્તીની હાની, ઠાહ્યો પણ ગાંડોજ ગણાય;
 સ્વાદ નથી ન સુવાસ મળે કે', પણ પીધે મુખડું ગંધાય,
 શરીર સંપત્તિનો ક્ષય થાયે, માન ભંગ એથીજ થવાય. ૧
 છપ્પન કેટી ચાદવ ફેરો, મદ્યપાનથી વર્જીયો ધાણ,
 શુરા સિકંદર રાજએ પણ, દારૂથીજ ગુમાવ્યો પ્રાણ;
 કે' રજપૂતો શરાબ પીને, થયા ખરાબ નથી અણુજાણ,
 માટે મિત્રો શીખ સુણીને, તબે તમે એ અવગુણ ખાણ. ૨

(૫૭)

આખું વચન નભાવવા, બળીં રાય પાતાળે વસ્યા;
 પાંડવ ગયા વનવાસ પણ, તે સત્યથી ડગ ના ખસ્યા. બો.
 આખું વચન તે પાળવાને, પ્રાણ છોડ્યો દશરથે;
 ગુણો ગવાયા સુષ્ટિમાં, કવિઓ કવતામાં કથે. બો.
 વાણી વહે 'શંકર' સદા, ને બોલ બોલ્યો પાળશે;
 કિરતાર કરશે સ્હાયરે ! ને ટેકને સંભાળશે. બો.

“ જરા પણ વિવેક ભ્રષ્ટ થયેલો માણસ, ફરી
 વધુ ને વધુ !વવેક ભ્રષ્ટ થતો જાય છે.
 એ ઉપર ગંગાનદીનું દ્રષ્ટાંત. ”

શાર્દૂલ વિકિરિત—છંદ

સ્વર્ગે શ્રી હરિ પાદથી નિકળીને,
 ગંગા પડ્યાં હર શિરે !
 ત્યાંથી હીમગિરી પરે જઈ પડ્યાં,
 નીચે પદે હા ! અરે !
 રે ! હીમાલયથી પછી પ્રસરીને
 પૃથ્વી સમુદ્ર પડે !
 નીચું સ્થાન સ્વિકારતો સુજન હા !
 ઊંચે ફરી ના રહડે !

વારિ અને પયને પ્રાંત છે કહી દૂધ વિષે જળને જન નાખે,
રૂપ અને દર્ધ સ્વાદ સદા દૂધ હેત થકી નિજમાં જળ રાખે;
દૂધ રહુલે રહડતું નિરખી ખળી અંતરમાં મુખથી જળ ભાખે,
આશ્રય લેઈ અરે ! તુજમાં ભવવું ક્યમ હાય ! ગમે તુજ પાખે. ૨
એમ કહી પય પાસ રહી જળ બાળતું પહેલ કરી નિજ કાચે,
દેખી અતી દુઃખ મિત્ર તણું દૂધ અગ્નિ વિષેજ પછી ઉભરાયે;
કોઈ લઈ જળને નૌરશે પયમાં કહી જો જળ તો ખુશ થાયે,
મિત્ર મળે સહુ કષ્ટ તણ પય શાન્ત પડી ઉભરોજ સમાયે. ૩

વચન પાળવા વિષે !

ગઝલ—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

ખોલી વચન પાળે નહિ ને કાલ તોડે આપનો;
વિશ્વાસ કે તેનો કરે સારો ભરસો સાપનો. ખો.
હોયે ખરો કુળવાન તે નિજ ટેકને છોડે નહિ;
શિર બાય તો પણ શું થયું ? દઈ કાલને તોડે નહિ. ખો.
સરતો કરે છે સ્નેહથી, આવે સમય જો હારવા;
ખે ખોલ થાયે ખાયલા સરતો કરે અખ મારવા. ખો.
આપે શીખામણ અન્યને પણ ખોલ બોળે આપનો;
તે ભંડગીમાં ધુળ છે, જો કાલ તોડે બાપનો. ખો.
આપું વચન તે પાળવા, હરિશ્ચંદ્ર દુઃખ પામ્યા ખરે;
વિકૃત કરી સુત નારને, પોતે રહ્યા નિયના ઘરે. ખો.

થૈ સત્યનો સાથી સદા,
 બૂઠું ઊંચરવું ના કદા;
 આવી પડે બે આપદા,
 સુખ સૌ ગયું—‘તો શું થયું ?’

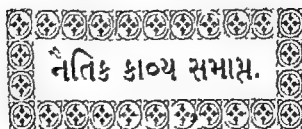
પરમાર્થમાં ધન આપતાં,
 વળી કદ કૈનાં કાપતાં;
 સ્થળ સ્થળ સદાવ્રત સ્થાપતાં,
 કે ના રહ્યું—‘તો શું થયું ?’

• તુચ્છ લોભ લાલચ ટાળતાં,
 કટૂ કામ ક્રોધ વિદારતાં;
 મન મોહ માયા મારતાં,
 મૃત્યુ થયું—‘તો શું થયું ?’

પરકાજ કદ ઊઠાવતાં,
 સુખ સૌ તજ્યાં મન લાવતાં;
 નિજ દેશ સેવ બળવતાં.

શૌર બે ગયું—‘તો શું થયું ?’

હરિ ભજન કર હરિ ભજન કર, હરિ ભજનમાં હિત છે રહ્યું;
 ફિરતાર નામ ઊચ્ચારતાં, આશું વહ્યું—‘તો શું થયું ?’

ગર્વ વિષે !

—મૂલશ્લોક—

તજ અરે ! માનવી તુરંજ આલમાનને,
 સાર હું ના મળે ગર્વ કીધે;
 'હુઃખતુ' વાર તું ગર્વ ગણુજે સદા,
 નાશ સુખ સૌ ઘણે તેહ પીધે;
 ગર્વ છાજ્યો નહિં, રાય રાવણુ તણો,
 સંપતિ સંતતિ હા ! ગુમાવી;
 પ્રાણુ અર્પણુ કર્યો ગર્વની ધૂનમાં,
 લક્ષણુ કાઢ્યું નહિં ગર્વ લાવી.

“તો શું થયું” ?

ગઝલ—સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાયે.)

હરિ ભજન કર હરિ ભજન કર, હરિ ભજનમાં હિત છે રહ્યું;
 કિરતાર નામ ઊચ્ચારતાં, આયું વહ્યું—‘તો શું થયું’ ?
 નીતિ નિયમને પાળતાં,
 અનીતિ ભેરેથી પાળતાં;
 સંતસંગને સંભાળતાં,
 હુઃખ જો સહ્યું—‘તો શું થયું’ ?

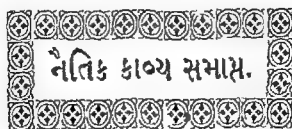
થે સત્યનો સાથી સદા,
 બૂઠું બેચરવું ના કદા;
 આવી પડે જો આપદા,
 સુખ સૌ ગયું—‘તો શું થયું ?’

પરમાર્થમાં ધન આપતાં,
 વળી કષ્ટ કૈનાં કાપતાં;
 સ્થળ સ્થળ સદાવ્રત સ્થાપતાં,
 કૈ ના રહ્યું—‘તો શું થયું ?’

• તુચ્છ લોભ લાલચ ટાળતાં,
 કટૂ કામ ક્રોધ વિદારતાં;
 મન મોહ માયા મારતાં,
 મૃત્યુ થયું—‘તો શું થયું ?’

પરકાજ કષ્ટ ઊઠાવતાં,
 સુખ સૌ તજ્યાં મન ભાવતાં;
 નિજ દેશ સેવ ખજાવતાં.
 શૌર જો ગયું—‘તો શું થયું ?’

હરિ ભજન કર હરિ ભજન કર, હરિ ભજનમાં હિત છે રહ્યું;
 ફિરતાર નામ બિચારતાં, આયુ વહ્યું—‘તો શું થયું ?’

શૃંગારિક-કાવ્ય.

—૩૦૨૦૦—

—મહીદીપ—છંદ—

—૧૦—

સરસ બદન ચંદ્રવદન, તદન તેજવાળું !
 સ્થામ ખાલ લાલ ગાલ, ટીલડો લાલ ભાળું !
 નમણું નાક અજબ આંખ, આંખતાં જણાયે !
 મુખ દિસંત ધવલ દંત, ખંતથી ગણાયે !
 ડોક સરસ કનક કળશ, છાર્તોએ છુપાવે !
 ઉદર ઉપર અજબ નાભો, નિરખો ફેર આવે !
 કદળો સ્થંભ સરખો જંઘ, અંગમાં જણાયે !
 કનક રંગ અવર અંગ, ના હવે લણાયે !
 હસ્ત ચરણ કરણ તણી, કૃત પ્રીય લાગે !
 હંસ ગમનો રસીક રમણો, જોઈ પ્રેમ લાગે !
 વચન મધુર ચપલ ચતુર, પતિવૃતા સગુણી !
 પૂર્વનાંજ પુણ્ય હોય, એ મળે સદ્ગુણી !

“ મણિકાન્ત ”

“ અલખેલું યૌવન આવે છે ” !!!

તોટક-છંદ-(માત્રા મેળ સખા સ્વપ્ન મહીં મન મોહન મેંને મળતો.)

વધતાં વય કન્યા શરમાયે,
બદલાતું બાળાપણુ જાયે;
રે, ! રમત ગમત વિસરાવે છે,
“ અલખેલું યૌવન આવે છે ” ! ૧

મન નવિન વિચાર વિષે રમતું,
લણુવા ગણવાતું ના ગમતું;
ચંચળ ચિત્તડું ચમકાવે છે,
“ અલખેલું યૌવન આવે છે ” ! ૨

સ્તન નિતંબ શુદ્ધતાને ધરતાં,
કટિ લચકાયે હરતાં ફરતાં;
સ્મિત હારથ ધ્વજા ફરકાવે છે,
“ અલખેલું યૌવન આવે છે ” ! ૩

બસ મદન અગન તનમાં લાગે,
યૌવનની વાંસલડી વાગે;
તન અવય સકળ વિકસાવે છે,
“ અલખેલું યૌવન આવે છે ” ! ૪

મન થાય અલૌકિક રસવાળું,
તર્જી ઝોઢણી અંગ ધરે સાળું;
રતિ રંગ હૃદય રેલાવે છે,
“ અલખેલું યૌવન આવે છે ” ! ૫

ભરથાર તણો મન મંત્ર ભણે,
 ચતુરા ચિંતાનો દોટ ચણે;
 વિરહા નળ શોર મચાવે છે,
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે ” ! ૬
 તન રંગ સુવર્ણ સમો થાયે,
 મુખ મંડળ રક્ત ખની બાયે;
 ચક્ષુને અપળ ખનાવે છે,
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે ” ! ૭
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે, ” !
 તે મોહક મંત્ર જપાવે છે;
 રસધેલું ચૌવન આવે છે !
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે ” ! ૮

કનૈયાની ખંસી !

—ગઝલ—

કનૈયા કાન ઓ મહારા, ખબવો ખંસળી ખ્યારા ! ટેક.
 મધુરી ખંસળી વાગે, મુકેમળ કાનને લાગે,
 રસીક હું ખંસળી રાગે, અજબ બ્યોતી હૃદય બાગે;
 હળે અંતર અમીધારા-ખબવો ખંસળી ખ્યારા ! કનૈયા૦
 ભૂલીને ભાન હું ભટકું, મુણાયો શબ્દ આ ક્યાંથી ?
 દિવાની થૈ દિશે દોહું, ઝમકતો નાદ એ બ્યાંથી;
 દિયો દર્શન દયાવાળા-ખબવો ખંસળી ખ્યારા ! કનૈયા૦

કહે છે લોક કાનુડા, અજબ બહુ જરૂર બાણે,
 અહાહા !! ખંસાને નાદે, નગર નરનારીને તાણે;
 ત્રિકમ તાણે-ખનુ તારા-ખબવો ખંસળી ખ્યારા ! કનૈયા૦
 ગમે તે લોક છા બોલે, તમો પર પ્રેમ છે મહારો,
 ભોગારો આપની દાસી, લડસો છે મને તારો;
 નરોત્તમ ના થશો ન્યારા-ખબવો ખંસળી ખ્યારા. કનૈયા૦
 કહે 'શંકર' કનૈયાની, સુણીને 'ખંસી' હા ! સુંદર !
 ખનીં ઘેલી સકળ ગોપી, મધુરો નાદ એ મનહર !
 વિભૂ વસન્તે હૃદય મહારા, ખબવો ખંસળી ખ્યારા ! કનૈયા૦

‘ખંસી ખબનેવાલા’ (શ્રી કૃષ્ણને)

(હોયો કૃષ્ણ જાની વે—એ રાગ.)

‘ખંસી ખબને વાલા’ (૨)

ખંસી ખબઓ લાલારે ! ખંસી૦
 ખંસી મધૂરી વાગે, મિઠી શ્રવણને લાગે;
 સુણતાં ત્રિભુવન જાગેરે ! ખંસી૦
 કામણુ લઈ મુરલીમાં, મોહો મધૂર મુરલીમાં;
 ગાંડો ખન્યો મુરલીમાંરે ! ખંસી૦
 ખંસી હૃદય લલગાવે, મુરલીધર નામ જપાવે;
 ગુણગાન “શંકર” ગાવેરે ! ખંસી૦

ભરથાર તણો મન મંત્ર ભણે,
 ચતુરા ચિંતાનો કોટ ચણે;
 વિરહા નળ શોર મચાવે છે,
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે ” ! ૬
 તન રંગ સુવર્ણ સમો થાયે,
 મુખ મંડળ રક્ત ખની બાયે;
 ચક્ષુને અપળ બનાવે છે,
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે ” ! ૭
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે, ” !
 તે મોહક મંત્ર જપાવે છે;
 રસધેલું ચૌવન આવે છે !
 “ અલખેલું ચૌવન આવે છે ” ! ૮

કનૈયાની ખંસી !

—ગઝલ—

કનૈયા કાંન એ મહારા, બળવો ખંસળી ખ્યારા ! ટેક.
 મધુરી ખંસળી વાગે, મુકોમળ કાનને લાગે,
 રસીક હું ખંસળી રાગે, અજબ જ્યોતી હૃદય બાગે;
 ઢળે અંતર અમીધારા-બળવો ખંસળી ખ્યારા ! કનૈયા
 ભૂલીને ભાન હું ભટકું, સુણાયો શબ્દ આ ક્યાંથી ?
 દિવાની થૈ દિશે દોહું, ઝમકતો નાદ એ જ્યાંથી;
 દિયો દર્શન દયાવાળા-બળવો ખંસળી ખ્યારા ! કનૈયા

કહે છે લોક કાનુંડો, અજબ બહુ જરૂર બાણે,
 અહાહા !! બંસાને નાદે, નગર નરનારૈને તાણે;
 ત્રિકમ તાળે-બતુ તારા-બબવો બંસળી ખ્યારા ! કનૈયા૦
 ગમે તે લોક છો બોલે, તમો પર પ્રેમ છે મહારો,
 ઊગારો આપની દાસી, લડસો છે મને તારો;
 નરોત્તમ ના થશો ન્યારા-બબવો બંસળી ખ્યારા. કનૈયા૦
 કહે 'શંકર' કનૈયાની, સુણીને 'બંસી' હા ! સુંદર !
 બની ઘેલી સકળ ગોપી, મધુરો નાદ એ મનહર !
 વિભૂ વસજો હૃદય મહારા, બબવો બંસળી ખ્યારા ! કનૈયા૦

‘બંસી બબનેવાલા’ (શ્રી કૃષ્ણને)

(હોય કુલ જાની વે—એ રાગ)

‘બંસી બબને વાલા’ (૨)

બંસી બબચો લાલારે ! બંસી૦
 બંસી મધૂરી વાગે, મિઠી શ્રવણને લાગે;
 સુણતાં ત્રિભુવન જાગેરે ! બંસી૦
 કામણ લઈ મુરલીમાં, મોહ્યો મધૂર મુરલીમાં;
 ગાંડો બન્યો મુરલીમાંરે ! બંસી૦
 બંસી હૃદય લલચાવે, મુરલીધર નામ જાપાવે;
 ગુણગાન “શંકર” ગાવેરે ! બંસી૦

“ મોહક મુરલી ” !

(દાસ પેરે દયા લાવોરે—એ રાગ.)

મોહક મુરલી વાગીરે ! (૨)

મોહન વરની—મોહક મુરલી વાગી.

સૂતી'તી શાન્ત બનીને, નિંદ્રામાં નાદ સુણીને;

રજનીએ ઝમકી જાગી જાગીરે ! મોહન વરની૦

સૂતાં ધરબાર છોડી, મુરલી સાંભળવા દોડી;

લગની લાલની લાગી લાગીરે ! મોહન વરની૦

આધારે ગાલી સ્વરને, લેટી હું બૂધરવરને;

આ લવની લાવટ લાગી લાગીરે ! મોહન વરની૦

“ મનહર મુરલી ”

—આશા ગોડી—

મનહર મુરલી વાગી, કનૈયાની મનહર મુરલી વાગી.

ગુતી હોતી હું ભર નિંદ્રામાં, શબ્દ સુણીને જાગી. કનૈયાની૦

બની ખડાવરી બંસી નાદે, ઉઠી હું આળસ ત્યાગી. કનૈ૦

મોહિત થૈ હું મુરલી સ્વરમાં, મુરલીધરની રાગી. કનૈ૦

મનહર મોહનને મળવાની, લગનાં અલૌકિક લાગી. કનૈ૦

કહે દોન ‘શંકર’ શ્યામ મળેથી, લવની લાવટ લાગી. કનૈ૦

“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ” !

—તોરડું—છંદ—(માત્રામેળ.)

(સખી સ્વપ્ન મહીં મન મોહનમે—એ રાગમાં પણ ગવાશે.)

- મધુરો સ્વર ક્યાં થકો આવે છે ?
અમૃત વૃષ્ટી વરસાવે છે;
અતિ પ્રીય શ્રવણને લાગે છે,
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ” ! ૧
- રે ! ગાય ગોપ સૌ સ્તબ્ધ રહ્યાં,
યમુના જળ જોને શાન્ત થયાં;
પશુ પક્ષી વિચરવું ત્યાગે છે,
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે. ” ! ૨
- મમ અંતરમાં કેં થાયે છે,
મોહન મળવા મન રહાયે છે;
રે ! ભૂખ તરસ પણ લાગે છે,
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે. ” ! ૩
- જો તપ ધારીએ તપ મુક્યાં,
ધ્યાની યોગી નિજ ધ્યાન મુક્યાં;
નર નાર નિંદથી જાગે છે,
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે ” ! ૪
- સખિ મોહનને મળવા ચાલો;
મધુ વનમાં નંદ તણો લાલો,
મન ભૂધર ભક્તિ માગે છે;
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે. ” ૫

કૃષ્ણના બાળ લીલા !

—હોરી—

સખી રી મોહન માન મુકાવે (૨)

કામળી કાંધે, લાકડી હાથે, વન વન ઘેનું ચરાવે,

મહોંચારણનાં મહોં ઊતરાવે, આથ અને ખવરાવે;

ગોવાલણને ગભરાવે.

મોહન માન મુકાવે—સ૦

શરદ પુનમની, શુભ રજનીમાં, રસિયોજી રાસ રચાવે,

એક એક ગોપીને, એક એક કાન્હો, થન થન નાચ નચાવે;

મધુરીશી મુરલી બજાવે.

મોહન માન મુકાવે—સ૦

ગોપીની ફરિયાદ.

(સૈયાં પડું મેં તોરે પૈયાં—એ રાગ.)

ગઢતી ઘાટે, મોહન મળ્યો વાટે, બોલાવીને અટકાવી. ગઢતી૦

મને કહેછે તારું શું નામ શાણી? નામ આપી સુખેથી જાઓ પાણી;

સુખેથી જાઓ પાણી, મુરલીધર વઘો વાણી;

મનમાંહી, ખીક આણી, ગભરાણી, શરમાણી. ગઢતી૦

નામ દીધું પછી નામ દીધું મેં, રસિયો હસ્યો શબ્દ સુણીને;

કાનુડો કામણગાળો, મોહનજી મુરલીવાળો;

‘શંકર’નો, છોગાળો, ગોવાળો, હઠવાળો. ગઢતી૦

રાધા વિયોગી કૃષ્ણ !

—હોરી—

શોચત હે ગૌરધારી, રાધે બિન શોચત હે ગૌરધારી.
 રાધેકું શોધત કૃષ્ણ મુરારી, ગલી ગલી રાધે પુકારી;
 ઢુંઢ શીરા પત્તા નહિં પાયા, કહાં ગઇ રાધે ખ્યારી ?
 અયે બ્રહ્મભાન દૂલારી ! શોચત હે ગૌરધારી. રાધે૦
 બિનતી સુણો સખ ચે પુરખાસી, જહાં મીલે રાધે ખ્યારી,
 બકે કંડો કે કૃષ્ણ ઢુંઢત હે, ગલી ગલી રાધે પુકારી;
 કહાં ગઇ એ ત્રજનારી ? શોચત હે ગૌરધારી. રાધે૦
 યહી બીધ શોચત, પલપલ કૃષ્ણ-ગોવિંદવર ગૌરધારી,
 કહત હે 'શંકર' સુનો સખ ખ્યારે, લીલા હરિકી બિચારી;
 ગતી ગોવિંદકી ન્યારી ! શોચત હે ગૌરધારી. રાધે૦

હોળી વિષે.

—હોરી—

અહા ! આઇ રસીલી હોળી !
 દીઓ અંગ રંગે ઝળોળી !
 ઠામ ઠામ સખ ભર પૌચકારી,
 છાંટત રંગમે બોળી;

રંગ ગુલાલસે ઘુમ મચત હે,
 નાચત ગાવત હોરી;
 જમે શેવ સાકર પોળી ! આઈ.
 હોળીમે' ગાન કરે હરિ હરકે,
 ગાઓ ન દાગ નઠોરી,
 કચું ધૂળ પાનીમે' અંગકું રાળો;
 શરમ હૃદયમે' ધરોરી;
 કહા 'શંકર' કા કરોરી ! આઈ.

—◆—

“અહાહા ! આજ છે હોળી !”

—ગઝલ—

—◆—

કસુંબે ચુંદડી યોળી અહાહા ! આજ છે હોળી !
 જમાડું શેવ ને પોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 ધરી ધોળાં તને વસો, બવું હું પ્રેમની ભોગણ;
 ગુલાલે હા ! લડું ઝોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 વસાવો કંથ કેસૂડાં, ભરીશું રંગનાં કુંડાં;
 રમાડું રંગમાં હોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 સિતારે ચિત્ત સાંધીને, વગાડું પ્રેમથી બહાલા;
 મુણાવું રાગ હા ! હોરી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 મંગાવો રેશમી મલમલ, વળી મજલિન જે મોંઘી;
 કરાવો ચુંદડી યોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.

હશે નરનાર નિર્લજ જે, ઉઘાડા ફાગ તે ગાશે;
 શરીરે રાખને ચોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 ખને છે કેંક જન ઘેલાં, ખબરે લાખતાં ભૂંડું;
 મળી દશ વીશની ટોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 ભરે છેધૂળ માથે કેં, રમે છે છાણુ માટીથી;
 ભલા એ ભીલ કે કોળી ? અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.
 હશે સજ્જન અને ડાહ્યા, હરિને હિતથી ગાશે;
 હૃદયને ભક્તિમાં રોળી, અહાહા ! આજ છે હોળી ! કસુંબે.

પ્યારને આપકાર !

(દખુંગી પ્યારે અળખાકા મુખડા—એ રાગ.)
 આવોને પ્રીય સુંદરિ સુભાગી. (૨)
 ભાવો, ભાવો, ભાવો, ભાવો, ભાવોરે;
 મુજ મનને સુભાગી. આવો૦
 દહેરી લાલા ! છો લટકાળા. (૨)
 લગની તહારી, લાગી, લાગી, લાગીરે;
 ઓ શાણુ સુહાગી. આવો૦
 ઓ ંહાલા છું તુજ ગુણ રાગી (૨)
 પ્રેમની ભેત છે, જાગી, જાગી, જાગીરે;
 હવે જાઓ ન ત્યાગી. આવો૦

પિયાના રૂપની પ્રશંસા !

—ગઝલ—

ગમે છે શુલ બદન ત્હાડું, ચતુરા ચિત્ત ચટકે છે;
 અરે ! વિયોગથી બહાલી, ખરેખર દિલ ખટકે છે ! ગ૦
 અતિશે કેશ લાંબા છે, સુંવાળા શિરપરે શોભે;
 અદેખો અંતરે થૈને, ફણીધર શિશ પટકે છે ! ગ૦
 લલાટે આંદલો શોભે, નિહાળી નેત્ર લોભે છે;
 શશી છે એમ ધારીને, કુસુદની મુખ મટકે છે ! ગ૦
 હરણ સમ નેત્ર છે ત્હારાં, વળી વશાળ ને કાળાં;
 નયન નથથી નથાયો તે, નહિં તો કાળ છટકે છે ! ગ૦
 શુલાબી ગાલ છે ગોરા, સુરોભિત નાકમાં નથની;
 અહા ! નથની તાણું મોતી, અધર પર છેક લટકે છે ! ગ૦
 મનોહર મુખ ત્હાડું છે, તરૂણી તેજ વાળું છે;
 શશી શરમાઈને ગગને, ગુમાવી ગર્વ ભટકે છે ! ગ૦
 સુવાસૌંત મુખમાં દાડમ, કળી સમ દાંત શોભે છે;
 હશે તે મોતી માનીને, ઝવેરી સહેજ અટકે છે ! ગ૦
 પ્રવાળાં પાળ છે કે ઓણ ? તેની ગમ નથી પડતી;
 અધરતું પાન કરવાને, હૃદય તુજ પાસ સટકે છે ! ગ૦
 અહા ! શું ડોક ઉઘી છે, રહ્યા બે છાતએ કંઠૂક;
 ઉદર સુંદર નિહાળીને, વિલાસી છવ ફટકે છે ! ગ૦

કટીથી સિંહુ શરમાઈ, વને વૈરોગ્ય લઈ વસતા;
 જઘન છે કેળના જેવી, હવે બસ વાત અટકે છે ! ગ૦
 ચરણને હસ્ત તો બાણે, રૂપેરી રંગના લાઠા;
 હોરાની વીંટી આંગળીએ, અનૂપમ તેજ અળકે છે ! ગ૦
 ઠમકતી ચાલ ચાલે છે, અહાહા ! હંસના જેવી;
 લલિત લટકે નિહાળીને, ભ્રમિત થૈ ચિત્ત ભટકે છે ! ગ૦

વીરહી વામાનું ખટરતુનું અવસોકન !

ગઝલ—સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

પરદેશમાં પ્રીયતમ ગયા, નારી તજી ન્યારા થયા;
 રે ! વાયદા બાંધે વહા, ભરથાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આવી વસંત રૂતુ રૂકી, કુલ પાન વૃક્ષે લાવતી;
 ના લાવતી દિલ દાહ છે, દિલદાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 કલ્લોલ સો પક્ષી કરે, કોયલ કરે ટોકારરે;
 સંતાપતા એ શબ્દ હા ! સુખકાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 ગ્રીષ્મે ઘણી ગરમી પડે, બળતું હૃદય આજું બળે;
 પણ પ્રેમ પાણી પ્રીતથી, પાનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 પંખા પવન ગમતાં નથી, અત્તર સુગંધી શું કરૂં ?
 વાલમ વિના વસનું બધું, વરનાર—કાં આવ્યા

વર્ષા વિષે વારી પડે, હરિયાળી સૌ પૃથ્વી કરે;
 નવ શાન્ત હું મમ શરીરના, શણગાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આકાશ અમકે વીજળી, ગગડાટ વાદળ ગાજતાં;
 યોલે પપૈયા મોર પણ, દુઃખહાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આસો પુનમની ચાંદની, રૂતુ શરદમાં શોભે ઘણી;
 પણ અધર રસ પાનારને, પીનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 પંથી ઘરે પાછા કર્યા, દિપોત્સવી દિન આવોયા;
 વિરહી હૃદયમાં ઝડાલથી, વસનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 હેમંતમાં મૌ હોંશથી, નરનારો કોડા કરે;
 ચતુરા કહીને ચિત્તથી, ચહાનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 ઠંડી પડે થરથર ડ્રુમ્બું, બાળા બની છું ખડાવરી;
 પદ્મવાન સાથે પ્રેમથી, જમનાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 વાયુ શિશીરે વાય છે, વામા ઘણી ગભરાય છે;
 મમ કંઈને હરનાર એ, સરદાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 દુલ્હાન વલુ વૃક્ષો થયાં, લયકાર આ લવ લાસતો;
 અકળાઈ છું અબળા તણા, આધાર—કાં આવ્યા નહિ ?
 આવ્યા દિવસ હોળી તણા, મોહન પધાર્યા મંદિરે;
 વામા ગળે વળગી પડી, ઝહાલા ભલે આવ્યા અહીં !

પ્યારમાં મરતાન !

—ગઝલ—

ખનીને પ્યારના જોગી, જગે અહલક-જગાવીશું;
 અમે ખસ પ્યારના નામે, સુખે ગરદન-કપાવીશું !
 હજારે માલ મિલકત કેં, વળી બહોજલાલી કેં;
 અમે દિલદારના ખોલે, બધું પળમાં-ખપાવીશું !
 અમેને ઝેરતું પ્યાલું, ભરી કો' પ્ય રથી આપે;
 અમે શંકા વિના શરબત, ગણીને-ગટગટાવીશું !
 કિતાબો જ્ઞાનની જોવા, જરા અમને નથી ગમતી;
 અમે કોરી કિતાબે પ્યારની ખેતો-છપાવીશું !
 અમે શાંખા સ્થપાવીને, ભરીશું પ્યારના ચેલા;
 તહાં ખસ પ્યારના જાપો, અમે હરદમ-જપાવીશું !
 તપાવી લાલ કીધેલા, ઉંડા લોખંડના સ્થંભે;
 કહે દો પ્યારને લેટો, મળી કાયા-તપાવીશું !
 અમે મરતાન મહોબતમાં, દિવાના ખાસ દિલખરમાં;
 દિલાસો જો નહિં દેશે, કદમ ગરદન-ઝુકાવીશું !
 દિવાનો છો કહે દુનિયાં, નથી દરકાર દુનિયાંની;
 અમે ખસ પ્યારના બંદા, બની સેવા-બજાવીશું !
 અમારા દર્દના માટે, દવા ના કામ કેં આવે;
 અમેને પ્યારની પરવા ! મળે, મોળે-ભેંડાવીશું !

લયાનક જહાડ તોડીશું, લડીશું શેરની સાથે;
 અમે તો ખ્યારના મત્રે, મહા મહેનત-ઊંઠાવીશું !
 અમારો પ્રેમ છે કાતિલ, નથી કાચો જરાએ કેં;
 કહો તો ખ્યારની ફૂંકે, ફના ફનિયાં-બનાવીશું !
 રહીશું ખ્યારની સાથે, મરીશું ખ્યારના માટે;
 અમે આ જીંદગી, દિલદારની પાછળ-ઢૂંટાવીશું !

—૭૭—

“વફા પર વફા !”

—૭૮—

—ગઝલ—

સનમ તહારી બુદાઈમાં, જળુ છું હું મરું છું હું;
 તને તેની નથી પરવા, કદમ બોસી કરું છું હું !
 વિરહના તાપમાં ત્રફડું, છતાં કાં જાય તરસાવી ?
 કદમ બોસી અમારી કેં, અરેરે ! કામ ના આવી !
 પૂંજરી હું પડું પાચે, દયા દેવી ન તું લાવે;
 અમારી બંદગી બિલકુલ, નજરમાં હાય ! ના આવે !
 ખુદાની બંદગી કરતાં, ખુદા બેહિસ્ત બન્ને છે;
 ન ગુણી નાર છે તું તો, અગર શયતાન પન્ને છે !
 અરે ! ના થા અલિમાની, ખુદાને એ નહિં ગમશે;
 પ્રભુ પ્રેમી પરે રાજી, તુમાબી આખરે નમશે !

અયે દિલગર ! દિવાનો હું, ગન્યો છું પ્રેમમાં તહારાં;
 રહમ કર તું રહમ કર તું, સુખન આ સાંભળી મહારા !
 નથી દૌલત તણી પરવા ! નથી શુલઝાર વણુ ગમતું;
 હૃદય દિલદારના દદારના દર્શન વિષે ભમતું
 હવે તરસાવ ના ખ્યારી, હવાયે જીવ હું આપું;
 કહે તો તીવ્ર તલવારે, સનમ મુજ શીશ હું કાપું !
 પિવાડયો જામ મહોબતનો, હવે ખ્યારી ખ્યાવા દે;
 સનમ મરતાન મનડાને, મઝા મોજો મચાવા દે !
 સનમ તહારી જુદાઈમાં, અમારી જીંદગી ખારી;
 સનમ તહારી જુદાઈમાં, અમારી મહોતની વારી !
 સનમ જે મહાય આપણને, છતાં તેને નહિં ચહિયે;
 અરે ! ઇન્સાફની રાહે, સદા રહેના થઈ રહિયે !
 સફા થઈ ઇશક વ્યાપારે, નફાતું નામ ના જોયું;
 “વફા પર ના જફા” કર તું, બફા થાતાં બધું ખડોયું !
 પ્રથમ જો પ્રેમ આપોતો, દઈને લૂટશે ના ! ના !
 મગર મરજી તમારી તો, અવલથી આપશે ના ! ના !
 અરે ! એ પ્રેમ તૂટયાથી, જીગર બસ તૂટશે રહેતું;
 જહાંથી તે થશે ખાતલ, ઝવાહિર ખૂટશે રહેતું !
 રમત ના પાલવે એવી, અરે ! એ હાસ્ય ના કરવું;
 સનમ લયલિત એ મોહો, સદા એ રાહથી ડરવું !

અમી તુજ આંખમાં રાખી, બ્રમરને લેટવા દેને;
 અધર પર મધ રહેલું તે લખોથી ચુસવા દેને !
 દુઃખી આ જીવંતી મહારી સુખી તહેને થવા દેને;
 સનમ બેહાલ દર્દીને દવા દેને ! દવા દેને !
 સનમ તું બોલ બોલે તે, સુખન છે શાસના મહારે;
 ચતુરા હું બનું ચેલો, ગુરૂપદ તું ભલે ધારે !
 “દિવાનો” છે કહે લોકો, નથી પરવા મહને તહેની;
 બિદાસી આશરે આવ્યો, ગિંડાવી દેજ બેચેની !
 હવે તો હદ ઘઇ હાવે ! હઠીલી હઠ ધરી ખેડાશે;
 કલ્મ મહારી થશે એથી, લરીને પેટ તું રોશે !
 પછી અદ્રસોસ તું કરશે, નહિં આશક મળે આવો;
 સનમ તું લોગવી લેને, ભલો સંસારનો લહાવો !

સ્ત્રીમાં વશીકરણ છે !

(એક નારી જગતમાં ખ્યારી—એ રાહ)

છે વશીકરણ વનિતામાં (૨)

મોટા નર પણ માન મુકીને પડ્યા પ્રેમ સરિતામાં. છે
 પરાશર પ્રભુતાને ત્યાગી, મોહ્યા મચ્છાંધામાં;
 ઇંદ્ર ચંદ્ર સરખા લલચાયા, ગૌતમની લાભામાં. છે

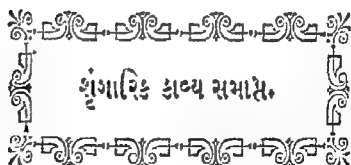
શિવજી પણ જપ તપ ભૂલીને, લભ્યા લીલ રાણીમાં; છે૦
 બ્રહ્મા જેવા નર પણ ભૂલ્યા, ગયું જ્ઞાન પાણીમાં. છે૦
 ભદ્રા લલાતાં પણ મુકાવ્યાં, નેત્ર તણા મટકામાં; છે૦
 મહોટા મહોટા મુનીવર મોહ્યા, લલનાના લટકામાં. છે૦
 લટકે મટકે મધુર વચનથી, નરને લે પાસામાં; છે૦
 પતંગ સમ પુરૂષો લલચાઈ, પડે પ્રેમ ફાંસામાં. છે૦
 લોહ ચુમ્બકનો ગુણ રહ્યો છે, સત્ય કહું શ્યામામાં; છે૦
 કહે 'શંકર' ધન્ય છે તે નરને, લામે નહિં લામામાં. છે૦

“ પાનની ખીડી ! ”

—ગઝલ—

કપૂરી પાન પુનાતું સમારી સાફ મહેં કીધું;
 કળીના કેશરી ચુના થકી તે ચોપડીં દીધું.
 સુગંધીનો મુકી કાથો લવીંગે તે દીધું લીડી;
 પતિ ખ્યારા સ્વિકારોને પ્રિયાની પાનની ખીડી !
 મુકી છે કાતરી સ્વામી સુડીથી કેળ સોપારી;
 વળી વીણી ભરી ભાવે ધરીને બહાલ વરિયારી.
 અહાહા ! એલચી મેલી ધરે છે પ્રેમ પંખીડી;
 પતિ ખ્યારા સ્વિકારોને પ્રિયાની પાનની ખીડી !

પિયૂ આ પાનની ખીડી લલુ' લોજન પચાવે છે;
 વળી વાયૂ અને વ્યાધી અજીરણથી ધગાવે છે.
 મહા સંશ્રામ શરદીને હઠાવાને મગાવે છે;
 પતિ તે કારણે લોકો જમીને પાન ચાવે છે !
 વદન શ્રીછાસ હરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 અધરમાં રક્ત ભરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 ઠંટૂતા દૂર ધરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 મધુરો સ્વાદ ઝરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 અનૂપમ પાનની ખીડી બનાવી લાલ હું લાવી;
 મુકીને કામ સૌ અળગાં ઉમંગે આપવા આવી.
 સ્વિકારોં શ્નેહથી સ્વામી પ્રશંસા શું હવે ગાવી ?
 અહોનિશ પ્રેમ માગું છું પતિ દયો બહાલ વરસાવી !

વૈરાગ્ય-કાવ્ય

—ગમક—

મહને ખસ છોડ ઓ માયા ! હવે વનવાસ જાવા દે !

ગુફા ગિરનારની ગોતી અડા ! અહુલક જગાવા દે !

તણ સંસાર ફળ ખાટું મધુર ફળ માઈ ખાવા દે !

હરિના નામની હરદમ લલિત ધુન તો લગાવા દે !

સગાના સ્નેહને છોડી પ્રભુથી પ્રીત થાવા દે !

શરીરે રાખ ઓળીને હવે ધૂણી ધખાવા દે !

અરે ! સંસાર-છે ખોટો છતાં ફેગટ ફસાવા દે !

બુઢી જંબળને છોડી હરિનું ગાન ગાવા દે !

અહોનિશ ખહાડથી ઝરતાં ઝરણુ જળમાં જ નહાવા દે !

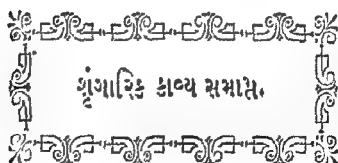
મોઢાં ફળદૂલ વૃક્ષેથી સ્વહસ્તે લેઈ ખાવા દે !

તણ પરતાંત્રની બેડી સ્વતાંત્ર સદાય થાવા દે !

વદે “શંકર” વિભૂના નામની ખંસી ખજવા દે !

“ મણિદાન્ત ”

પિયૂં આ પાનની ખીડી લલુ' લોજન પચાવે છે;
 વળી વાયૂ અને વ્યાધી અજીરણથી ખચાવે છે.
 મહા સંધ્યામ શરદીને હઠાવાને મચાવે છે;
 પતિ તે કારણે લોકો જમીને પાન ચાવે છે !
 વદન પ્રીક્ષાસ હરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 અંધરમાં રક્ત ભરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 કટૂતા દૂર કરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 મધુરો સ્વાદ ભરનારી-જમોને પાનની ખીડી !
 અનૂપમ પાનની ખીડી બનાવી લાલ હું લાવી;
 સુકીને કામ સૌ અળગાં ઉમંગે આપવા આવી.
 સ્વિકારો ર્નેહથી સ્વામી પ્રશંસા શું હવે ગાવી ?
 અહોનિશ પ્રેમ માગું છું પતિ દયો બહાવ વરસાવી !

વૈરાગ્ય-કાવ્ય.

—ગુણ—

મહને ખસ છોડ ચો માયા ! હવે વનવાસ જાવા દે !

! ગુફા ગિરનારની ગોતી અડા ! અહલક જગાવા દે !

તણ સંસાર ફળ ખાટું મધુર ફળ માઈ ખાવા દે !

! હરિના નામની હરદમ લલિત ધુન તો લગાવા દે !

સગાના સ્નેહને છોડી પ્રભુથી પ્રીત થાવા દે !

! શરીરે રાખ ચોળીને હવે ધૂણી ધખાવા દે !

અરે ! સંસાર-છે ખોટો છતાં ફેગટ ફસાવા દે !

! જુડી જંજાળને છોડી હરિનું ગાન ગાવા દે !

અહોનિશ મહાડથી ઝરનાં ઝરણુ જળમાંજ નહાવા દે !

! મીઠાં ફળફૂલ વૃક્ષેથી સ્વહસ્તે લેઈ ખાવા દે !

તણ પરતંત્રની બેડી સ્વતંત્ર સદાય થાવા દે !

! વહે “શંકર” વિભૂતા નામની ખંસી ખજાવા દે !

“ મહિમ્નન્ત ”

“પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !”

—ગઝલ—

અલૌકિક મીઠ રસવાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી;
 અહા ! અજ્ઞાનને ટાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

જગતમાં બેઠ બાબુ છે, અરે ! કાળી અને ધોળી;
 ગ્રહી ધોળી તણ કાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

કુટાયો હાય ! અધારે, જરાએ ભેત ના ઝાંખી;
 હવે ભે ભેત છે ભાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

અબોધે ખૂબ અથડાઈ, ભુક્ષી ભવસાગરે ભટકયો;
 નકામી જીંદગી ગાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

અનીતિ ખર સદા છોડી, નીતિના અશ્વ પર બેસી;
 દય દુર્બુદ્ધિને બાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

મળ્યો છે સદ્ગુરૂ સાચો, બતાવ્યો નેક આ રસ્તો;
 જલાવી જ્ઞાનની ડાળી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

પ્રભુનો પ્રેમ દેનારી, બતાવે મોક્ષની ખાંરી;
 અહાહા ! હસ્તમાં ઝાલી, પૌંવા દે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી !

મરતાન ફકીર !

—ગઝલ—

અરે ! કો' ઝેરની ફાકી ખુદાનો લાલ લાવો ને;
ફકાવી ફે'સલો લાવો મહને મુરદુ' બનાવો ને !
નથી નેકી મગર બહી તણો અન્નમ આંવ્યો છે;
જહાંથી કૂચ કરવાનો જુઓ પયગામ આંવ્યો છે !
અયે ! કમબખ્ત નાદાની ! ખુરાઈ ચાહ આવે છે;
જંગરને ચાક કરવાને જુઓ જલ્લાહ આવે છે !
નથી ખયરાત કીધી તે ખુદાથી માગવાનો છું;
તજને રાહ જીન્નતનો અરે ! જહન્નમ જવાનો છું !
અરે ! ઇસ્લામ મહજબમાં મના છે હા ! શરાબીની;
મગર તેનો બન્યો બંદો ! કસુર ખાના ખરાબીની !
જુગારે જર ગુમાવીને ગનીનો છું ગદા આજે;
ફકીરી હાલ આ મહારો અરેરે ! ! પેટને કાજે !
ભરીને બામ પીતાં હું ખુદાઈ રાહને ભૂલ્યો;
નતીજો આ મલ્યો તહેનો જહાંના શાહને ભૂલ્યો !
તજ મસજીદ હું હરદમ જતો'તો હાય ! મયખાને;
ખુદાની બંદગી કરવા ભૂલાવ્યો હાય ! શયતાને !

લૂંટી ઇન્સાનસો દાવો, બન્યો હયવાન હું હાથે !
 નશા ને નાચ મુજરામાં રહ્યો ગુલતાન હું હાથે !
 ગુલોના બાગને છોડી ગટરની છે હવા લીધી;
 ખુદાના નૂરને છોડી શરાબી જામ મહેં પીધી !
 બિગદર દોઈ આવોને. હુખૂ છું હું બચાવોને;
 દહમ પર સર ઝુકાવું છું અદલ રસ્તો બતાવોને !

*

*

*

ભલાઈ કર અથે આદમ ! રહે આ-દમ જહાં મુધી;
 ખુદાનું નામ લે ! હરદમ રહે હર-દમ જહાં મુધી !

વૈરાગી થતા મિત્રનો સંસારી મિત્ર સાથે સંવાદ !

(શા માટે શ્રમ કરે સતી તુજ પતિ ભકિત સાચી-એ રાગ.)

સંસારી—શા સાઈં મુખ તળે, અરે ! કાં લેખ તમે ધારો (૨)

અહા ! સંસાર અતિ ખારો (૨)

વૈરાગી—અનુભવ લીધો મહેં અતિ, આ સંસાર અસાર;

સગો સહોદર સર્વ છે, સ્વાર્થ તણાં સરદાર.

‘ગરજ પડે સૌ દો’ બોલાવે, અંત સમે દો’ કામ ન આવે;

તે સાઈં સૌ તણ, અમોએ યોગ ગણ્યો ખ્યારો. (૨)

‘અરે ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

સંસારી—સુત લગિની પિતુ માત તણને, વામાની માયા વરણને;
શું સન્યાસી બનો? હૃદયમાં રે'મ જરા ધારો. (૨)
અહા ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

વૈરાગી—સુત લગિની પિતુ માત સૌ, આ જગતી જંજળ;
ત્રીયા તજે પળવારમાં, કદ પડે તત્કાળ.
સુખમાં સૌ કો' સ્નેહ બતાવે, વિપદ સમે દઈ કદ સતાવે;
શું સમજી મમ મિત્ર, તમે સંસાર ગણો સારો? (૨)
અરે ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

સંસારી—મહેલ અને ધનમાલ તમારાં, અરે ! કરો કાં મિત્ર અકારાં ?
સુખ સંપત્તિ પરહરી, હવે કાં હિમ્મત સૌ હારો ? (૨)
અહા ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

વૈરાગી—મહેલ અને ધનમાલ સૌ, અવળ નથી નિરધાર;
લક્ષ્મી ના'વે સંગમાં, મર્ણુ સમે આ વાર.
સકળ સુકી એકલડું જાણું, સૂણો સ્નેહથી સૌ સમજાણું;
પાપ પુણ્ય લે સાથ, જવાનું છે નિશ્ચય ધારો. (૨)
અરે ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

સંસારી—ધરી લેખ જંગલમાં જાણો, મિત્ર કહોને ત્યાં શું ખાણો ?
ગમશે ના પળવાર, તમારો મુમત હવે મારો. (૨)
અહા ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

વૈરાગી—દ્રણદૂલ જંગલમાં ઘણાં, તે જમશું સુખકાર;
પશુ પક્ષી મિત્રો ગણી, જે વસણું તે ઠાર.

ભજન કરીશું ભવતારકતું, ધ્યાન ધરીશું દુઃખહારકતું;
મોહ લોભ સૌ તણ, ભક્તિનો ખાંધીશું ભારો. (૨)

અરે ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

સંસારી—રહીં સંસારે રામ ભજોને, ભગવાં કાઢી લેખ તજોને;
આ છેવટની અરજ, અમારી ધ્યાન વિષે ધારો. (૨)

અહા ! સંસાર અતિ ખ્યારો. (૨)

વૈરાગી—સંસારે રહીંને નહિં, માયા મોહ તળય;
જન્તળીં છવડા થકી, ના ભગવાન ભળય.

માફ કરો મુજને મમ ખંધુ, નથી સાર છે ખોટું સંધુ;
જગનાયક જપવાજ, અમોઝે જોગ ગણ્યો ખ્યારો. (૨)

અરે ! સંસાર અતિ ખારો. (૨)

સંસારી—ધન્ય ! તમારો અચળ ટેક છે, ભમે નહિં એવોજ લેખ છે;
સુખે સિધાવો મિત્ર, કરોને સફળજ જન્મારો. (૨)

અહા ! સંસાર અ ત ખ્યારો. (૨)

મનને ઊપદેશ !

—તોટક-છંદ—

રટવા રણછોડ તને ન ગમે,
ઘરકાજ મહીં મન તારૂ ભમે;
નવ એક ઘડી ઇશને સમરે,
જગમાં જનમી હરિને વિસરે.

સુત નાર અને ઘરખાર મહી,
મન તહોરૂ ફરે મશગૂલ થઈ;
યમનો ભય શીર પરે લટકે,
પણ મૂરખને ન જરા ખટકે.

ધન ધાન થકી મસતાન ફરે,
નવ નાથ તણી દરકાર કરે;
હુઃખ આવી પડે વિલૂને સમરે,
સુખમાં કહોંએ નવ ચાહ કરે.

રઘુનાથ ભજે ભવ હુઃખ જશે,
સહુ પાપ ટળી મન શાન્ત થશે;
મનવા ભજને ભવતારકને,
જગનાથ વિના નવ કાજ ખને.

હરિને સમરે સહુ હુઃખ ટળે,
ઇશને સમરે મન રહાય મળે;
રણછોડ વિના રણ કોણ હરે ?
કિરતાર વિના કુણ હાથ ધરે.

સુણ 'શંકર'ની શોખ આ મનવા,
સુખ થાય હમેશ ખતાવું દવા;
રટજે રસથી જગનાથકને,
કર ચાહ સદા સુખદાયકને.

જીવ હંસ પ્રત્યે !

માલિની છંદ.

સમજ સમજ હંસા ! કાળ જાણે નકામો,
વગર સમજ લીધો, વિશ્વમાં તે વિસામો;
નવ પળ પળ એકે, વિશ્વના નાથ ગાયા,
ફૂલ સમ કરમાશે, હંસ તારી સુ કાયા. ૧

બહુ વરસ કરેલો, સાગરે વાસ ભાઈ !
તદ્દપિ નવ જણાયું, જ્ઞાન ત્હારું કાંઈ;
પય જળ નવ જુદાં, તુંજથી હાય ! થાય,
જળ સમ ઝટ આલ્યું, આયુ ત્હારું જાય. ૨

સ્મરણ કર સદાએ, તાપને પાપ જાણે,
વિપદ સહુ હણાયે, નાથને જો જપાયે;
ધર, ધર, ધર, કાને, 'શંકરે' શીખ દીધી,
સરસ વખત જોયો, જ્ઞાન ખ્યાલી ન પીધી ! ૩

પરતાવો!

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને-એ રાહ.)

ત્રીકમજી તારો છે મારે આશરો,
નેહ નજરથી નિરખો નટવરલાલ જો;
લવસાગરમાં ભૂલો ભટકું ભૂધરા,
શરણે લેજો જાણીને નિજ બાળ જો. ત્રીકમજી.

નામ કદી નારાયણનું લીધું નથી,
નથી કર્યું મહેં પરોપકારી કામ જો;
જપ તપ તિરથ દાન ધર્મ ક્રીધાં નથી,
માફ કરો રાધા વર શ્રી ઘનશ્યામ જો. ત્રીકમજી.

માયામાં હું મસ્ત બનીને મહાલતો,
હું પદમાં શ્રી હરિ વિસાર્યા છોક જો;
ધામ, ધરા, ધન, કાજ કપટ કેં કેં કર્યાં,
જાણ્યા નહિ જગદીશ્વરને પણ એક જો. ત્રીકમજી.

ધનવંતાને માન દઈ બોલાવતો,
નિર્વન જનનું કરતો હું અપમાન જો;
મેળવવાને માજ બહુ ધન વાપર્યું,
નાચ રંગમાં રોજ રહ્યો ગુલતાન જો. ત્રીકમજી.

સંત જનોની સેવાથી અળગો રહ્યો,
નથી કર્યું મહેં જ્ઞાન સુધારસ, પાન જો;

કામી થકને કર્મ કર્યા મહેં કેં કુહાં,
 થરથર કંપું જ્યારે આંચું ભાન જો. ત્રીકમજી.
 અપંગ જનને આશ્રય મહેં આપ્યો નથી,
 દેશ હીતનું કાર્ય કર્યું નવ એક જો;
 ખર મિત્રોની મોજ મહીં ધન વાપર્યું,
 યૌવન મદમાં છક્યો હતો હું છોક જો. ત્રીકમજી.
 દેવ તણે દર્શન જાતાં પગ દુઃખતા,
 ભજન મંડળીમાં નવ લીધો ભાગ જો;
 નૃત્ય અને નાટકમાં સહુ પહેલો જતો,
 જોયો મહેં શ્રી નાથ સ્મરણનો ભાગ જો. ત્રીકમજી.
 અવિનાશી અરજી આ અંતરમાં ધરો,
 ભાક્ત માણું ભવતારક ભગવાન જો;
 'શંકર'ના સ્વામિ સદ્ બુદ્ધિ આપજો,
 તુજ ઇચ્છાથી ટળે સકળ તોફાન જો. ત્રીકમજી.

— — — — —

ભ્રમરના દ્રષ્ટાંતથી મનને શીખામ !

— — — — —

(એક નારી જગતમાં પ્યારી-એ રાગ.)

શું ભ્રમર કમળમાં પેઠો ? (૨)
 કમળ મીઠાશે ભ્રમર મુંઝાશે, દોષ પ્રથમ ના દીઠો. શું.
 મન મૂંઝાયા તું મનન કરી લે, એ પેઠો છો પેઠો;
 તું ત્હાડું સંભાળી લેજે, નહિં તો પડશે હેઠો. શું.

સ્વરૂપની સુંદરતા દેખી, શું લલચાઇ બેઠો;
 મૂર્ખ ભ્રમર સમ તું ભટકાશે, એ દુઃખ શીઠને વેઠો. શું.
 મોહ લુપ્ત ના, થા ! ઓ મનવા ! ભગવતથી કર ભેટો;
 કહે હોન 'શંકર' કેંક છુંદાયા, રાય રંક ને શેઠો. શું.

સાથે શું લઇ જઇશ ?

ગઝલ.

ચોંવટ રાખી હર ભજને, જગત છે ઝાંઝવા જેવું;
 દમન આ દેહનો થાશે, નથી સાથે કશું લેવું.
 મગન મનમાં નહિં થાતું, અરે ! હ એક તો મરવું;
 છતાં કાં લાગ જવા દે ? પ્રભુતું નામ દઇ તરવું.
 સગાં બહાલાં લઇ સાથે, નથી તું લાઇ જવાનો;
 સકળ ધન તો ધર્યું રહેશે, પછી ત્યાં શું ખતાવાનો ?
 ભરી દે ભક્તિના લાડુ, અવલ એ કામમાં આવે;
 પછી ના રાખ તું શંકા, ખજાને ખોટ ના જાવે.
 લખી લેજે હૃદય 'શંકર', તણી આ શીખ છે સારી;
 સકળ થાશેજ જન્મારો, રટણ કર કૃષ્ણ ગિરધારી.

સંસારને સુખી જાણી-ભૂલેલા ભમરાને

ગઝલ,

સુખી સંસારને ધારી, ભૂલો તું કાં ભમે ભમરા ?
 દુઃખોથી છે ભરેલો આ, સકળ સંસાર મન ભમરા.
 સુખોની છાંયડી જાયે, દુઃખોના વાયરા વાયે;
 સુખો લાગે અતિ મીઠાં, દુઃખો હાયે ! ન રહેવાયે.
 ભલે સુખ હોય સૌ વાતે, ન હોયે ન્યુનતા કાંઈ;
 મરે જો મૃત બહાલો તો, સુખો સૌ જાય પલટાઈ.
 અગર પુત્રી અને વિધવા, કહો દુઃખ એજ ક્યાં કમ છે ?
 દુસુમ સુખ કેરૂં કરમાયે, નહિં ઓછો સિતમ એ છે.
 કંઈ જન દર્દથી ઘેલા, કંઈને અત્ત નહિ ખાવા;
 દુકુળ પરિવારથી ત્રાસી, બને છે કેંક જન ખાવા.
 કંઈ જન જઈ દૂરે પડતા, કંઈ ખંજર ખઈ મરતા;
 કંઈ જન ઝેર ફાંસીને, દુઃખી નિજ દેહ પરહરતા.
 કંઈ સ્થળ વાગતાં વાળાં, લગન કોઈ સ્થળે થાતાં;
 રૂદન કોઈ સ્થળે થાયે, સગો બહાલો મરી જતાં.
 અરે ! સંસાર આ એવો, દુઃખોથી છે ભરેલોરે !
 કહે 'શંકર' જ્યો જગનાથ ને જન્મળ મેલોરે.

ત્યાગીના વિચાર !

(એક નારી જંગલમાં પ્યારી (૨) — એ રાહ.)

જંગલમાં પ્યારા જઇશું. (૨)

હિમગીરીના સુંદર વનમાં, હવે હમે તો રહીશું. જંગલમાં.
ગંગા નીરથી નિત્ય નહીશું, હરિગુણ હરનિશ ગઇશું;
હિમાલયનાં સુંદર વનફળ, હેત ધરીને ખઇશું. જંગલમાં.
આ દુનિયાની તણ બિપાધી, ઇશ્વરને આરાધી;
સહુ દુઃખ ત્યાગી લઈ સમાધી, સુખી નિરંતર રહીશું. જંગલમાં.
સદ્ગુણના શણગાર સજીશું, માયા મોહ તણીશું;
ભાવ ધરી ભગવાન ભજીશું, સદા સ્વતંત્ર થઇશું. જંગલમાં.
'શંકર' વાણી સદા સુખાણી, અંતરમાં પ્રભુ આણી;
એ સુખ આપે સારંગપાણી, ચરણ કમળ સુખ ચહીશું. જંગલમાં.

માયાનો તિરસ્કાર !

શાર્દૂલ વિક્રિડાત છંદ.

લાગી છે હરિ નામની લગન તે, છોડી નહિં છૂટશે,
ભક્તિનો અતિ તેજ તાર પકડ્યો, તોડ્યો નહિં તૂટશે;
જા ! માયા ! ગળમારતી દૂર હવે, તડાડું નથી કામરે,
આરાધું ઇશ નામ હેત ધરીને, હાડું નહિં હામરે. ૧

પૂરીને દૂધપાક શાક તણને, કો ખીચડીને જમે ?
 લક્ષિતનું લલુ ગાન તાન તણને, તહારા થકી કો રમે ?
 અલીને કરમાં દોંવો મૂરખ કો, જૈને કુવામાં પડે ?
 મહોટા સાગરને મુકી નહીં કૂવે, મોતી કદી ના જડે. ૨

“બસ એક દિને મરવુંજ ખરે ?”

અઠ ઉતર તોટક છંદની ચાલ, (સખી સ્વપ્નમહીં મનમોહનમે)
 મનહીત તણી શીખ આ મૂણજે, દિલ રહાય ભલે પ્રિય તો ગણજે;
 કિરતાર નહિં કયમ ચાલ કરે ? ‘બસ એક દિને મરવુંજ ખરે !’

ધન માલ અને ઘરખાર તણ,
 પડશે જવું હાય ! વિનામરણ;
 સુત નાર કુટુંબ સદા વરણ,
 પડશે તુજને જવું આખરણ.

જયમ દોર તૂટેજ પતંગ પડે, જયમ શુષ્ક થયેલું પુષ્પ ખરે;
 ત્યમ માન અરે ! મન મૂરખરે ! ‘બસ એક દિને મરવુંજ ખરે !’

જન જે નિજ હું પદમાં ફરતા,
 મન રહાય સુ મોજ સદા કરતા;
 નવ કોઈની શીખ રૂઢે ધરતા,
 પરમેશ્વરથી પણ ના ડરતા.

જન તે પણ કાળ અપાટ રહુડે, જ્યમ તેતર ઉપર બાજ કરે;
નવ યત્ન કરે પણ તે ભેગરે, 'બસ એક દિને મરવુંજ ખરે' !

ધર ધ્યાન સદા ધરણીધરનું,
નવ કાજ તું બાણુ અરે પરનું;
પર કાજ વિષે જર વાવર તું,
પરનું હોત પ્રાણુ જતાં કર તું.

શીખ 'શંકર'ની મન ધ્યાન ધરે, ફિરતાર નહિ ક્યમ રહાય કરે ?
જગનાયકનો ભરસો કરે ! 'બસ એક દિને મરવુંજ ખરે' !

"પલકમાં પ્રાણુ જવાનો !"

—ગઝલ—

હરિ હરદમ ભભે ભાઈ, 'પલકમાં પ્રાણુ જવાનો,'
કરો સત્કર્મ તો કાંઈ, 'પલકમાં પ્રાણુ જવાનો !' હરિ.
સગાં સંસારનાં છોડી, જીવનના તારને તોડી;
શરીર રૂપ કુંભને ફેડી, 'પલકમાં પ્રાણુ જવાનો !' હરિ.
મુઠી ધન માલને માળા, બગીચા બાગ ફૂલવાળા;
તજ સંસારની શાળા, 'પલકમાં પ્રાણુ જવાનો !' હરિ.
ત્રીયા તન માતને મેલી, પિતાના પ્રેમને ઠેલી;
લઈ પુણ્ય પાપની થેલી, 'પલકમાં પ્રાણુ જવાનો !'

મૂંઝાનને મીઠુ પથ દીધું, હઠીલે હાથ ના લીધું;
 હળાહળ વીધ હા ! પીધું, 'પલકમાં પ્રાણ જાવાનો !' હરિ.
 ઘણી બહાલી ગણી માયા, હરિના ગુણ ના ગાયા;
 તણને કારમી કાયા, 'પલકમાં પ્રાણ જાવાનો !' હરિ.
 નથી તહે કોધને ટાળ્યો, ન પાપી કામને ખાળ્યો;
 ખયો ભવ લોભમાં ગાળ્યો, 'પલકમાં પ્રાણ જાવાનો !' હરિ.
 મનુષ્યા દેહ છે મોંઘો, ગુમાવો કાં ગણી સોંઘો ?
 અરે ! શું ઝિંઘમાં ઝિંઘો ? 'પલકમાં પ્રાણ જાવાનો !' હરિ.
 ગુણો ગોવિંદના ગા તું ! ભરી લે ભક્તિનું ભાથું;
 ખરું કૃણ ખંતથી ખા તું ! 'પલકમાં પ્રાણ જાવાનો !' હરિ.
 જોરે લ્યો અર્જ અંતરની, સ્વિકારો શીખ 'શંકર'ની;
 કરોને ભક્તિ ભૂધરની, 'પલકમાં પ્રાણ જાવાનો !' હરિ.

—૦—

મન સમજ !

—ગમલ—

સમજ મન શીખ દહિં સારી,
 વિભૂ ના મેલ્ય વિસારી;
 ભજન કર ભાવથી ભાઈ !
 ન સંજો આવશે કાંઈ.

ભજનથી પાપ સૌ કાપે,
 વિદારી દુઃખ સુખ આપે;
 પ્રભુની ભક્તિ કર ખ્યારી,
 અનીતિને સદા ટાળી.
 કરે ભક્તિ કપટ વામે,
 પ્રભુની પ્રીત તે પામે;
 ન કર તું ચોરો ને ચાડી,
 ભજન કર ભાઈ તું દા'ડી.
 તણ પરનારની પ્રીતિ,
 સકળથી રાખ તું નીતિ;
 થશે ઇશ સહાય જો ભાઈ !
 વળી પરમાર્થ કર કાંઈ.
 કહે 'શંકર' સૂણી ખ્યારા,
 મનન કર ચિત્ત તું મહારા;
 હતું તે મહેં કહ્યું જે તે,
 અતુર જે હોય તે ચેતે.

મરણ પથારી પર પશ્ચાત્તાપ !

—ગઝલ—

અરે ! આવ્યો હતો જ્યાંથી, હવે હું ત્યાં જવાનો છું;
 તણ આ દેહ પીંજરને, નિરાકારી થવાનો છું ! અરે.
 રહ્યો માયા વિષે રાજી, જીત્યો હું જૂઠ્ઠી બાજી;
 જરા જગનાથ ના બાપ્યા, હવે ત્યાં હારવાનો છું ! અરે.
 કરી કાળાં અને ઘોળાં, ભેંસાવી મોજ દુનિયાની;
 કર્યો જે કર્મ તેનું હું, કહું ફળ આપવાનો છું ! અરે.
 સગાંના રનેહને છોડી, પ્રિયાના પ્રેમને તોડી;
 હવે કિરતારના દરબારમાં હાજર થવાનો છું ! અરે.
 પ્રભુને દોલ દીધો 'તો, કરીશ સત્કર્મ સંસારે;
 હરિ દરબારમાં તેનો, હિસાબજ આપવાનો છું ! અરે.
 કમાયો ખૂબ દોલત ને, વસાવ્યા મહેલ ને માળા;
 અરે ! હું એકલો સઘળું, મુકો અહીંથી જવાનો છું ! અરે.
 કર્યું પરમાર્થ ના કેં એ, ભર્યું ના ભક્તિનું ભાથું;
 પ્રભુની પાત્ર જૈને હું, હવે શું માગવાનો છું ? અરે.
 જગતમાં જન્મ લેતાં હા ! હતી ખાંધી મુઠી મહારી;
 બિધાલી લેઈને હાથે ! હવે હું તો જવાનો છું ! અરે.

મનને શીખામણ !

તોટક—છંદ—કક્કા વારી.

કરજે સદ્કામ સદા મન તું,
સ્વસજે નિચ કર્મ થકી દૂર તું;
ગણજે જગમાં સહુને સરખા,
ઘટમાં હરિ ધ્યાન ધરી હરખા ! ૧

જળજે નવ નીતિ થકી કદીએ,
છળ ભેદ કરી જૂઠું ના વહીએ;
જશવંત થશે તુજ આવરદા,
હરણાં ઝરશે સુખનાં જ સદા ! ૨

દુળશે તુજ આધિ ઊંપાધિ અરે !
ઠરશે નવ રોગ કદી શરીરે;
હરશે તુજથી નિચ નીર્ધનતા,
ઢગલા વળશે જ સદા ધનના ! ૩

તન ને ધન ધામ ધરા પળમાં,
થઈ જાય અલોપ ભૂમંડળમાં;
દશ શીશ ગયાંજ દશાનનનાં,
ધરોં ગર્વ કદી મૂંરખો બન ના ! ૪

નભમાં શશી સૂર્ય અતિ ચળકે,
પરમેશ્વરની પ્રભુતા • અળકે;

ફળ ફૂલ અને તરુ પહાડ નદી,
 વળવાન પિતા ન ભૂલાય કદી ! ૫
 મગવાન ભજે ભવ દુઃખ દળે,
 મન વાંચિત સુખ હમેશ મળે;
 યશ વૈભવને નિજ તેજ વધે,
 રઘુનાથ તણું ધર ધ્યાન રૂઢે ! ૬
 લખી રાખ શીખામણ અંતરમાં,
 વણસી વય જાય ભૂલો ફરમાં;
 શક રાખ નહિજ શીખામણમાં,
 સહુ સત્ય કહું જૂઠું તું ગણમાં ! ૭
 હરિને ભજજે દુઃખ મુક્ત થવા,
 ક્ષય પાપ થશે સઘળાં મનવા;
 સમજે પણ “ શંકર ” કેમ ભૂલે ?
 વય જાય વહું તુજ વારિ તૂલે. ૮

મન મૃત્યે !

(સુદીર શામળીયા નામ જપીશ નિત્ય તહોરું-એ રાહ :)

૮ ઓ મનડા મૂરખા ! માન કહું રજ પહોરું;
 નાહક ના ધૂળ ખા ! અરે ! થશે શું તહોરું ? ઓ.
 પાતાળે અંચળ થઈ પૈસે, પહોર પર યજમાં જઈ બેસે;

આભની ખખરો પણ લેશે, પાણીમાં પણ રહેજ પ્રવેશે;
હરિ લજવું નહિ 'ખ્યાડું' ! ઓં મનડા મૂરખા.
એત એત અવસર આ જાયે, હરિ લજવાથી દુઃખ દૂર થાયે,
માયામાં તું કાં લપટાયે ? 'શંકર'ની જે શીખ મનાયે;
તો લજ પરમ કૃપાળું ! ઓં મનડા મૂરખા.

જીવડા જાગીને જો !

(પહેરે પોપટ રાજ રામના—એ રાહ.)

જાગીને જે તું તો જીવડા, ઊંઘને કર અજાગી;
આંખ ઊંઘાડી થા ઊંભો, આગ ચોમેર સળગી. જાગી.
કામ ક્રોધ મોહ શત્રુએ, બંધ કીધી છે ખા'રી;
ખચીશ હવે કેમ આગમાં ? લજ શ્રી ગિરધારી. જાગી.
ખાળપણે લલે ના લજ્યા, અજ્ઞાની ગણાયો;
મોટો થયો ત્યારે મૂરખા, માયા નદીએ તણાયો. જાગી.
મહારાં સગાં મહારાં છોકરાં, મહારૂં ધન મહારી નારી;
ભૂલો ભમે તું એમ કાં ? તહારો કુંજ ખિહારી. જાગી.
પાપના કીધા પોટલા, તહારી સાથે બંધાશે;
પુણ્યતું કર્મ કર્યું નથી, તહારી શી ગતિ થાશે ? જાગી.
બચવાની ખા'રી એક છે, ભાવે લજ લે મોરારી;
હૈન 'શંકર'નો નાથ એ, લેશે તુજને ઊંગારી. જાગી.

“રે! રે! તથાપિ તુજને નવ ભાન
આવ્યું!”

વસંત તિલકાવૃત્ત.

જા! જા! ગમાર નર શું જગમાં કમાયો ?
પામ્યો અપાર ધન તું ઈશ ના ભજાયો;
લોભાન્ધ ને નફ્ટ થૈ વય તેં ગુમાવ્યું,
રે! રે! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું! ૧

હાકે હાવાં જગને વિરલા ગણાતા,
ધાકે ધુળાં જનને જમડા જણાતા;
આદ્યા ગયા ખગર કો' ના તેની લાવ્યું,
રે! રે! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું! ૨

ખાતા હતા મગન થૈ મિષ્ટાન લાવે,
જાતા દોહા જમપુરે નવ કો' ખચાવે;
માટીતણું શરીર જૈ ધૂળમાં સમાયું,
રે! રે! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું! ૩

ખાળાપણે રમતમાં હરિને વિસાર્યા,
મહોટો થયો પણ નહિ જગનાથ ગાયા;
આદ્યું જશે જળ સમુ સરવે ગુ આવ્યું,
રે! રે! તથાપિ તુજને નવ ભાન આવ્યું! ૪

જેનો ઊંચાર જન સૌ પડતો ઊંપાડે,
 જેનું અપાર ધન તે ન સમાય ગાડે;
 વારંટ તે જન પરે જમડે બળાવ્યું,
 રે! રે! તથાપિ તુજને નવ લાન આપ્યું! ૫
 વાણી વદે વિમળ 'શંકર' આ સદાયે,
 ટાળે ત્રીવીધ દુઃખ જો ઇશને લગાયે;
 સાથે મળે નવ કદી ધન જે જમાવ્યું,
 રે! રે! તથાપિ તુજને નવ લાન આપ્યું! ૬

“ગાડું અધવચ અટક્યું!”

(સુજ ના પડે પીયુ પ્યારા—એ રાહ.) ૩૧, ૨૨૦

અધવચ ગાડું અટક્યું!—એ ટેક.

ભૂલી રાહ ભવે ભવ ભટક્યું, તૂટી ખીલી ને જોતર સટક્યું;
 લખ્યા લેખ પ્રમાણે લટક્યું. અધવચ.
 અહંકારે આંતરીયું ગાડું, મોહ લોભ થયા વાટ પાડું;
 ત્રણે સંપીને પાડ્યું ધાડું. અધવચ.
 નહિ આધું કે પાધું જવાય, ગાડું ગાળામાં ઘુંચાય;
 બહાલા વિકૃલ કરજો સહાય. અધવચ.
 હવે એકે જડે નહિ આરો, ગાલી હાથ આ નાથ ઊંગારો;
 છે 'શંકર' ને ભરૂસો તહારો. અધવચ.

“ કયમ ચાલશે ? ”

ગઝલ—સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે)

તેડું થયું ફિરતારતું, માન્યા વિના ‘કયમ— ચાલશે ?’
ઝાંખી થઈ જમદૂતની, બાવા વિના ‘કયમ— ચાલશે ?’

બાવું મજલ મ્હોટી તહીં,
તૈયારી કેં ડીધી નહિં;
ભાથું ભર્યું ના સાથ કેં,
ભાથા વિના ‘કયમ—ચાલશે ?’

શણગાર ધારી અંગમાં,
રમતો ત્રીયાસુ રંગમાં;
રામા ન આવે સંગમાં,
રામા વિના ‘કયમ—ચાલશે ?’

મિત્રો મહીં તું મ્હાલતો,
ફક્કડ બની ફરતો હતો;
ના એકલો કેં એ જતો,
ઝોળત વિના ‘કયમ—ચાલશે ?’

સેવક તણા સહવાસમાં,
હુકમો કર્યા હુદ્દાસમાં;
નોકર મળે ના સાથમાં,
આકર વિના ‘કયમ—ચાલશે ?’

સુખ ભોગનાં સાધન ઘણાં,

હાજર હતાં કે' ના મણા;

અંતે ન કીધાં આપણાં,

તેના વિના 'કયમ—ચાલશે ?'

માયા અને મિલકત ખરે !

મુકી જવું પડશે—અરે !

નાણાં નકામાં આખરે,

નાણાં વિના 'કયમ—ચાલશે ?'

પરમાર્થ તો પ્રીતે કરો,

ભક્તિ તણું ભાથું ભરો;

કલ્યાણ—કાયાનું કરો,

તેના વિના 'કયમ—ચાલશે ?'

હે રાજન ! તહમારો

અને

અમારો પંથ ન્યારો છે !

—ગઝલ—

તહમે છો દેશના રાજ, અમે જંગલ વસાવ્યું છે;

તહમે અજ્ઞાનના તાબે, અમે તેને ફસાવ્યું છે !

તહમારે મહેલ ને માળા, બગીચા બાગ વસવાના;

અમે સુંદર ગૂંધા શોધી, તહાં જગનાથ જપવાના !

તહમે ગાદી અને તકિયા, તથા શર્યા વસાવી છે;
 અમે તો પ્રેમથી પૃથ્વી પરે કંથા બિછાવી છે !
 તહમે મિદાન ને મેવા, અતીશે સ્વાદથી જમતા;
 અમે ફળ ફૂલ ખાનારા, નથી મિદાન પર મમતા !
 ધરી વસ્ત્રાભુષણ અંગે, તહમે માંજો ઊઠાવી છે;
 શરીરે ભરમ ચોળીને, અમે કફની સ્હડાવી છે !
 વિષય તમને અર્તિ બહાલો, વળી માયા તણા રાગી;
 અમે તો સુકિતને મોહ્યા, પ્રભુની ધૂન છે લાગી !
 તહમે હર કામમાં નોકર, પરે હુકમ બજાવાના;
 અમારા હસ્ત ને ચરણો, અમોને સ્હાય થાવાના !
 સગાં ને મિત્રની સાથે, તહમોએ સ્નેહ રાખ્યો છે;
 અમે જંગલ તણાં પક્ષી, પર્ગનો પ્રેમ આખ્યો છે !
 સદા ચિંતા અને ભયમાં, તમોને શાન્તિ ના જરૂરો;
 અમે નિશ્ચિંત ને નિર્ભય, હરિનું ધ્યાન હા ! ધરોએ !
 તહમે રાજા મહારાજા, અરે ! તેમાં અમારે શું ?
 નથી કેં લેવું કે દેવું, પણ પરવા લગારે શું ?
 તહમારો રાહ જૂદો છે, અમારો પંથ ત્યારો છે;
 તહમે છો ભોગના ભોગી, અમોને યોગ ખ્યારો છે !
 તહમારો ભોગ છે રોગી, અમારો યોગ બળવાળો;
 અમે જીવન સફળ કરીએ, તહમે આયૂ વૃથા ગાળો !

સાધારણ જ્ઞાન મળતાં-ઊન્મત્ત થયેલા જીવ-હંસને ઠપકો !

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને-એ રાહ)

સૂણ ઓ હંસા ! ઠપકો આપું હિતનો,
ના ઊન્મત્ત થા અંતરમાં આણુ ભાર જો;
ઊંપમાને હજુ યોગ્ય નથી તું હંસની,
એ ઊંપમા સદ્ગુણનો શણગાર જો. સૂણ.

પય પુરું વિદ્યાનું તહે પીધુ નથી,
નથી થયો તું જ્ઞાન વિષે ગુલતાન જો;
જ્ઞાન ચીજનો અંત નથી અવની વિષે,
અધૂરા જ્ઞાને મૂર્ખ બન્યો મસ્તાન જો. સૂણ.

હંસ થયો પણ પય-જળ બૂદ્ધાં નહિં કરે,
મૌક્રિક આરો તુજથી નહિં ચરાય જો;
કમળ વને વસવાતું તુજને ના ગમે,
તેમ છતાં કાં ફેગટ તું ફૂલાય જો ? સૂણ.

પય-જળ બૂદ્ધાં કરવાની વિદ્યા ભણી,
મૌક્રિક આરો ચરતાં હંસા શીખ જો;
તો' તો તુજને હંસ ખરો કહું હેતથી,
નહિં તો બગ-બગ કરતાં નહિં અધીક જો. સૂણ.

તહારાથી અર્ધાંકા જાની છે સૃષ્ટિમાં,
 હું પદ છોડી કર સુરનો સંગ જો;
 સુકિતની સુકિત જોણ્યામાં આવશે,
 ભવસાગરને તરશે તો છે રંગ જો. સૂણ.

મહારી દુર્બુદ્ધિ કાપો !

(દેખુંગી પ્યારે અખખાકા મૂખડા—એ રાહ.)

કાપોરે ! દુર્બુદ્ધિ દયાળુ (૨)

આપો, આપો, આપો, આપો, આપોરે સદ્બુદ્ધિ કૃપાળુ—કાપોરે.

મોહનવર છો, શ્યામ સુંદર છો,

ટાળો દુખ આ.....

મહાડં, મહાડં, મહાડંરે મોહનજી મયાળું—કાપોરે.

ભવ દરિયામાં ભૂલો પડ્યો છું,

હુળી મડું છું.....

તારો, તારો, તારોરે ત્રીકમજી કૃપાળુ—કાપોરે.

દીન 'શંકર'ની અરજ સ્વીકારો,

ત્યાં ત્યાં તમને.....

ભાળું ભાળું ભાળુંરે સર્વત્ર નિહાળું—કાપોરે.

હે નાથ ! મહેને તારો !

મહાદેવી-૭૬.

જય જય જગનાથ હાથ, ઝાલોને ઊંઝારો,
દુઃખ છે અનેક એક, આશરો તમારો;
ભવનિધી વિષે તણાય, નાથ નાવ મહાર્,
કેં નથી ઊંપાય તાત, શર્ણુ છે તમારું ! ૧

કામ ક્રોધ મોહ લોભ, નાવમાં ભરાયા,
પાપ કેરા પોટલા, અપાર ઊંભરાયા;
જ્ઞાન શઢ તૂટી ગયો, ગર્વ વાયૂ વા'યો,
અજ્ઞાન અંધકાર ઝટ, અંતરે છવાયો ! ૨

નાવ જો તણાઈ નરક, ખડકમાં કુટાશે,
દુષ્ટ જીવ તણી હાથ ! દુર્દશાજ થાશે;
પાપ તો અમાપ બાપ, જન્મ ધરી કીધું,
મુક્તિની ન યુક્તિ બાણી, વિષય વારિ પીધું ! ૩

આપનું લગાર વાર, નામ ના જપાયું;
મોજ શોખમાંજ હાથ ! આયુ સો ખપાયું;
પણ હવે દયાળુ દેવ, દિલ દયા લાવો,
જ્ઞાન હાથ આપી નાથ, નાવને બચાવો !

“ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ”

ગઝલ—સોરઠી—(હરિગીતમાં પણ ગવાશે)

કિરતારની કુદરત તણી, કીર્તિ ભણાયે ના ભણી;
 અકળીત કળા અવલોકવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 દરિયા વિષે મોત્ત’ ઊંડે, મીઠી લહર ત્યાં આવતી;
 પણ મસ્ત પાણી માપવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 નયને નિરખતાં નભ વિષે, અતિ તેજ તારા આપતા;
 લાખોનીં સંખ્યા લેખવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 શશિ સૂર્ય ને પૃથ્વી ગ્રહો, આધાર વણુ અદ્વર રહ્યા;
 એ લેદ અદ્ભુત લેદવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 વાયું મધૂરો વાય છે, પૃથ્વી બધી પોષાય છે;
 પણ પાર તેનો પામવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 ઘન વરસતો વારિ વહે, નિપજે અનાજ વનસ્પતિ;
 ઝૂંબિ એ વિભૂની ખોળવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 અગણિત જીવો ઉત્પન્ન થતા, કે’ મહોતને તાપે થતા;
 ઘટમાળ એ ઊંકેલવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 વન ગાઠ પહોઠ અને નદી, પક્ષી પશુ સૌ પેખતાં;
 કૃત્તી એ કિતાબે છાપવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’
 પાત્રો બન્યાં સૌ પૃથ્વીમાં, નાટક નરોત્તમજી તણું;
 નિરખું સકળ પણ સમજવા—‘ મહારી નજર પહોંચે નહિ ! ’

“શંકર” કહે એ સમજવા, મુનિ દેવ સૌ હારી ગયા;
જગનાથ લીલા જાણવા—‘ મહારી નજર ખોંચે નહિ !’

—૦૦૪૦૦—

જાગ્યો કોણ ?

શાર્દૂલ વિક્રિંદીત છંદ.

જાગ્યો જે જગનાથ નામ જપતો,
માયા મૂંઝી વેગળી;
જાગ્યો તે નરનો સદાય ભય સૌ,
બ્યાધિ ભોપાધિ ટળી;
ઝાલીને જપમાળ શાન્ત મનથી,
રાધાપતિ ના ભજે;
ચાલી જીવંતી જાય વારિ સમ આ,
ચેતાય તો ચેતજે ! ૧

શું ગ્રહણ કરશે ?

—માઠ—

જેણે જીવતર જૂઠું જાણ્યું, તે તરશે આ સંસાર;
યજ્ઞ મીઠ ગણીને માણ્યું, તે સમજ્યો ના કૈં સાર.
દુનિયાં દહીંની ગોરસી છે, ભીતર માખણ ખાસ;
સમજ્યું જન તે માખણ ખાશે, મૂર્ખા ખાશે છાશરે.

દુનિયાં દરિયો છે ઊંડોરે, સુક્રતાદ્રણ દેનાર;
 શાશ્વત મુક્રતાદ્રણ મેળવશે, ગોતે શંખ ગમારરે. તે.
 જગ ખાજી પાસા તણીરે, ખેલે સૌ નર નાર;
 હારી બશે હીર વિનાનો, પાડે ચતુર પોખારરે. તે.
 ખાગ ખીચ્યો છે ખલ્લનોરે, પુષ્પ અનુપમ સાર;
 મોગરો ગુલ ગુણિયલ જન મુંઘે, કેતકી લે કુંભાર રે. તે.
 મોહક છે ખે હસ્તમારે, મીઠા અને વિપદાર;
 મીઠ જમો 'મણિકાન્ત' કહે છે, વિષ જીવને હરનારરે. તે.

દુઃખોદ્ગાર !

—ગઝલ—

દુઃખી દુનિયાં અમારી છે, ન છાયા સુખની દેખું;
 કસમ કાયા અકારી છે, પખોપજ દુઃખની દેખું ! દુઃખી.
 દરદથી દેહ છે અડધી દવા પી-પી હવે થાક્યો;
 ન લોજન નામ પણ લાવે ન ઇચ્છા ભૂખની દેખું ! દુઃખી.
 કદી હું તાવથી તડકું, કદી દમ ખાંસીથી લથડું;
 ગયો આનંદ અંતરથી, ઊઠાસી મૂખની દેખું ! દુઃખી.
 અરે ! આ દેહને છોડી, ન દર્દોને જવા ગમતું;
 સદા મન ંહિમથી લમતું, ન આશા સુખની દેખું ! દુઃખી.
 'નિરોગી દેહ છે જેની, સુખી છે જીવંતી તેની;
 નસીબે જે લગ્યું થાયે ન ભૂલ હં દેવની દેખું ! દુઃખી.

સંસારમાં સંપૂર્ણ સુખી કોઈ નથી!

હરિગીત-છંદ.

ધન સંપત્તિમાં કમ નથી, ભંડાર તો ભરપૂર છે,
કીર્તિ તથો કિલ્લો અણ્યો, વ્યાધિ થકી તન દૂર છે;
પણ સંતતીનું સુખ નથી ચિતડું સદા તેથી બળે,
આ સાર વિણ સંસારમાં દુઃખ મુક્ત જન કો' નવ મળે ! ૧

સુખપાલ ઘોડા ગાડીને, ચાકર તથો ટોટો નથી,
ઠંડાલાં સગાંનો સ્નેહ છે, પ્રિય નારનો જોડો નથી;
પણ વ્યાધિ તનથી ના ખસે, ના વૈદ ઘરમાંથી ટળે,
આ સાર વિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જન કો' નવ મળે ! ૨

વિદ્વાન ને ગુણવાન છે, યુવાન ને કુળવાન છે,
છે સંતતીનું સુખને, શરીરે સદા બળવાન છે;
પણ પાસ કોડી નવ મળે, અગદાય પરના રણ તળે,
આ સાર વિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જન કો' નવ મળે ! ૩

રાજા મહારાજા થયા, મુલકો હજારો ભેળવ્યા,
પૈસા ગ્રહી પર રાજ્યના, ભંડાર ભેગા ભેળવ્યા;
પણ નાર કુલટા નિવડયાથી, ગર્વ રાજનો ગળે,
આ સાર વિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જન કો' નવ મળે ! ૪

કૈંને કુટુંબનું દુઃખ છે, કૈંના શરીરે રોગ છે,
ધન સંતતી વિણ કૈં દુઃખી ઠંડાલાં મઆનો શોક

એ રીત કો'ના શીરપરે, સંપૂર્ણ સુખ જળ નવ ઢળે,
આ સાર વિણ સંસારમાં, દુઃખ મુક્ત જન કો' નવ મળે ! પ

રામ નામ રટવા વિધે.

(નિત્ય નિત્ય લાગ્યે તહાડે' નામ (૩) એ-રાહ)

રટ રટ મનવા રામ નામ, રામ નામ, રામ નામરે;
મનુષ્ય મણિ હવે ફરી ના મળે હોણ.
કાયા ને માયા તહારી, કાચનો કુપોરે;
કૂટી તૂટી જાશે તે તમામ, તે તમામ, તે તમામરે. મનુ.
કો'ના ધન, ધામ, ધરા, સગાં સુતનાર સર્વે,
આખર ના આવે તહારે કામ, તહારે કામ, તહારે કામરે. મનુ.
ખાળપણું રમતાં ખોયું, યુવા મોહ લોભિરે,
આબ્યો કાળ પાસે હાર્યો હામ, હાર્યો હામ, હાર્યો હામરે. મનુ.
સમજે સઘળું તું 'શંકર' છતાં કેમ લૂલેરે ?
જ્યારે ત્યારે તહારો એ અન્નમ, એ અન્નમ, એ અન્નમરે. મનુ.

“ છતાં જગનાથ ના જોયા ! ”

—ગઝલ—

સદા સંસારથી છટક્યા, ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’

બની ખાવા બધે ભટક્યા, ‘છતાં જગનાથ ના જોયા !’ સ.

ખનારસ દ્વારિકાં બદ્ધી, ગયા ગોકુળ મથુરાંમાં;
 અયોધ્યા આવીને અટક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.
 ગુફા ગિરનારની ગોતી, હિમાલય ને હરિદ્વારે;
 ફરીને ટાંટીયા ફટક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.
 અતિ તપ તાપમાં કીધું, ઘણું દુઃખ દેહને દીધું;
 અહા ! ઉધે શૌરે લટક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.
 નદીના નીરથી ન્હાયા, કસી ભૂપવાસથી કાયા;
 પૂંજામાં પ્રાણ છે પટક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.
 થયા જોગી જટાધારી, લભૂતિ લાવથી ચોળી;
 મરણ લયથી નહિં લડક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.
 પઢ્યા પૂરાણ રામાયણ, મહાભારત ભણ્યા ભાવે;
 અનીતિને નહિં અડક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.
 કહે 'શંકર' તપાસી જો ! હૃદયમાં શ્રી હરિ રાચે;
 નકામા ભવ વિષે લટક્યા, 'છતાં જગનાથ ના જોયા !' સ.

“નકામી જીંદગી એવી !”

—ગઝલ—

હરિને ના ભજ્યા હેતે, 'નકામી જીંદગી એવી !'
 ચતુર થઈને નહિં ચેતે, 'નકામી જીંદગી એવી !'
 પ્રભુતું નામ ના લીધું,
 ભજન ના ભાવથી કીધું;

(૧૧૪)

હરિ પય હાય ! ના પીધું,
'નકામી જી'દગી એવી !' હરિ.

યથો માયા તણો રાગી,
કુષુદ્ધિ લેશ ના ત્યાગી;
લગન તો લોભની લાગી,
'નકામી જી'દગી એવી !' હરિ.

અતિ અધો અભિમાને,
શીખામણુ ના ધરે કાને;
કહ્યું ના કોઇનું માને,
'નકામી જી'દગી એવી !' હરિ.

કદાપિ કોષ ના કાપ્યો,
રગેરગ કામ છે વ્યાપ્યો;
સદા છળ છર્તાએ છાપ્યો,
'નકામી જી'દગી એવી !' હરિ.

કુકર્મે કાળ છે ગાળ્યો,
નહિં ભય મોહમાં ભાળ્યો;
પૂરે વ્યભિચારને પાળ્યો,
'નકામી જી'દગી એવી !' હરિ.

કદી સત્સંગ ના કીધો,
ભજનમાં ભાગ ના લીધો;
દગો વિશ્વાસ દઇ દીધો,
'નકામી જી'દગી એવી !' હરિ.

પ્રમાણિક તંત્રને તોડી,
 સુસોળત સત્યની છોડી;
 બૂઠામાં જીંદગી જોડી,
 ‘નકામી જીંદગી એવી !’ હરિ.

રહે છે સ્વાર્થમાં રાચી,
 કળા પરમાર્થમાં કાચી;
 ત્રીયા નયને રહે નાચી,
 ‘નકામી જીંદગી એવી !’ હરિ.

અપંગોને નહિં આખ્યું,
 ન ડોંતું કદ તો કાખ્યું;
 દયામાં દિલ ના સ્થાખ્યું,
 ‘નકામી જીંદગી એવી !’ હરિ.

સુખો સંસારનાં લેવા,
 જમ્યો મિથ્યાને ને મેવા;
 કરી ના દેશની સેવા,
 ‘નકામી જીંદગી એવી !’ હરિ.

પૂરીને પેટના ખાડા,
 કહે ‘શંકર’ થયા બાડા;
 હરાયા હોય જયમ પાડા,
 ‘નકામી જીંદગી એવી !’ હરિ.

“અમારું ના સગું કોઈ !”

—ગઝલ—

અહા ! દુનિયાં બધી જોઈ, અમારું ના સગું કોઈ !

રહે સૌ સ્વાર્થને રોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

કૃપાળુ તાત યા માતા, ભજન સૌ સ્વાર્થનાં ગાતાં;

ભલે હો મા જણ્યો ભાઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

સગા કાકા અને કાકી, નથી હો સ્વાર્થ વણ બાકી;

ભલે ભગિની અને દોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

સુતા સુત કે, હશે નારી, સગાઈ સ્વાર્થની ખારી;

વિના તે નાંખશે થોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

અહા ! મામા અને મામી, વળી માસા અને માસી;

પડ્યાં સૌ સ્વાર્થને મોહી, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

સંધાયે સ્વાર્થ તો ખારા, નહિં તો લાગશે ખારા;

ફરેછે સર્વ બદખોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

વિના સ્વાર્થે અરે ! બ્રાતા ! નથી હો' મિત્ર પણ થાતા;

સખ'ધી હોય હર કોઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

સગો છે શ્રીહરિ સાચો, અહા ! સૌ તેહને યાચો;

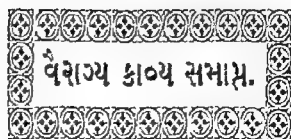
જપીયું નામ યુબદાઈ, અમારું ના સગું કોઈ ! અહા !

પદબ્રહ્મ થયેલો પ્યાર !

—ગઝલ—

તપાવેલા તવા જેવું, અરે ! અંતર અમારું છે;
તમારાં પ્યારનાં ઘીંદું, પડ્યા પહેલાં બળી જાશે !
અમારી દિલ વાડીમાં, ખીંચાં ના પ્યારનાં રોપો;
સુકાશે ને સડી જાશે, ફળી ફળ ફૂલ ના થાશે !
અમારા મન રૂપી મચ્છી, ન આવે પ્યારની જાળે;
કદિ સપડાય તો છેદી, સપાટામાં છુટી નાસે !
અમારું મન રૂપી મૃગલું, ફસે ના પ્યારના ફાંસે;
જશે નાસીજ જંગલમાં, નહિં કો' કાળ સપડાશે !
અમારા દિલના દરિયે, નહિં મળશે મીઠું પાણી;
ખરેખર ! છે બધું ખાઈ, પિશે તે તૂર્ત પસ્તાશે !
અમારા દિલનો શીશો, નથી શરબત શરાબોનો;
ઝરેલું ઝેર છે તેમાં, પીતામાં પ્રાણ તો જાશે !
અમારું મન નથી મેવો, ભરૂંસે ના ભૂલી લેવો;
જમી ને દોષ ના દેવો, નહિં એ દુઃખ જોવાશે !
અમોને નાથ ના કેશો, ન અમને બાથમાં લેશો;
ઊંજડ અંતર અમારું છે, ભયાનક દેખતાં લાસે !
નથી દિલદાર પર દિલ આ, નથી મહબૂબમાં મોહ્યા;
તમારાં નાઝ નખરાંથી, નહિં મૃન પ્યારમાં નહાશે !

તમારી ખ્યારની વાતો, અકારી કાનને લાગે;
 અમારા કાન છે ખહેરા, ભલે બુલ બુલ પરી ગાશે !
 કિતાબો ખ્યારની જોવા, જરા અમને નથી ગમતી;
 અમે તો ખ્યારના દુશ્મન, ન કો' ખ્યાલી ભરી પાશે !
 અમે ના ખ્યારના ચેલા, નથી માલીક મહોબતના;
 કરોડો કોસતુ' અંતર, પડયુ' પાછુ' ન સંધાશે !
 “કૃતંની” લોક છો કે'તા, તમા-શી-લોકની અમને ?
 અમારામાં અમે રાજ, અમોને કોઈ ના મ્હાશે !
 મુનાં પીંજર અમારાં છે, મળે ના ખ્યારની મેનાં;
 હતી તે હાથથી ગમ્મ છે, કદી પાછી ન દેખાશે !
 અમે તો ખ્યારને બાળી, બનાવી ખાખ ખાધી છે;
 કદિ લાખો ઇલાજેથી, સજીવન તે નહિં થાશે !
 અમોને છે નહિં પરવા, સજીવન આર કરવાની;
 અમારી જીંદગી આખી, ખરેલા ઝાડ સમ જાશે !

પ્રસ્તાવિક કાવ્ય.

ગગલ.

કરમ તહારી કળા ત્યારી હજારોને નચાવે છે !

રહુડે જે ચક્ષરે તહારા ઘણું તહેને લખાવે છે ! કં
હતો જે કાલ લીખારી ખને ધનવાન તે આજે !

અહા ! ધનવાનને પળમાં લખી લીક્ષા મગાવે છે ! કં
હજારો મૌજ જે કરતા મહારાજા કહેવાતા !

તળવી મૌજ તહેને તું અહા ! ખાવા ખનાવે છે ! કં
લગનનાં વાગતાં વાજાં ગવાતાં ગીત બહીવાનાં !

અરે ! એ ઘેર તું પળમાં મરણ પોકો પડાવે છે ! કં
નહિ'કે' વાતજે સમજે અલણ જ્યાં ત્યાંજ અથડાતો !

ખનાવી જ્ઞાનિ તું તહેને અતી ઊંચે રહડાવે છે ! કં
સુવાસણ હોય જે નારી પતિની પ્રાણની ખ્યારી !

અરે ! વિધવા ખનાવીને ખિચારીને રડાવે છે ! કં
ખનાવે યોગીને ભોગી કરે ખળવાનને રોગી !

નીચાની ઊંચના પાસે શુભામી તું કરાવે છે ! કં
ઘડીમાં તું રડાવે છે ! પલકમાં હા ! હસાવે છે !

કથે “શંકર” તું કંદામાં સકળ જગને ફેલાવે છે ! કં

“મણિકાન્ત”.

કુદરતને!

—ગઝલ—

અરે ! આ કારમી કુદરત ! તને અવળુ સુઝ્યું ક્યાંથી ?
 સુધાર્યું હોત તો સુધરત ! તને અવળુ સુઝ્યું ક્યાંથી ?
 સુશોભિત ને સુગંધી છે છતાં કાંટા ગુલાબે કાં ?
 મહા ખેંચાણુ સુઝ્યું છે અરે ! કુદરત ! શરાબે કાં ?
 ભર્યું ત્રણ ભાગમાં પાણી જમિન તો એક ભાગે છે,
 છતાં જળ છે બધું ખાડું કહે એ ઠીક લાગે છે ?
 રૂકો રજની તણો રાબ કલંકિત ચંદ્ર કાં કીધો ?
 બનાવ્યો કેમ ક્ષય રોગી ? અરે ! અપવાદ કાં દીધો ?
 મનોહર કંઠની કોયલ કરી કાં તેહને કાળી ?
 બનાવ્યો બગ રૂપાળો કાં ? તને કો' ના શક્યું ખાળી ?
 સુગંધી યુક્ત કરતુરી અહા ! કાળી કરી કુદરત !
 સફેદી છે છતાં કાંદે અરે ! બદખો ભરી કુદરત !
 પુરા પ્રેમી પપૈયાને તૃષાતુર કેમ રાખે છે ?
 કરે દરકાર ના લેતા પરે તું રે'મ રાખે છે !
 નથી પીનાર કો' પાણી ભર્યાં મીઠાં મરોવર જ્યાં !
 અરે ! કે' દેશ છે એવા પુરૂં પાણી મળે ના ત્યાં !
 ગુન્હો શું છે ? ઘુષડનો તે, દિવસમાં ના શકે દેખી !
 હળાહળ ઝેર છે જેમાં સફેદી સોમલે સુકી !
 ઘણા છે દાખલા એવા ગણાવું શું ? તને કુદરત !
 અજબ કાંટા અરે ! તહારા ! જણાવું શું ? તને કુદરત !

દાનો કે દિવાનો ?

—ગઝલ—

દિવાનાને તમે છેડી નકામા શીર ફેડો છો;
અમારા અખમના ટાંકા તમે શા માટ તોડો છો ? દિ.
દિવાની છે બધી દુનિયાં દિવાનો અન્યને ધારે;
સમજ વણ પારકી પોથી સળખ વણ કેમ છોડો છો ? દિ.
દિવાના હાલ આ સાથી ? અમારું દિલ જાણે છે;
પરાઈ પીડ સાંભળવા તમે કાં જીવ જોડો છો ? દિ.
અખમ ઝેરી કટારીનો પિછાને છે પડ્યો જેને;
દિશા દેખ્યા વિના જે તે દિશાએ કેમ દોડો છો ? દિ.
અમારા કદની કા'ણી સૂણીને શું તમે કરશો ?
અરે ! એ યાદને આપી પડેલાને પછાડો છો ! દિ.
છતાં ઈચ્છા તમારી છે અમારો હાલ સાંભળવા;
કહું દુ'કાણુમાં કા'ણી મગર બાજી બગાડો છો ! દિ.
અરેરે ! એ કથા કે'તાં જીગર મ્હારૂ જળી જશે;
અધૂરી વાત એ રે'શે ભલા કાં દિલ લગાડો છો ? દિ.
સૂણી શાણા દિવાનાની કથા દિલમાં દયા ધરજે;
અરે ! વાજી તુટેલું તમે વીરા વગાડો છો ! દિ.

*

*

*

*

અમારા પ્રેમનો તંતુ અરે ! આ ભાઈ ! તૂટ્યો છે !
ભરેલો ફૂલ અમૃતનો અરેરે !! હાથ ! ફૂટ્યો છે !

અરે ! તે રોજથી અછલ ખળનો છેક ખૂટ્યો છે !
અમારા દિલનો ઘોડો કરી તોફાન છૂટ્યો છે !

* * * *

પ્રભુ એ પ્રેમની દેવી ભલી ભાર્યા મહને લીધી,
પતિ ભક્તિ તણા હૈયે હતો હા ! મીઠા વારિધિ;
ભરીને પ્રેમની ખ્યાલી હતી મહેં પૂર્ણ ના પીધી.
અરે ! આશીર્વાદ જમડા એ ઊંપાડી તેહને લીધી !

* * * *

નિરખજો આ દિવાનાને નયનમાં નીર-આવે છે !
હવે કાંટે હૃદય મ્હાડું અરે રે !! ફેર-આવે છે !
કહી હું ના શકું કાંણી 'દિવાની' લહેર-આવે છે !
કહેવું કરત કરવાને ભુજો અમશેર-આવે છે !

* * * *

પધારો પ્રેમની દેવી ! અડા ! પુષ્પે વધાવું છું !
અમારો પ્રેમ છે કેવો ? હૃદય ખોલી ખતાવું છું !
અરે ! પણ તું નથી પાસે પછી કો'ને જણાવું છું !
કબરમાં તું સખર કરજે ખખર લેવાજ આવું છું !

* * * *

દિવાનો એટલું ખોલી હસ્યો હી ! હી ! અને નાઠો,
દિવાનાને રસાવી મહેં અનુભવ મેળવ્યો માઠો;
અવલની યાદ આપીને હૃદય લહેતું દુઃખાવું મહેં !
હવે પસ્તાઈ છું પૂરો અરે ! આ શું બનાવું મહેં ?

* * * *

—દોહરો—

અંતરના આઘાતથી મસ્તિક બ્રમ જો થાય;
દિવાનો દુનિયાં કહે વૃથા જાંદગી જાય.

મહારી મીઠી કોયલનું મ્હોત !

—ગઝલ—

સુકોમળ કંઠની કોયલ, સૂણાવી રાગ રમતી'તી;
બિચારી બાગ ભમતી'તી, અરે ! ઘાયલ કરી કોણે ?
ન કો'ને દુઃખ તે દેતી, ન કો'નું નામ તે લેતી;
છતાં નિર્દોષ પર ગોળી, અરે રે !! વાપરી કોણે ?
કરી બિપત્ત કિરતારે, હતી ના કોઈને ભારે;
તથાપિ તેહને હણવા, અરે ! હિમ્મત કરી કોણે ?
દુઃખી આ દિલ મહારાને, અહા ! આરામ દેતી'તી;
મધુર ગાન ગાતી'તી, ગુણી ગાયક હરી કોણે ?
હતો હું તેહનો આશક, મીઠી મોહક હતી મહારી;
મહેને નારાજ કરવાની, કુબુદ્ધિ એ કરી કોણે ?
અહા ! આંખા તણી ડાળે, મનોહર દૌકતી માળે;
ધડાકે લોંચ પાડી પાપની ખ્યાલી ભરી કોણે ?
નહિં કોયલ વિના આલે, હવે આનંદ કો' આલે;
અમારા પ્રેમની દોરી અરે રે !! કાતરી કોણે ?
અરે કો' આંહી આવોને, સિતમગરને ખતાવોને;
કરૂં શિક્ષા સિતમની હું, હવે ઘેલો બન્યો છું હું !

(૧૨૪)

“ બળી એ નોકરી કરવી ! ”

ગઝલ-(કબાલી)

કદર જ્યાં થાય ના કે' એ, બળી એ નોકરી કરવી;
પુરા પરતંત્ર જ્યાં થઈએ, બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

સગું ંહાલું તણ દીધું,
ગમન પરદેશમાં કીધું;
છતાં ના સુખ પય પીધું,
બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

કરી નીજ શેઠની સેવા,
જાયા ના લેશ જગદેવા;
રહ્યા જેવા હતા તેવા,
બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે ના પેટને પુરતું,
હૃદય તેથી રહે ઝુરતું;
અરે ! એ આકરી તજ તું,
બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

રબ ના કો' સ્થળે જાવા,
ટુંકારા શેઠના ખાવા;
લલે એથી ખનો ખાવા,
બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે પુરસદ નહિં જરોએ,

કઠણુ થૈ કામ સૌ કરોએ;

છતાં ના આપદા હરોએ,

બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

ધરમ કે, ધ્યાન ના થાયે,

દિવસ સૌ કામમાં જાયે;

છતાં ને શેઠ ના આહે,

બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

ચિવટથી ચાકરી મહડોએ,

પરાધિન પિંજરે પડોએ;

છતાં ને રોહણું રડોએ,

બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

થયા પરતંત્ર તન નોડી,

જુવાની ઝેરમાં નોડી;

છતાં ના પાસ રડો કોડી,

બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

મળે સર્વિસ સરકારી,

અગર કો' રાજ્ય દરબારી;

ખુશામતની બધે સ્વારી,

બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

અધીકારી કંઈ એવા,

વસીલાની કરે સેવા;

ખુશામતના જમે મેવા,

બળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

(૧૨૬)

ખુશામતખોર જન જ્યાં છે,
સુખો 'શંકર' બધાં ત્યાં છે;
કદર તો કામની ક્યાં છે ?

બાળી એ નોકરી કરવી ! કદર.

કિસ્મતનો આંક !

—ગઝલ—

નજૂમી જોઈ પાસે જૈ,
બતાવ્યો જોય કિસ્મતનો;
“તમોને દ્રવ્ય મળશે કેં,
જગાડો જોસ”-કિસ્મતનો !

આહા ! કિસ્મત જગાવાને,
ભરી ટીકીટ કરખીની;
અરે ! ઘોડો નહિં લાગ્યો,
થયો જ્યાં રોપ-કિસ્મતનો !

શમ્યા કેં જાતની સરતો,
જુગારી છ'દગી ગાળી;
કરી સદ્દો અતિશે હા !
તપાસ્યો ડોપ-કિસ્મતનો !

ઘણા ધંધા કર્યા એવા,
 છતાં ના પાસ થઈ કોડી;
 પછી અપવાદ દે કો'ને ?
 બધો છે દોષ-કિસ્મતનો !
 નજૂમી જોઈ એ જૂઠા,
 રહુડાવે આશ અગડોળે;
 વિભૂ વિષુ “આંક” જોનારો,
 ન કો' બાહોશ-કિસ્મતનો !

ચાલૂ જમાનાનો “સુધારો” !

—ગઝલ—

જમાનો વહિ ગયો જૂનો, અરે ! ફેશન વિના સૂનો;
 અમોને શોખ ખ્યારો છે, અમારો એ ‘સુધારો’ છે !
 ગમે ના પાઘડી જરીયે, શિરે ટોપી ધરી ફરીયે;
 જુનો ધારો અકારો છે, અમારો એ ‘સુધારો’ છે !
 વિના દહેં ધર્યો ચસમો, ભલે આંખે પડે વસમો;
 સુનેરી ક્રેમ વાળો છે, અમારો એ ‘સુધારો’ છે !
 ભલે ઘરમાં નથી બાવા, ભલે બાપા બને બાવા;
 નવિન પોષાક ખ્યારો છે, અમારો, એ ‘સુધારો’ છે !

ગમે ના જ્ઞાનનાં પોથાં, નકામાં એ બધાં થોથાં;
 સરસ શૃંગાર ખ્યારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 નથી કિરતાર જેવું કે', લૂલી લટકી મરે છે કે';
 વધુદ વણુ એ વિચારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 પુરાણો શાસ્ત્ર છે ખોટાં, નકામાં ખાય સૌ ગોથાં;
 ધરમ ખાલી ધખારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 પુબ ને સ્નાન સ્ત્રધ્યાનું, વળી પરમાર્થ કરવાનું;
 નકામો એ કૂટારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 ગમે ના ધર મહીં ખાવું, સદા હાંટલ વિપે જાવું;
 તહાંનો સ્વાદ સારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 ગમે તે જ્ઞાતિનું ખાવું, અરે ! એ'હુ 'બુહુ' કેહું ?
 અરે ખોટા વિચારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 દરીશુ' દાંકડા દછકડ, અભિમાને અતી અછકડ;
 વિનયનો તો હેંધારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 મહુડાવી ખૂટ ને મોજાં, દરીશુ' બાગ વાડીમાં;
 લજન ખાલી લવારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 મરાવી રૈંદ જૈરીને, જશુ' નાટક તમાસામાં;
 સુધારાનો વધારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 અહાહા ! ખાન્ડોં ને બીડી, અમારી સ્વર્ગની સીડી;
 પ્રીયે ના તે ગમારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 અનીતિમાં મઝા જેવી, નીતિમાં ના મળે એવી;
 કહે કે' એ કુધારો છે ? અમારો એ 'સુધારો' છે !

પિતા માતા તણે તાળે, રહેવું એ કહ્યું કેણે ?
 પ્રિયાનો પ્રેમ ખ્યારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 અમે તો ખ્યારમાં ઘેલા, ચતુરાના બન્યા ચેલા;
 ગુણ એ અમારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 ગરીબો છેક છે હલકા, નથી મિત્રો થવા જેવા;
 અમારો રાહ ન્યારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 તમોને જે કહી વાતો, સુધારા ભુજ છે એ તો;
 હજી ખીજા હજારો છે, અમારો એ 'સુધારો' છે !
 કહે 'શંકર' તમો જેવા, અરે ! દુનિયાં ડુખાવાના;
 અમારો જે કુધારો છે ! તમારો તે 'સુધારો' છે !

સુધરેલાનો સંતાપ !

—ગજલ—

સુણો સાથી સુધારાના, અરે ! સૌ આંહિ આવોને;
 તમારા ભાષણે ભૂલ્યો, હવે રસ્તો બતાવોને ! સુણો.
 તમારા રાહ પર ચાલી, સુધારો ઘર વિષે ધાલી;
 પીંધી મહેં ઝેરની ખ્યાલી, તમે તેથી બચાવોને ! સુણો.
 પ્રિયાનાં પોલકાં લાવી, નવિન પોષાક પહેરાવી;
 ગરીબી ઘર વિષે આવી, હવે તેને હઠવોને ! સુણો.

પ્રિયા ઘરકાજને છોડી, ચઢાવી ખૂટની જોડી;
 હવા ખાવા જતી દોડી, કહે “ નોકર વસાવોને ! ” સુણો.
 “ નથી હું કાંઈ લઈયારી, નથી કેં કામ કરનારી;
 હવે હકદાર હું નારી, નિયમસરનું બજવોને ! સુણો.
 સુધારો આપણે માથે, નહિ ખાવા કડું હાથે;
 પિયૂજ રાંધવા માટે, રસોયો એક લાવોને ! સુણો.
 સુશોભિત ડ્રેસ લાવોને, સરસ ગ્રસ્માં અપાવોને;
 હુકમ મ્હારો બજવોને, મડમ મુજને બનાવોને ! સુણો.
 જવું ફરવા પગે ચાલી, સુધારાની નહિં બહાલી;
 દિયો એ આપદા ટાળી, સરસ સાઈકલ અપાવોને ! સુણો.
 બતું હું રાયની રાણી, જવું નાટક વિષે જાની;
 ટિકિટ લાવો તમાસાની, સુધારાને વધાવોને ! સુણો.
 ઘણું છે કામ તમ માથે, તમે ના આવશો સાથે;
 કુલાજી કેન્ડને માટે, ટિકિટ ખીજી મગાવોને ! સુણો.
 અદેખા શું બનો એમા ? કુલાજી સાથ છે તેમાં;
 સુધારો છે રહ્યો જેમાં, જરા વિશ્વાસ લાવોને ! સુણો.
 સુધારાના ધયા સાથી, પછી ખટપટ કરો આ શી ?
 કરે અજ્ઞાનિયો હાંસી, કુધારાને હરાવોને ! ” સુણો.
 સુધારો આ જુઓ ચારો ! તમોને જે અતિ પ્યારો;
 હવે લાગે મને ખારો ! ભલે ભપકો બતાવોને ! સુણો.
 ખરચ પોષાય ક્યમ આવું ? મુસારો સાઠનો લાવું;
 પ્રિયાને કેમ સમજાવું ? જરા ચુકિત જણાવોને ! સુણો.

રસોયો કયાં થકી રાખું ? હૃદયનું દુઃખ કયાં દાખું ?

નિસાસા હાય ! હું નાખું, દયા દિલમાં ધરાવોને ! સુણો.

છકેલી કેં થઈ નારી, જરાએ લાજ ના ધારી;

પતિ તો શાક તરકારી, પતિવ્રત તો પળાવોને ! સુણો.

લજબળા તાતને કેંએ, બનાબ્યા ભ્રાતને કેંએ;

હુબાબ્યું કુંજ હા ! કેંએ, લલે દિલને મનાવોને ! સુણો.

નિયમસર છુટ છે સારી, નિયમસર કેળવો નારી;

નિયમસરની બલીહારી, નિયમ સરસૌ ચલાવોને ! સુણો.

સુધારો ! એ તમારો તો, લલે તમને મુખારક હો !

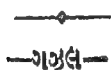
અરે ! પસ્તાઈ છું પૂરો, પ્રભુ તેથી બચાવોને ! સુણો.

સુણી 'શંકર' કહે શાણા ! લવાડા આ 'સુધારના !'

સુણી ના કોપશો ખ્યારા ! અરજ દિલમાં ઠસાવોને ! સુણો.

પરપોટા પેઢીયા બેંકના મેનેજરની
મનોભાવના !

અમે પેઢી ભેંઠાડી છે, મઝા મોજો ભેંડાવાને;

અમોએ બેંક કાઢી છે, ગરીબોને રહાવાને ! અમે. '

તમારા રૂપિયા લાવો, જમે અમ બેંક મંડાવો;

અમે હાજર છિયે આવો, હુકમ માથે રહાવાને !

સુભાષિત શબ્દ ભાષીશું, તમારું દ્રવ્ય રાખીશું;
 મજાનું વ્યાજ આપીશું, પછી પોકો પડાવાને ! અમે.
 અમે મોટર વસાવીશું, નવી બિલ્ડીંગ બનાવીશું;
 પુરો ભપકો બતાવીશું, પ્રથમ પૈસા કઢાવાને ! અમે.
 બનીશું ફાંકડા એવા, નવલશા હીરણ જેવા;
 કરીશું કૈંકના દેવા, ઘરેણાં તો ઘડાવાને ! અમે.
 પુનાની રેસમાં જઈશું, જુગારે દોકડા દઈશું;
 અજબ સદ્દો ઊઠાવીશું, અહા ! કિસ્મત દહડાવાને ! અમે.
 બનીશું મીલના માલિક, હબરોના થશું પાળક;
 મુકીશું મીલને ગીરો, નગદ નાણાં કઢાવાને ! અમે.
 કરીશું કુંપની બિલી, ખરેખર ! વાપરી ખૂબી;
 અમે શેરો ભરાવીશું, સખધીને ફસાવાને ! અમે.
 હબલ શેરો બનાવીશું, પ્રજામાં તે અપાવીશું;
 ખુશીથી વ્યાજ આપીશું, સુખે મૂડી પચાવાને ! અમે.
 કરીશું હાથને કાણા, ભરીશું ફંડમાં નાણા;
 સખી શ્રીમંત છે એવું, જગતને તો જણાવાને ! અમે.
 અમારી ધારણા એવી, સખાવતમાં રકમ દેવી;
 થવું સર, નાઈટ, દે, જે. પી. અહા ! મહોટા મનાવાને ! અમે.
 અહાહા ! પાર્ટિઓ આપી, વિગત છાપા વિષે છાપી;
 જશે-જશ જગ વિષે-વ્યાપી, પુરા પ્રખ્યાત થાવાને ! અમે.
 ટિલાં તાણી ભગત થૈશું, હવેલી મંદિરે જેશું;
 વસૂ પરમાર્થમાં થૈશું, મહા ધર્મી ગણાવાને ! અમે.

બનીશું 'જે'કના ત્રરટી, જગાડીશું પછી દ્રષ્ટી;
 હજમ મિલકત કરીશું તે, અડા ! રાંઠો નચાવાને ! અમે.
 અવલથી વાપરી અમ્મલ, પ્રિયાના નામ પર મિલકત;
 મહાવીશું નહિં હરકત, હજારોને હરાવાને ! અમે.
 અમારો ધીકતો ધંધો, ધિરજ ધારી ધોંકાવીશું;
 તગાદો બહુ થશે ત્યારે, દેવાળાને દિપાવીશું ! અમે.

પરપોટા ખેંકના મેનેજરનો ભવીષ્યમાં ભુરકો !

—મનહર છંદ—

(૧)

આવો મહારા મહેરબાન, છાની વાત ધરો કાન;
 ખીસ્સાં ખાલી છે તે માટે, ખેંક તો ઉઘાડીશું !
 ડિરેક્ટરો મહોટાં મહોટાં, પુછડાંવાળા શોધીને;
 મહોટી મહોટી આશા આપી, નામ તો ઘુસાડીશું !
 બહોર બબરો મીઠી મીઠી પેપરોમાં આપી;
 શરો લેવા માટે બસ જગતને જગાડીશું !
 લાગ વગ વાપરીને શરોને ખપાવા માટે;
 દલાલો રોકીને તેને એ કુમે લગાડીશું !!

(૧૩૪)

(૨)

બ્યાજે નાણાં ધીરવાની કૈ'કને આશાઓ આપી;
થોડા ઘણા શર લેવા તેને લલચાવીશું !
ખાકીના વધેલા શરો જેને તેને ગળે ઘાલા;
હુડીઓ લખાવી લઈ ગાડું ગબડાવીશું !
ખોટે નામે નાણાં લખી પછી તે નાણાં વિધેથી;
ડિરેક્ટરો તણા નામે શર તો ચડાવીશું !
ગોટાળા પી'ડાળા વાળી શરનો નીકાલ લાવી;
ભરાએલી થાપણ હા ! મ્હોટી ખતલાવીશું ! !

(૩)

જામે નાણાં ખેંચવાને ડિપોઝીટ ખાતાં ખોલી;
ખાંધી મુદતોતું બ્યાજ મ્હોટું હા ! ઠરાવીશું !
ગરીબ નોકર વર્ગ, ચાને રાંડીરાંડો માટે;
સેવીંગ ખાતું ખોલાને નાણું ત્યાં ભરાવીશું !
ચાલુ ખાતાં લાગવગ વાપરી વધારવાના;
હરીફ ખેડોને ધરી હીમ્મત હરાવીશું !
ખહારગામ તાણું નાણું ખારોખાર ખેંચવાને;
અનેક શાખાઓ ખોલી વચુલ કરાવીશું ! !

(૪)

જામીનગીરી ચા ઠામ ઠેકાણું તપાસ્યા વીના;
અમાડું ખીસ્તું ભરીને હુડીઓ સ્વીકારીશું ! !

અમારા પોતાના માટે જીજે નામે નાણાં લખી;
 ઘાલખાદ ખાતે પછી છેવટે ઉધારીશું !
 સગાં સ્નેહી મીત્ર વર્ગ સર્વેને હુંડી ધીરીશું;
 નાદાર બનાવી તેને જોખમ ઉતારીશું !
 ડિરેક્ટરો અગર કો' વાંધો ના ઉઠાવે માટે;
 જોટે નામે નાણાં ધીરી તેમને સુધારીશું !!

(૫)

ચાંદી, રૂ, મોતી, શેરોનો, સદ્દો ખૂબ ખેલવાના;
 અન્યને નામે ઉધાર, જમે બતલાવીશું !
 નફો જો થશે તો અમે તે ખીસ્સામાં મુકવાના;
 જોટ જશે ત્યારે બસ, બેંકને રહાવીશું !
 ગાડી ઘોડા, મોટરમાં, મઝા કરવાના અમે;
 બાયડીના નામે મહોટી, મિલકત ચઢાવીશું !
 મહોટાઈનાં કામ કરી, મહોટામાં ખપીશું અમે;
 પારકી મુડીએ મોજ અહાહા ! ઉઠાવીશું !!

(૬)

જોટાં જોટાં સરવૈયાં, બહાદુરીથી બહાર પાડી;
 જોટ હશે પણ મહોટો, નફો હા ! જણાવીશું !
 શેર હોલ્ડરોને સાફ વ્યાજ આપી પતાવીશું;
 બોનસ ગેંચી તેઓને, મુરખા બનાવીશું !

(૧૩૬)

અનામત ફંડ મ્હોટી રકમનું ખતલાવી;
 ખેંક છે સદ્દર એવું દીલમાં ઠસાવીશું !
 સીન્ડીકેટ કરી ભાવ ઝંરના વધારી દેશું;
 હીમ્મત રાખીને ખર્ચી આફતો હઠાવીશું ! !

(૭)

આપણા કહ્યામાં રહે, એવા ઑડીટરો રાખી;
 તેનું મન મનાવીને, કામ તો કરાવીશું !
 પ્રજાના વિશ્વાસ માટે, ઓટું ખર્ચું સમજાવી;
 ચોપડા તપાસ્યા કેરું ખીલાડું ખેંચાવીશું !
 લાગીદારો લીખ માગે, લેણદારો પોક મુકે;
 તેની દરકાર અમે, લેશ ના ધરાવીશું !
 લોપાણું જણાતાં લેવા લેણદારો આવશે તો;
 બંધ કરી ખેંક પછી, નાદારી નોંધાવીશું ! !

“ કુકાયો વા દેવાળાનો ! ”

(સને ૧૯૧૩.)

—ગજલ—

બુઓ ! જ્યાં ત્યાં પ્રસરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો;
 હૃદય ભયભીત કરનારો, કુકાયો-વા દેવાળાનો ! બુઓ.
 હજારોને હવા લાગી, ભડાભડ પેઢિયો ભાગી;
 ઇજ્જતપર ડાઘ દેનારો કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! બુઓ.

પડી છે બંધ કંઈ બેન્કો, વસાયાં આરણે તાળાં;
 સકળની હામ હરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 હતી બાંધી અરે ! મૂઠી, ઝવેરી કંઈ ગયા તૂટી;
 ધનીકોને ધુજવનારો, પુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 ગયા ભાગીજ ધીવાળા, વળી તે સાથ રૂવાળા;
 અરે ! ચોપાસ ફરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 દલાલો શરના કુલ્યા, ભરમ બાંધ્યા બધા ખુલ્યા;
 ભરસાને ભરડનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 ગયા છે ભાવ હા ! ગગડી, અરેરે ! શર, મોતીના;
 નથી દેનાર લેનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 અધીરા કૈં થયા લોકો, ઉપાડી કૈં ગયા નાણાં;
 નથી બહેપાર વધનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 “ફલાણી બેંક તુટે છે, ફલાણો શેઠ ખૂટે છે;
 ઉપાડો રૂપિયા ચારો !” કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 ફલાણો ભાગવાનો છે, ખુમો દરરોજ ભેડે છે;
 અતી ઉત્પાત કરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 ઘલાયાં કૈંકનાં નાણાં, ગરીબો પોક મૂકે છે;
 રહ્યો ના એક ત્યાં આરો, પુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 બન્યા બેહાલ કૈં લોકો, ગુમાવી ગાંઠની મૂકી;
 રિબાવીને રગડનારો, પુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ,
 બિચારી કૈંક વિધવાઓ, રડે છે પોક મૂકીને;
 નિસાસા લાખ લેનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.

(૧૩૮)

ખન્યા બેચેન ધનવાનો, નિરાંતે નિંદ ના આવે;
 ફફીરી હાલ કરનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
 દિવાળીના ગયા દા'ડા, છતાં હોળી હતી હેયે !
 ફજેતીમાં ફસવનારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.
 અરે ! શયતાન સદાએ, લગાડયો દવ દેવાળાનો;
 ગરીબો પર પડે મારો, કુકાયો-વા-દેવાળાનો ! જુઓ.

વાંઢાની પિનંતી !

—ગઝલ—

દયાળું દીકરી વાળા ! દયા વાંઢા પરે લાવો;
 દુઃખી છે જીંદગી મહારી, કૃપાળું કોઇ પરણાવો ! દયા.
 સુનું ઘરખાર મહારૂં છે, વિના નારી અકારૂં છે;
 પરજીવું પ્રાણ પ્યારૂં છે, હવે ના લેશ તરસાવો ! દયા.
 સકળ લોકો કહે “વાંઢા” ભરૂંસો તેહનો છાંડો;
 કહે છે લોક કેં ગાંડો, તપેલાને નહિં તાવો ! દયા.
 સગું ના કોઇ સંગાથે, અરેરે ! રાંધવું હાથે;
 વળી ઘરકામ તે સાથે, કરૂં હું કેમ ? ખતલાવો ! દયા.
 કડાકુટ ઘર તણી કરવી, નિયમસર નોકરી ભરવી;
 નથી નવરાશ બે પળની, કરૂં કો'ના પરે દાવો ! દયા.

હુદયની વાત ક્યાં કરવી ? પ્રિતી ખ્યાલી કહાં ભરવી ?

ધીરજ તો ક્યાં સુધી ધરવી ? નિવેડો તેહનો લાવો ! દયા.

પ્રિયાનાં સ્વપ્ન આવે છે, મ્હને મૌજ બનાવે છે;

પ્રભાતે તે સતાવે છે, દયા તો કોઈ દરશાવો ! દયા.

પિતા સૌ દ્રવ્યને વ્હાયે, સુતા ધનકાજ વેચાયે;

અછત કન્યા તણી થાયે, કુધારો કોઈ અટકાવો ! દયા.

પુરો પૈસો નથી પાસે, અરેરે ! કેમ પરણાશે ?

કુંવારી જીવગી બશે, કરું દરરોજ પસ્તાવો ! દયા.

સુતાનું દ્રવ્ય લેનારો ! સુણો તમથી કસઈ સારા;

તમો પર શ્રાપ છે મહારા, હુદયમાં લાજ કે' લાવો ! દયા.

અહો ! કન્યા તણા વાલી ! પિવાડો પ્રેમની ખ્યાલી;

અરેરે ! ! દુઃખ ઘો ટાળી, લભિ' સંસાર નો લહાવો ! દયા.

વિનંતી આ સુણો મહારી, ગયો છું હામ સૌ હારી;

કરોને કોઈ ઘરબારી, નહિ' તો હું બનું બાવો ! દયા.

*

*

*

*

કહે 'શંકર' બિચારા રંકને ના દાદ કો ' હેતું;

પિતા જ્યાં દ્રવ્યના લોભી, પછી ફરિયાદ કો ' લેતું ?

(૧૪૦)

“રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે મમ કર્મ કાં
આવું ઘડયું ? ! !”

હરિગીત છંદ.

સુખ મેળવ્યું મેં કંઈજ ના, બળતું હૃદય મ્હારું સદા,
ધન ધામ ને ઘરબાર મેળવવા ખમી બહુ આપદા;
હા ! હા ! તથાપિ નવ મળ્યું, સુખ મ્હારું તો બહીષ્ણું પડ્યું,
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
નિજ ગામ ને ઘરબાર ત્યાગી, લેશ કેં નહોતો ખર્યો,
ધન કાજ તે સર્વે તજી, પરદેશમાં આવી વશ્યો;
બહાલાં સકળ પરિવાર સૌ, પણ એકમાં તજવું પડ્યું,
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
વળી આકરી અતિ આકરી, ખરી ખંતથી મહેં તો કરી,
કીધી ખુશામત શેઠની કે આપદાને લે હરી;
પણ પેટ પુરતું નવ મળ્યું, જ્યાં નસિળ આવીને નડ્યું,
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
વળી દેહથી પણ સુખ નહિ વ્યાધિ હજારો આવતી,
ના એક-દી-સાને રહું ચિંતા અતિ ચીરામાં થતી;
કાલે હતો જો તાવ તો આજે વળી માથું મ્હડ્યું !
રે ! રે ! દયાળુ દૈવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

કેં કેં ઇલાને આદરું પણ એક આકે ના રહડે,
 ભવથી ઘણો હું જાળવું પણ અટ તે ભાગી પડે;
 લોકો કહે છે “મુર્ખ છે” ! એને કંઈ ના આવડયું,
 રે ! રે ! દયાળુ દેવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
 માંને હજારો મારતા જાતા દોઠા કેં વાડોએ,
 ખાતા હતા પકવાનને ફરતા દોઠા કેં ગાડોએ;
 ના પુરતું ખાવા મળે, જોડા વિનાનો આથડું,
 રે ! રે ! દયાળુ દેવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
 કેંતું દુઃખે રજ પેટ તો, વૈદોની દોડાદોડ છે,
 રિખાઈ હું દર્દે ઘણો, સંભાળનારું કોણ છે ?
 નાખું નિશાસા હું ઘણા, કે પાપ કો ભવતું નડયું ?
 રે ! રે ! દયાળુ દેવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
 કેંના પરાણે મિત્ર થાવા, જન હજારો જાય છે,
 હું મિત્ર શોધું એક પણ, તે દાદ કયાં લેવાય છે ?
 શું જન્તનો એ નિયમ કે ? પડતા ઊંપર સૌ કો' પડયું,
 રે ! રે ! દયાળુ દેવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?
 શાને કરે મન શોક તું ? તારા સમા જગમાં ઘણા,
 તું તો હજુએ ઠીક છે, કેંના દુઃખોની નહિ મણા;
 વાણી વદે ‘શંકર’ વિમળ-સંતોષમાં સુખ છે પડયું,
 રે ! રે ! દયાળુ દેવ તહે મમ કર્મ કાં આવું ઘડયું ?

(૧૪૨)

બેવફા ભરથારને !

—ગઝલ—

નથી ને પ્યારની પરવા !

સગાઈ કાં બતાવો છો ?

સગાઈ ને ગણો છો તો,

ઠગાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦

સગાઈ લગ્નથી સાંધી,

સગાંએ ગાંઠ આ બાંધી;

અરે ! એ ગાંઠને તોડી,

જુદાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦

પ્રભુ છો પ્રાણથી પ્યારા !

સદા શિરછત્ર છો મહારા;

બનીને બેવફા બહાલા,

ખુરાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦

હૃદયમાં ને હતી ચોરી,

ફસાવી નાર કાં લોળી ?

સગાઈ સાંધતાં ખેડેલાં,

સફાઈ-કાં બતાવો છો ? નથી૦

અમારું ચિત્ત હરવાને;

અમેને હાથ કરવાને;

અમારી સાથ વરવાને,
 ભલાઈ-કાં બતાવો છો ? નથીં
 અમોને છે અતી આશા !
 તમારો પ્રેમ મેળવવા;
 બુની આંખે નવી પ્યારા !
 નવાઈ-કાં બતાવો છો ? નથીં
 તમારા પ્રેમને સારૂ,
 ઠરું કુરખાન તન મ્હોરું;
 છતાં હે નાથ ! મ્હોરા !
 બેવફાઈ-કાં બતાવો છો ? નથીં
 પડું તમ અર્થમાં પ્યારા !
 દયા હા ! કયાં-બતાવો છો ?
 તમારે આશ્રયે આવી,
 અરેરે !-કાં સતાવો છો ? નથીં

પરીક્ષા વિના નકામું !

—સોરઠા—

મોતીનું શું મુલ્ય ? વાનર જ્યાં ટોળે વળ્યાં;
 તહેને તો ફળ તુલ્ય, ફેડીને ફેંકી દીધે !
 ગમાર જનને બાણ, ગુણવંતી ગોરી મળે;
 કરી ન શકે પિછાણ, ભવ બગડે ભામા તણે !

હોય પુરુષ વિદ્વાન, નાર મળે જો શંખાણી;
 આપીને અપમાન, લાજ ઘટાડે લોકમાં !
 ખેરો આગળ ગાન, મધુર સ્વરે જન કો' કરે;
 રહડે ન રહેને તાન, વૃથા દુઃખાવે કંઠને !
 દુનિયાનો દેખાવ, અંધાને શું કામનો ?
 પડે નકામી સાવ, 'અંધા આગળ આરસી !'
 ભિતમ હીરો એક, જડે કદી કુંભારને;
 કાચ ગણીને છેક, ખાંધે ગર્ધવના ગળે !
 ગાંડાને જો જ્ઞાન, શુણ્વતો દેવા જશે;
 શું પામે સન્માન ? માન ભંગ તે થાય છે !
 મધુર કાવ્ય રસહાર, રસિક વિના શું કામનું !
 શુણ્વ સમજે ન ગમાર, ભવાઈમાં મનડું ભમે !
 પતિવૃત્ત કેરો પંથ, પાતર શું બાણી શકે ?
 અતિ અભજાનો કંથ, પ્રેમ કદી ન પીંછાણશે !
 એમ પરীક્ષા વીણ, મોંઘું પણ શું કામનું ?
 કે' અછલના હીણ, લાલ શુભાચે લક્ષનો !

પેટ વિષે !

રાગ—સારંગ (હરિભજન વિના દુઃખ દરિયા
સંસારનો પાર ન આવે.) એ રાહ.

ઓ પાપી પેટ ! તારી ખાતર કદ કેટલાં વેઠીએ ?
ભટકી ભરીએ, ભાવ થકી ભવતારકને નવ ભેટીએ. ઓ,
નિજ દેશ તણ પરદેશ રહ્યા,
શ્રુતનાર કુટુંબ વિયોગ થયા;
અતિ ટાઢ અને તડકાજ સહ્યા !..... ઓ પાપી.
પરની તાબેદારી કરીએ,
કહી “ શેઠ ” સલામ સદા ભરીએ;
વળી ધાકે અથાગ ઊંરે ધરીએ !..... ઓ પાપી,
ઊઘોગ નવિન કેં આદરીએ,
બૃંદ વચન ઊચરતાં ના ડરીએ;
ના કરવાનાં કર્મો કરીએ !..... ઓ પાપી.
ખૂશામત કેં જોટી કરીએ,
અન્નદાતા કહીને કર ધરીએ;
હૌન વચન અરેરે !! ઊચરીએ !..... ઓ પાપી.
કે’ પડિત ને યોગી બનતા,
કે’ વૈદ વકીલ બની ફરતા;
કે’ રખડી કાસીદાં કરતા !..... ઓ પાપી.

(૧૪૬)

કેં મુછ મુઠાવી નૃત્ય કરે,
નર થૈ નારીનો વેષ ધરે;
ગાયન વાદનથી ભેદર ભરે !..... ઓ પાપી.

કેંના તહે હાલ કર્યા ભુંઝા,
જન સર્વ ખન્યા તહારા ભુંઝા;
તહારા ખાડા છે અતિ ભુંઝા !..... ઓ પાપી.

નિદ્રાને વિનંતી !

—ગઝલ—

અયે નિદ્રા ! અરે ! નિદ્રા ! હઠીલી કેમ ના આવે ?
કરું છું ખંદગી દેવી દયા ના કેમ દરશાવે ?
પ્રહર બે સત્રીના વિત્યા ટકોરા ખારના વાગ્યા;
સકળ સૃષ્ટિ વિસામો લે ! અમારા લોગ છે લાગ્યા !
સ્મરણ તહારું કરું રનેહે રસીલી ! તું રૌસાર્ધ છે;
વિનવણી હું કરું બહાલી ! છતાં તું કયાં મનાઈ છે ?
નથી દરકાર જે કરતું, કરે તેના પરે દાવો;
અરેરે !! બિંધ તું ભાંધી કરે ઇન્સાફ શું આવો ?
ખીંચારા જેલના સત્રી અગર દરવાન દરવાજે;
ફરજ તહેની ભૂલાવે તું વગર તેડી તહાં ગાજે !

અગર કે' કામ કરતાને અરેરે !! આવતાં ડોલાં;
 બચારા હોય બેઠેલા છતાં તે જોખતા તોલાં !
 નથી મચ્છર અગર માંકણ પવન હા ! મંદ આવે છે;
 પલંગે હું પડ્યો ત્રફડું છતાં ક્યાં નિંદ આવે છે ?
 ક્યો અપરાધ શું તહારો ? અરે ! તું કેમ કોપી છે ?
 દયા દિલમાં નથી તહારા ખરે ! તહે' લાજ લોપી છે !
 હવે તો ટેક છોડી દે ! વિનંતી આ સુણી મહારી;
 અમીની એક દ્રષ્ટિથી મહુને લે પાંખમાં તહારી !
 સકળ કળેા ભૂલવનારી ! ફીકરને દૂર કરનારી !
 મધુરાં સ્વપ્ન દેનારી ! મયા કર આ મનોહારી !

ગરજ વિષે !

—ગરજ—

ગરજ તો ચીજ છે એવી,
 નરમ સૌને બનાવે છે !
 ભલે હો શાહ કે, સેવક,
 ગરજ સૌને નચાવે છે !
 કદી કે' હોય ગાંડો તો,
 ગરજ ડાહ્યો ઠરાવે છે !

(૧૪૮)

ગરબથી ગાયને ચારો,
સકળ લોકો ચરાવે છે !

ગરબ નદી મહારીને,
રમત દોરે રહ્યાવે છે !

ગરબથી નાટકી લોકો,
ચરે ! મૂછી મુઠાવે છે !

ગરબથી ખેલ, ખર, ઘોડા,
અતિ ખેલે છે પાડે છે !

ગવૈયા ગાય છે ગરબે,
વળી વાળ વગાડે છે !

ગરબ તો ઊંચની ગરબન,
નોંચા પાસે નમાવે છે !

વદે “ શંકર ” ગરબ કેને,
અહા ! પાણી ભરાવે છે !

સુખી ગૃહસ્થાશ્રમ !

શિખરિણી છંદ.

સદા આનંદે ને, સદન સઘળું પ્રેમમય છે,
પિતૃ ભક્તિવાળા, સકળ ગુણશાળી તનય છે,
હશે સ્નેહી શ્યામા, મનહર મુખે મિષ્ટ વદતી,
અતિ રિદ્ધિ સિદ્ધિ, દિન પ્રતિદિને હોય રહડતી.

મળે પ્રેમી મિત્રો, નવ હૃદયમાં સ્વાર્થ ધરતા,
 પડે કષ્ટો ત્યારે, તન મન ધને સહાય કરતા;
 નથી અંગે વ્યાધી, અગર ન ભ્રૂપાધી દિલ વિષે,
 લલા આસાધારી, અચળ મનના ચાકર હશે. ૨
 અપંગો ને સાધુ, સતત ખસ પોષાય ઘરમાં,
 રહે ભક્તિ ભાવે, હૃદય રમતું રોજ હરમાં;
 વળી પ્રેમી પોતે, વિમળ મન વિદ્વાન જન છે,
 અહા ! જે તે પામે, પરમ પુણ્યશાળી સુજન છે. ૩

*

*

*

*

અહાહા ! એથી કે', અધિક સુખવાળા સુર નથી,
 મળે જો એવું તો, સ્વરગ સુખ એથી દૂર નથી;
 હશે જોણે પૂર્વે, જપ તપ કરી દેવ રિઝવ્યા,
 અહા ! તે પુણ્યાત્મા, સકળ સુખધારી જન થયા. ૪

અંતરનો દાહ !

(નાથ કેસો ગજકો બંધ છોડાયો-એ રાહ.)

શુદ્ધ ! દિલ દુઃખ ક્યાં જઈ ઠહોંએ ?

બળી રોજ હૃદયમાં રહોંએ.

શુદ્ધ. ,

માથું દે તાવ ચઢ્યો હોય ત્યારે, વૈદની પાસે વિચરીએ;

ચિંતાની આગ બળે અંતરમાં, ઔષધ, ત્યાં શું લઈએ ? શુ.

ભૂખ કદી લાગે અતિ ભારી, ચીજ લઈ કંઈ ખઈએ;
 અંતરનું દુઃખ છે ગુરૂ એવું, અંતરમાં બળી રહ્યોએ. ગુ.
 તેમ તૃષા લાગે બે ગુરૂ ! પાણી થકી તે છોંપવોએ;
 દુઃખ-કર ચિંતા વળગી પુઠે, તેને કહો શું પઈએ ? ગુ.
 એમ મળે ઔષધ સૌ દુઃખનું, પણ ચિંતા પરહરોએ;
 એવો બિપાય કહો 'શંકર'ને, તો સેવક થઈ રહ્યોએ. ગુ.

દિન દુર્દશા !

શિખરિણી-જંદ.

ગયા ક્યાં એ વિપ્રો ? જપ તપ અને હોમ કરતા,
 ગયા ક્યાં એ વિપ્રો ? હરનિશ હરિ ધ્યાન ધરતા;
 હશે ક્યાં એ વિપ્રો ? સતત મૂંઝથી વેદ વદતા,
 અરે ! એ વિપ્રોના, તનય ધન લોભે ભટકતા ! ૧

દિનેની આશીષે, તન ધન ધરા સૂખ મળતું,
 દિનેની આશીષે, સકળ ભય ને પાપ દળતું;
 દિનેના શ્રાપોથી, રવિ શશિ અને દેવ હરતા,
 અરે ! તેના પુત્રો, વિનય તણ જે તે ભોંચરતા ! ૨

મહારાજ આવી, મુનિવર કહી પાય પડતા,
 મુનિ બે માગે તો, તન ધન ધરા રાજ્ય ધરતા;
 સુતો તેના હાથે ! નૃપતિ દરબારે રજગતા,
 કરીને કાસીદાં, અધમ થઈને પેટ ભરતા ! ૩

ગુમાવી ગાયત્રી, જપ તપ ભૂલીને ઝધડતા,
 પ્રભુતાને ત્યાગી, ઘરઘર અરેરે!! રખડતા;
 કરે છે સેવા કે', હોદ્દર ભરવા કુદ્ર જનની,
 કરી કાળાં ઘોળાં, અચળ ધરતા આશ ધનની ! ૪

ઘણા પંથો કાઢી, અસલ રીતભાતો વિસરતા,
 પ્રજના પૈસાથી, ઠગ ગુરૂ ખની મોજ કરતા;
 મુકી નીતિ નેવે, અવર મતનું ખંડન કરે,
 અવિશ્વાસી થાયે, જગત પણ પોતે નવ હરે ! ૫

ઘણા માઝા મુકી, અણખપતુ ખાયે નફ્ટ થૈ,
 કરી દુડાં કમો, અપયશ લોપાડે મૂરખ કે';
 મલીદા મિથાને, દ્વિજ ચિત્ત સદા અચળ રહે,
 પિતાજી ઓ બ્રહ્મા ! તનય તમ મુક્તિ નવ ચહે ! ૬

ગયા વિશ્વામિત્ર, મુનિવર ગયા ગૌતમ અરે !
 ગયા ભારદ્વાજ, ભરત, શુક ને વ્યાસ મુનિ રે;
 વશિષ્ઠ, વાલ્મીકિ, જમદ મુનિ ને કશ્યપ ઋષિ,
 તપસ્વી અત્રી કયાં ? અવન, ભૃગુ ને નારદ ઋષિ ! ૭

ગયાં પુણ્યાત્માઓ, સકળ જગને પાવન કરી,
 રહ્યા તેના પુત્રો, નિજ ફરજનું જ્ઞાન ન જરી;
 તરે એ કે, તારે ! અધવચ હૂંબાડે જગતને,
 કળીની લીલાથી, ભયભિત સદા 'શંકર' ખને ! ૮

—દોહરો—

બ્રહ્મ તત્ત્વ ભાગી ગયું, પુણ્ય ગયું પાતાળ;
 વિદ્યા સૌ વણસી ગઈ, દિવ તણી નિરધાર. ૧

બ્રાહ્મણના ખાંમણ થયા ! દિવવરના ખીજવર !
 સ્થાન ભ્રષ્ટ વિપ્રો થયા, કર કટણા નટવર. ૨

“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા
 નવ મરો !”

શિખરિણી છંદ.

ઘણું કષ્ટો વેઠી, જોઈર મહિ રાખે ગરભને,
 વળી જાયા કેડે, મધુર પય દે પોષક બને;
 તણ ખાટું તીખું, નિરસ જમવા ટેક અધરો,
 “ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !” ૧

સુવાડે સુહામાં, શયન પલળેલે સ્થળ કરે,
 દુઃખી દેખી બાળ, લૂખ તરસ નિદ્રા પરહરે;
 અરે ! એ માતાનું, જગજીવનજી રક્ષણ કરો !
 “ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !” ૨

નથી માતા તુલ્યે, સકળ જગમાં કો' સુખકર,
 લલે આપે પિતા, અર્ધોંક સુખ હેતે વયભર;

તથાપિ માતાની, સુખ કરણુ છાયા નવ ફરો,
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણુ માતા નવ મરો!” ૩

ધણું રાખે હેત, સુત ભગિની દારા જગ બધું,
વળી બ્રાતા મિત્રો, પણ જનુનિની પાછળ બધું;
પ્રભુ માતા રૂપી, અચળ ધન કો'નું નવ હરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણુ માતા નવ મરો!” ૪

મરે માતા જેની, પરમ સુખ તેનું ઝટ ટળે,
મરે માતા તેનું, ત્રિભુવન વિષે કોઈ ન મળે;
મળે ના મા તુર્યે, દશ દિશ ભલે 'શંકર' ફરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણુ માતા નવ મરો!” ૫

સહુથી સરસ કોણ ?

—મનહર—

સખી-૧-સુણજે સખી મહેં આજ, લાલતું કર્યું છે કાજ,
ઠીકરાં વસાવા સાટે, માટલાં લગાવ્યાં છે;
રંગે જરા ફાળી છું તે, ઘોળું વસ્ત્ર શોભે નહિં,
સફેદ સુવસ્ત્ર સર્વે, ગળીમાં રંગાવ્યાં છે;
મોતીનાં તોરણુ ધારસાળે સારાં લાગ્યાં નહિં,
તેને તોડી તુરીઆંનાં, તોરણુ ટંગાવ્યાં છે;
બપોરના ધાર વાળે, ભૂખ ભારે લાગી તેથી,
આટા સાટે ગામમાંથી, ગાજર ભંગાવ્યાં છે ! ૧

(૧૫૨)

—દોહરો—

પ્રહ્મ તત્ત્વ ભાગી ગયું, પુણ્ય ગયું પાતાળ;
 વિદ્યા એ વણસી ગઈ, દિન તણી નિરધાર. ૧

પ્રાદ્યલુના ખાંમણ થયા ! દિનવરના ખીજવર !
 સ્થાન ભ્રષ્ટ વિપ્રો થયા, કર કંડુલા નટવર. ૨

“ બિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા
 નવ મરો ! ”

શિખરિણી છંદ.

ઘણાં દષ્ટો ગેદી, જોઈએ મહિ રાખે ગરભને,
 વળી જાયા દેડે, મધુર પય છે પોપક બને;
 તણ ખાટું તીખું, નિરસ જમવા ટેક અધરો,
 “ બિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો. ! ” ૧

સુવાડે સુક્ષ્મામાં, શયન પલળેલો સ્થળ કરે,
 દુઃખી દેખી બાળ, ભૂખ તરસ નિદ્રા પરહરે;
 અરે ! એ માતાનું, જગણવનણ રક્ષણ કરો !
 “ બિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો ! ” ૨

નથી માતા તુલ્યે, સકળ જગમાં કે' સુખકર,
 ભલે આપે પિતા, અર્ધાંક સુખ હોતે વયભર;

તથાપિ માતાની, સુખ કરણ છાયા નવ ફરો,
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !” ૩

ઘણું રાખે હેત, સુત ભગિની દારા જગ બધું,
વળી ભ્રાતા મિત્રો, પણ જનુનિની પાછળ બધું;
પ્રભુ માતા રૂપી, અચળ ધન કો'નું નવ હરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !” ૪

મરે માતા જેની, પરમ સુખ તેનું ઝટ ટળે,
મરે માતા તેનું, ત્રિભુવન વિષે કોઈ ન મળે;
મળે ના મા તુલ્યે, દશ દિશ ભલે 'શંકર' ફરો !
“ખિચારા બચ્ચાની, મનહરણ માતા નવ મરો !” ૫

સહુથી સ્વરસ કોણ ?

—મનહર—

સખી-૧-સુણજે સખી મહેં આજ, લાલતું કંઈ છે કાજ,
ઠીકરાં વસાવા માટે, માટલાં ભગાવ્યાં છે;
રંગે જરા કાળી છું તે, ધોળું વસ્ત્ર શોભે નહિં,
સફેદ સુવસ્ત્ર સર્વે, ગળીમાં રંગાવ્યાં છે;
મોતીનાં તોરણ બારસાખે સારાં લાગ્યાં નહિં,
તેને તોડી તુરીઆંનાં, તોરણ ટંગાવ્યાં છે;
બપોરના બાર વાગે, ભૂખ ભારે લાગી તેથી,
આટા સાટે ગામમાંથી, ગાજર ભંગાવ્યાં છે ! ૧

સખી-૨-આવાં બુજ કામ કરી, રખે ! તું કૂલાતી ચલી !
 તહારાથી અધીક મહેંતો, અછલ દોડાવી છે;
 કૂલનો સુવાસ કૂલ, ખીલે ઊડી જાય માટે,
 કુસુમની કાચી કાચી, કળીઓ તોડાવી છે;
 ઊન્હાળામાં શાક લાજી, મોંઘી મળે માટે કરી,
 સામટી છ માસની મહેં, લાજી તો ભરાવી છે;
 દેવું છે ધણીના માથે, છતાં પણ હઠ કરી,
 ખેતર વેચાવી કહાં કાંખીઓ કરાવી છે ! ૨

સખી-૩-જાણી તહારી ચતુરાઈ, ખોલતી થા ખંધ ખાઈ !
 તહારાથી અધીક કેંક, પદવી વધારી છે;
 ખીરમાં નાંખે છે ખાંડ, ગાંડાને ગમાર લોક,
 મીઠું નાંખી મહેં તો, જુની પદ્ધતી સુધારી છે;
 ધણી પરે ધાક રાખું, રાંધતાં રસોઈ ચાખું,
 એવી એવી રીત મહારા પુણ્યથી પધારી છે !
 વિસારી પ્રભુ ને પતિ, સેવું છું ભુવાને જતી,
 વર વશ કરવાની, ધારણા મહેં ધારી છે ! ૩

સખી-૪-પોઠણ કહું છું ખેલ્લી, સવારે ઊઠું છું છેલ્લી,
 દોઢ ખેડોર દા'ડો ચઢે, દાતણ સંભાળુ છું;
 ન્હાવાનો નિયમ નથી, ખાંડો છું ખરી ખંતથી,
 પર નિંદા કરવામાં, વળત હું ગાળું છું;
 સાસુને સંતાપુ ઘણું, જેની તેની સાથે વહુ,
 સાચાતું જૂઠું ઠરાવી, સ્વામિ જીવ ખાળું છું;

‘શંકર’ કહે છે એક, એક, ને ઊથાપે એવી,
ભુંડી કૈંક ભામિનીઓ, ભૂતળમાં ભાળું છું ! ૪

સોરઠો.

જે ઘર ભુંડી નાર, દુઃખ દાવાનળ તેહને;
ભણે તને સંસાર, બાવા થઈ વનમાં વસો ! ૧

“હું આળસું કે તું?”

મનહર છંદ.

બોરડીના ઝાડ નીચે, આળસુનો સરદાર,
લાંબો થઈ સુતો હતો, કરને પસારીને;
એટલામાં છાતી પરે, બોરડીથી બોર પડ્યું,
મુખમાં મૂકાય નહિ, બુએ ધારી ધારીને;
ઊંટે ચઢી એક જણ, જતો હતો તેને કહ્યું,
“બોર મૂળે મૂક મહારા, નીચે તું પધારીને;”
પેલો બોલ્યો ઝટ જવું, ત્યારે સુતા જને કહ્યું,
“ઊંટવાળા આળસુ તું!” બોલ્યો બૂમ મારીને ! ૧
ઊંટવાળો બોલ્યો પછી, “આળસું હું કે તું અલ્યા ?
હાથે બોર ઝાલી મૂળે, મૂકતાં શું થાય છે ?
ઊંટેથી ઊતરી નીચે, બોર ખવરાવું તને,
કામ મહારૂં ચૂકું તહારા, હાથે શું દુઃખાય છે ?

(૧૫૬)

અંગે કંઈ રોગ નથી, માતેલો તું મહારા થકી,
આળસું કહેતાં મને, બોલતાં લજાય છે ? ”
‘શંકર’ કહે છે બોરવાળા જેવા બેવકૂફ,
છુપાવી પોતાનો દોષ, શીખ દેવા જાય છે !

૨

સોરઠો.

દે બીજને શીખ, દોષ જુએ ના આપનો;
તે જીવતરને ધીઃક, શીખ હોએ અખ મારવા !

બેમાં જૂઠો કોણ ?

મનહર છંદ.

બે માણસો બેઠા હતા, વાતને તડાકે ચઢયા,
એક કહે ડોતુક મહેં, નજરે નિહાળ્યું છે;
“બાવાજીની બકરીએ, બાર બચ્ચાં સાથે જણ્યાં,
બાવાજીનું બધું દુઃખ, બકરીએ ટાળ્યું છે;
સાત અથ્થ, ત્રણ ખર, છાંટ એક, હાથી એક,
એટલું અવતરતાં, આપોઆપ ભાળ્યું છે;
ખરને સુથારે લીધા, રૂપિયા હજાર દીધા,
છાંટ, ઘોડા, હાથી, મહું, કુંભારે સંભાળ્યું છે ।”

૧

“વાંકાબોલા વાત જોવી, કેમ માનવામાં આવે ?
 સામટાં શું બાર બચ્ચાં બકરીને થાય છે ?
 હાથી, ઘોડા, લાંટ, ખર, બકરીને કેમ આવે ?
 ખરને ખરીદીને શું, સુથાર કમાય છે ?
 હાથી, ઘોડા, ખરીદીને, કુંભાર ક્યાં છે જવાનો ?
 જૂઠું ત્હાડું યુષ્ઠ હવે, મહારી વાત થાય છે;
 સોયના નાંકામાં થઈ, સાત હાથી સાથે ગયા,
 નજરે જોયેલું આતું નામ કહેવાય છે !”

૨

દલાલી વિષે !

મનહર—છંદ.

દલાલીનો રોગ આખી દુનિયાને લાગ્યો લાઇ !
 જેની તેની બસ હવે, દલાલીજ થાય છે;
 ધાતુની દલાલી થાય, અન્નની દલાલી થાય,
 ગોળ, ખાંડ, તેલ, ધીની, દલાલી ગણાય છે;
 ઝવેરાતની દલાલી, કાપડ, રૂની દલાલી,
 હાડકાં, ને ચામડાંમાં, દલાલી પોષાય છે;
 ‘શંકર’ કહે છે જેમાં તેમાં દલાલીનો લાગો,
 કળી કાળ આવ્યો જોવું, આ થકી જણાય છે !
 લોન, શર, હુંડીઓને, વીમાની દલાલી થાય,
 આડ, પાન, લાકડાંની, દલાલી લેખાય છે;

૧

(૧૫૬)

અંગે કંઈ રોગ નથી, માતેલો તું મહારા થકી,
આળસું કહેતાં મને, બોલતાં લગ્ય છે ? ”
‘શંકર’ કહે છે બોરવાળા જેવા એવકૂક,
છુપાવી પોતાનો દોષ, શીખ દેવા જાય છે !

૨

સોરઠો.

દે બીજને શીખ, દોષ જુવે ના આપનો;
તે જીવતરને ધીઃક, શીખ હીએ જખ મારવા !

બેમાં મૂઠો કોણ ?

મનહર જંદ.

બે માણસો બેઠા હતા, વાતને તકાકે ચઢ્યા,
એક કહે કોતુક મહેં, નજરે નિહાળ્યું છે;
“બાવાજીની બકરીએ, બાર બચ્ચાં સાથે જણ્યાં,
બાવાજીનું બધું દુઃખ, બકરીએ ટાળ્યું છે;
સાત અશ્વ, ત્રણ ખર, ઊંટ એક, હાથી એક,
એટલું અવતરતાં, આપોઆપ ભાગ્યું છે;
ખરને સુથારે લીધા, રૂપિયા હજાર લીધા,
ઊંટ, ઘોડા, હાથી, સહુ, કુંભારે સંભાળ્યું છે !”

૧

*

0*

*

*

“વાંકાબોલા વાત એવી, કેમ માનવામાં આવે ?
 સામટાં શું ખાર બચ્ચાં બકરીને થાય છે ?
 હાથી, ઘોડા, ઊંટ, ખર, બકરીને કેમ આવે ?
 ખરને ખરીદીને શું, સુથાર કમાય છે ?
 હાથી, ઘોડા, ખરીદીને, કુંભાર ક્યાં છે જવાનો ?
 બૂહું તહાડું ચુણુ હવે, મહારી વાત થાય છે;
 સોયના નાકામાં થઈ, સાત હાથી સાથે ગયા,
 નજરે ભેળેલું આતું નામ કહેવાય છે ! ” ૨

દલાલી વિષે !

મનહર—છંદ

દલાલીનો રોગ આખી દુનિયાને લાગ્યો લાઇ !
 જેની તેની બચ્ચ હવે, દલાલીજ થાય છે;
 ધાતુની દલાલી થાય, અન્નની દલાલી થાય,
 ગોળ, ખાંડ, તેલ, ઘીની, દલાલી ગણાય છે;
 ઝવેરાતની દલાલી, કાપડ, રૂની દલાલી,
 હાડકાં, ને આમરાંમાં, દલાલી પોપાય છે;
 ‘શંકર’ કહે છે જેમાં તેમાં દલાલીનો લાગો,
 કળી કાળ આગ્યો એવું, આં થકી જણાય છે ! ૧
 લોન, શર, હુંડીઓને, વીમાની દલાલી થાય,
 અર, પાત, લાકડાંની, દલાલી લેખાય છે;

ફળ, ફૂલ, પશુ, પક્ષી, ફોલસા, પથ્થર, ઇંટો,
 દરેક જણુસ પર, દલાલી લેવાય છે;
 ભલે તેનું કંઈ નહિ, પણ આ તો હદ થઈ,
 આજ કાલ કન્યાઓની, દલાલી ખવાય છે !
 'શંકર' કહે છે ભુંડી દલાલીએ ઢાટ વાળ્યો,
 યોગ્ય કે અયોગ્ય ભાઈ ! ક્યાં હવે જોવાય છે ! ૨

મુંબઈની ચોપાટીની લહેર !

—છાંચો—

ચોપાટીની લહેર, શહેર મુંબઈની ખ્યારી !
 ચોપાટીની લહેર, મહેર સાગરની આરી !
 ચોપાટીની લહેર, રોગને શોક સમાવે !
 ચોપાટીની લહેર, હૃદયને શાન્ત બનાવે !
 વચરંગી મુંબઈની પ્રજા, તે રથજા ભેગી થાય છે;
 સાંઝ પડે છે લોક સૌ ઝટ, ચોપાટી પર જાય છે. ૧
 શીતળ વાયુ વાય, લહેર સાગરની આવે !
 બેસી સૌ જન ત્યાંય, ગાન કુદરતનું ગાવે !
 કો' ગાડીની મહાંય, પગે કો' આવે ચાલી !
 કો' મોટરની મહાંય, બાઈસીકલે પગ ધાલી !
 અદારે વરણ ત્યાં આવતી, નવિન નવિન વસ્ત્રો ધરી;
 ચોપાટી ચિત્ત રમી રહે, જવું ગમે ત્યાં ફરી ફરી. ૨

ગાયોનો પોકાર !

—ગઝલ—

અરે ! ઓ હિંદના ખેટા ! અમારું હિંત રહનારા;
ખનીને સુસ્ત કાં ખેડા ? અમારું દૂધ પીનારા.
અમારા માંસને માટે કસાઈઓ કાપતા અમને;
અમારી દીનની કુરિયાદની દરકાર ના તમને.
અમારાં બાળ તરછોડી તમોને દૂધ તો દઈએ;
અમારા દુઃખની વાતો કહોને કયાં જઈ કહીએ ?
હલારો ગાય દરરોજે કપાયે હિંદમાં હાયે !
તમોને છે નહિં પરવા ! અમોને કષ્ટ જે થાયે.
અમારા પુત્ર ખેતીમાં તમોને કામ આવે છે;
અતિશે ભાર ખેંચીને સરસ સેવા બળવે છે.
તમારા બાપ, દાદાઓ અમોને માન દેતા'તા;
કહીને ગાય માતા સૌ અમારી સેવ કરતા'તા.
અમારો વધ થતો અટકાવવાને પ્રાણ પણ દેતા;
અરે ! પુત્રો તમે તેના અમારી દાદ ના લેતા.
તમારા શાશ્વના લેખો તપાસો હીંદુઓ ખ્યારા !
ઘણું છે પાપ ગૌવધથી સૂણોને રનેહીઓ મારા.
બચાવોને—બચાવો રે ! કતલ થાતાં બચાવોને !
અમારો ગુણુ લ્યો હૈયે ! જરા સેવા બળવોને !
અમારી અર્જ લ્યો ધ્યાને ! અમારાં આંસુ લહોનારા !
અમારું દુઃખ દેખીને અમારા માટ રોનારા !!

ગૌ રક્ષા કરો !

ધીરાના પદનો—રાહ.

સુખ સૌને કરનારી રે, મરતી માતા “ ગાવડી; ”

હુઃખ દરિયે તરનારીરે, નવ ડુબવા દો નાવડી. સુખ.
માંસને માટે કુર કસાઇઓ, આણે તેનો કાળ;
બળતાણુ સાટે કલ્પતરૂનો, છેદ કરે તત્કાળ.

ધૃત માંખણુ દેનારી રે, દહીં દૂધ દાતા—“ ગાવડી. ” સુખ.
તેના તનુજો બળધ કહાવે, ઊપાડે અતિ ભાર;
ખેતર ખેડે જગત જીવાડે, કાં વિસરો ઊંપકાર?

જૈ જંગલ ચરનારી રે, પણ નવ રહાતા—“ ગાવડી. ” સુખ.
પોતાનાં છોડ તરછોડી, પય દુનિયાંને પાય;
ગાય સમાન ગરીબન કોઇ, જ્યાં દોરે ત્યાં બંધ.

અમૃત રસ ઝરનારી રે, ગુણુ સૌ ગાતા—“ ગાવડી. ” સુખ.
કેમ કૃતદંત્રી થયા હિંદુઓ ? ગાયો માગે દાદ;
ન્યાયી પ્રભુ પાળક રાબતે, પહોંચાડો દુરિયાદ.

વણુ રહોતે મરનારી રે, બળધ જનેતા—“ ગાવડી. ” સુખ.
ગૌ હત્યાથી પાપ ધણું છે, અટકાવો ધરી ટેક;
શાસ્ત્ર તમારાં શાળ પુરે છે, વાંચો કરી વિવેક.

“ વૈતરણી ” તરનારી રે, છે તે ત્રાતા—“ ગાવડી. ” સુખ.
હે ધનવાનો ! ધનને ખરચો, ગૌ રક્ષાને માટ;
ધર્મ કરો ‘ મણિકાન્ત ’ કહે છે, દુષ્ટો વાળે દાટ.

વણુ અપરાધે મારીરે, પાપી ખાતા—“ ગાવડી. ” સુખ.

“ધનરાજ સવારી આવે છે !”

માત્રા મેળ—તોટક—છંદ.

જો ! વાદળમાં ડંકો વાગ્યો,
રે ! સૂર્ય છુપાવાને લાગ્યો;
વિજ શ્વેત ધ્વજા ફરકાવે છે,
ધનરાજ સવારી આવે છે ! ૧

જો ! મોર મીઠા ટોકાર કરે,
દ્રઢ લક્ષ્ય પપૈયા ખુશ ખરે !
તે પીંચુ પીંચુ શબ્દ સૂણાવે છે,
ધનરાજ સવારી આવે છે ! ૨

પક્ષી સૌ માળામાં પેસે,
વનચર જૈ વૃક્ષ નિચે બેસે;
ખંથીનો પીંડ ધ્રુજાવે છે,
ધનરાજ સવારી આવે છે ! ૩

રે ! પવન વાય છે શિતકારી,
જો ! મેઘ ગર્જના છે લારી;
તે ઝાડ પાન ડોલાવે છે,
ધનરાજ સવારી આવે છે ! ૪

કૃષ્ણકાર હૃદયમાં ખુશ થાયે,
નરનાર મદહાર મીઠા ગાયે;

સુદૃઢે શાન્ત બનાવે છે,
ઘનરાજ સવારી આવે છે ! ૫

ઝરમર, ઝરમર, વરસે વારિ,
બળ બળ બહેતું જળજે ! ભારી;
ગરમીનું નામ ભૂલાવે છે,
ઘનરાજ સવારી આવે છે ! ૬

વિરહી વામા વર વાટ બુલે,
“ રે ! ઘેર પધારે નાથ હવે; ”
પૌંચુના પર પત્ર પઠાવે છે,

ઘનરાજ સવારી આવે છે ! ૭

ઘનરાજ સવારી આવે છે !
આનંદ બધે ફેલાવે છે !

જયકાર ! જગે રેલાવે છે !

ઘનરાજ સવારી આવે છે !! ૮

વર્ષારૂતુનું વર્ણન !

(એક નારી જગતમાં પ્યારી—એ રાહ.)

ટળે તાપ પડે અતિ વારિ ! (૨)

હરિયાળી હરિયાળી પૃથ્વી, લાગે સૌ ખુશકારી. ટળે.

આકાશે વિજળીઓ ચમકે, ગગન ગર્જના ભારી;

ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે, પવનવાય શિતકારી. ટળે.

મોર અપૈયા હર્ષિત થઈને, વહે શબ્દ પ્રિયકારી;
 જંગલ પણ મંગલ સમલાગે, વન રચના અતિ સારી. ટળે.
 જેડુતો મન હોંસ ધરીને, જાય ક્ષેત્ર હજી ધારી;
 હેત ધરીને જેતર જેડે, કરે જમીન ઠસવાળી. ટળે.
 તળાવ ને નદીઓ ઊભરાઈ, ખળ ખળ ગહેતું વારિ;
 ઘાસ પાનને ફૂલ ખીલે છે, કરે ગાન નરનારી. ટળે.
 ઘન વરસે ને અનાજ ઊગે, ટળે સકળ લય ભારી;
 કહે 'શંકર' છે સર્વ રૂતુ પણ, વર્ષાની ખલિહારી ! ટળે

ગ્રીષ્મ રૂતુની પીડા !

રાહ-ઉપરનો,

પડે તાપ તપે અતિ વારિ ! (૨)
 સુખકારી ગઈ શિત રૂતુ, થૈ ગ્રીષ્મ તણી અસવારી. પડે.
 પક્ષી સૌ કલ્લોલ તણને, જઈ બેઠાં તરૂં ડાળી;
 વનચર પણ નિજ ખાન તણને સ્થળ શોધે શિતકારી. પડે.
 નદી તળાવે મીનો ત્રફડે, મળે ન પુરતું વારિ;
 ફળફૂલ ત્યાગી ઝાડ યુકાયાં, ભાસે સૌ લયકારી. પડે.
 ત્રાસ પામતા કૈંક મુસાફર, તાપ થકી અકળાઈ;
 દેલા ઊંતરે પરસેવાના, જતાં વસ લિ'જઈ. પડે.

કામ ન મુજે આજસ આવે, દિવસ લાગતો ભારી;
 લહે મોજ મારે ધનવંતા, ગણી ગ્રીષ્મને ખ્યારી. પડે.
 વર્ષાથી પૃથ્વી હરિયાળી, શિત અતિ ગુણકારી;
 રૂળ, ફૂલ, થાયે રૂતુ વસંતે, ત્રણ સર્વેથી સારી. પડે.
 એ વિણ અન્ય રૂતુ ત્રણ છે પણ, ગ્રીષ્મ નહિં ગમનારી;
 કહે 'શંકર' એ વિણ નવ આલે, પણ તે નહિ ખુશકારી. પડે.

“ક્ષયરાજ સવારી આવે છે !”

માત્રા મેળ તોટકે જંદ

ઉધરસ દંમના હંકા વાગ્યા,
 સુખ શાન્તિના સેવક લાગ્યા;
 તવર જીર્ણ ધ્વજા ફરકાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે ! ૧
 નવ લોજન પાચન કે' થાયે,
 રજની હું હું કરતાં જાયે;
 મહડી તાવ પસીનો લાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે ! ૨
 કિન્ચિત શ્રમથી ને શ્વાસ મહડે,
 કદ્દે મિશ્રિત ને કદિ રક્ત પડે;
 એ ગિન્હુ ખુરાં બતલાવે છે,
 ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે ! ૩

રે ! શરિર સુકાતું જો જાયે,
નિજ તોલ કદી હલકું થાયે;
ગભરાટ ઘણો ફેલાવે છે,
ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

૪

*

*

*

*

એ દુઃખ દેખી ના ગભરાવું,
નવ ચિંતાતુર કદી થાવું;
ચિંતા ચમદાર ખતાવે છે,
ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

૫

વસવું જ્યાં ખુલ્લી હોય હવા,
પાચન શક્તિની સેવ દવા;
શરદી ક્ષયને ખોલાવે છે,
ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

૬

દૂધ, ઘી, માવાનું ભક્ષ કરો,
પોષક વસ્તુથી પેટ ભરો;
એ સુખકર સેવ ખળવે છે,
ક્ષયરાજ—સવારી—આવે છે !

૭

સુ વૈદ્ય તાણું ઔષધ લેજો,
જવર ગુણ હઠવાનું કે'જો;
ભગવાન ભક્ષો ભારી છે,
ક્ષયરોગ મહા દુઃખકારી છે !

પારસી ભાઈઓને સાલ મુબારક !!

—ગમલ—

નવિન શુભ સાલ જરથોસ્તી, બિરાદરને મુબારક હો !
 સદા સુખ સંપત્તી યશને, હૃદય શુદ્ધિ-મુબારક હો !
 કૃપા કિરતારની હોલો,
 સદા આનંદમાં રહેલો;
 કરો પરમાર્થનાં કામો, અખુટ રિદ્ધિ-મુબારક હો !
 તમારાં કષ્ટ સૌ જાણો,
 પૂરા ધીમંત તો થાઓ;
 પૂરા શ્રીમંત કહેવાઓ, સદા સિદ્ધિ-મુબારક હો !
 અહાહા !! દંપતી વચ્ચે,
 જીવરનો પ્રેમ બસ જાણો;
 રહો સૌ સંપ સંપીને, પ્રજા વૃદ્ધિ-મુબારક હો !
 તમો પર પાક પરવરની,
 રહમ હરહમ અહા ! રહેલો;
 સકળ પરિવાર સુખ પામો, રૂઢી બુદ્ધિ-મુબારક હો !
 નવું આ સાલ જરથોસ્તી,
 નવિન “નવરોજ”નો દિન છે;
 દુઆ દૌન “શંકરે” દીધી, દુઆ મહારી-મુબારક હો !

પારસી બિરાદરને લગ્નની
મુબારકબાદી !

ભુજંગી,

(૧)

ઘણા વર્ષ જીવો ઘણું માન પામો !
તમો દમ્પતીમાં ખરો પ્રેમ જામો !
ટળો આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ તમારી !
રળો સંપત્તી સંતતી લાભકારી !

(૨)

અહાહા ! મુબારક ! અહોહો ! મુબારક !
સદા શૈલ સાદી તમારી મુબારક !
રૂઠો રોજ છે સાજવારી મુબારક !
દુઆ દિલ ખરાની અમારી મુબારક !

પારસી બુચાને નવજોતની
ભલ્લી દુઆ !

(૧)

મુબારક તને તુંજ નવજોત આજે !
યશોગાન તારાં ગવાળે સમાજે !
પુરો પાક જરથોસ્તી બંદો નિવડજે !
ખુદાની દયા હો ! ભલાં કામ કરજે !

(૧૬૮)

(૨)

અહાહા ! અહોહોહો ! ! આનંદ આજે !
ખુદાવંદ નેકી હૃદયમાં નવાજે !
ભલો ભાગ્યશાળી દયાવંત થાજે !
સુવિદ્યા તણો નાણુનારો ગણાજે !

પારસી ખુશીને નવજોતની
ભલ્લી દુઆ !

(૧)

મુખારક તને ખડેન નવજોત આજે !
ખુદાવંદ નેકી હૃદયમાં નવાજે !
ભલો ગુણવાળી દયાવંત થાજે !
સદા પાકપરવર તણું ગાન ગાજે !

(૨)

મુખી સર્વ વાતે તું ખડેની ગણાજે !
મુકિર્તી તણી તો દિવાલો ચણાજે !
સદા શત્રુ તારા હણાજે ! હણાજે !
દુઆના સખનો છે “શંકર” તણા જો !

મુખારક તને નેક જાનું નિવડજે !
 ભલું થાય તહારું ભલાં કામ કરજે !
 ખુરાં કામથી જહેન દરરોજ કરજે !
 સુવિધા તણે જહેન ભંડાર ભરજે !

દક્ષિણ આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહની લડત
 અને તે પ્રત્યે આપણી ફરજ !

સને-૧૯૧૩-૧૯૧૪.

—ગઝલ—

અરે ! ઓ હીંદના વાસી, વિનંતી ધ્યાનમાં ધરજો;
 યથાશક્તિ મદદ આપી, ફરજ સૌ કો' અદા કરજો.
 સહે છે કષ્ટ આફ્રીકે, બિરાદર આપણા ખંતે;
 ખરેખર ! ટેક સાગ્રવવા, ગયા કે' કેદમાં અંતે.
 અરે ! સરકાર ખોંચરની, ગુબારે બુદ્ધિ હીંદુ પર;
 નવા ધારા વધારીને, લીંચે ત્રણ પૌંડનો તે કર.
 કરે ના “ કર ” કબુલ તેને, ધકેલી કેદમાં દે છે;
 વસુલ વેરો અરે ! કરવા, ઇલાજો સખ્ત તે લે છે.

કરેલાં લગ્ન હીંદીનાં, કબુલ તેઓ નથી કરતા;
 નથી હકદાર એ લગ્નો, કહીને કાયદો ધરતા.
 નથી અપમાન એ ઓછું, અરેરે ! આર્ય પત્નિને;
 નહિ અપમાન એ ઓછું, ગણાયે હીંદ વતનીને.
 વળી લે અંગુઠા કેરી, સકળ હીંદી તણી છાપે;
 ગુલામો સમ ગણે છે તે, સહન ના થાય એ તાપે.
 અરે ! એવા ઘણા પીળ, ઘડયા છે કાયદા ભારે;
 ખરે ! એ દેશ છોડાવા, હૃદયમાં ધારણા ધારે.
 અભય આપી વચન પહેલાં, કરે સરકાર ખોયરની;
 હવે તો બુદ્ધિ હીંદુપર, કરે સરકાર ખોયરની.
 થઈ તે કાયદા સહામે, કયો પોકાર હીંદુએ;
 કરીને ઐક્યતા પાડી, તહાં હડતાળ હીંદુએ.
 નથી દો' કામપર જતા, સુક્રતા ખાણના ધંધા;
 ખરે ! નિજ ટેકના માટે, લડે છે હીંદુઓ સંધા.
 કરે છે કેદ તેઓને, ખની સરકાર અન્યાયી;
 ચલાવે આણુદે ભારે, નથી કે' ન્યાય ત્યાં ભાઈ !
 ઝળકતો હીંદનો હીરો, ગયો છે કેદમાં “ ગાંધી ”
 થવા તે કાયદા સહામે, ખરોખર બાકરી બાંધી,
 સકળ કપ્ટો સહન કરતા, બિરાદર હીંદવાનો ત્યાં;
 નથી ડગ એક પૃષ્ઠ ડગતા, બિરાદર હીંદવાનો ત્યાં.

કબુલ ના કાયદો કરતા, અધીરા લેશ ના થાતા;
 ખમે આબુકનો મારો, ખુશીથી કેદમાં જતા.
 હજારો હીંદના લોકો, પડ્યા છે કેદમાં હાથે !
 વળી વીરાંગનાઓ કે, અરેરે ! જેલમાં જાયે.
 કથા એ કદની સુણુતાં, વહે અમૃતણી ધારા;
 ખચાવો દેશ ખંધુને, મદદ આપી તમે ખ્યારા.
 સહે છે કદ તે લોકો, બિચારા ટેકના માટે;
 હજારો હાડમારી તે, ઉઠાવે હીંદના માટે.
 કુટુંબો તેમનાં રખડે, મદદ તે લોકને કરવા;
 ખનો તત્પર તમે બ્રાતા ! વિપત્તી તેમની હરવા.
 નિરાધારી કુટુંબોને, નિભાવાને મદદ કરજો;
 ઉદર પોષણ તણે અર્થે, રકમ કેં ફંડમાં ભરજો.
 યથાશક્તિ મદદ આપો, તમે સૌ હીંદના જયા;
 દયા દેશી પરે લાવો, બિરાદર આપ છે ડાહ્યા.
 હજારો રૂપિયા લાઈ ! તમે નાહક ઉઠાવો છો;
 અરે ! આ શેઠ શ્રીમંતો ! તમે કાં તક શુભાવો છો ?
 સ્થળે સ્થળ ફંડ જોલ્યાં છે, ભરો તે ફંડમાં નાણું;
 ખચાવા દેશ ખંધુને, મળે છે યોગ્ય આ ટાણું.
 વિનંતી ધ્યાનમાં ધારી, તિજોરી આપની ખોલો;
 અહાહા ! હીંદ ભૂમિનો, થજો જયકાર ! સૌ ખોલો !

(૧૭૨)

સ્વભોગ આપનારા બહાદુર

સત્યાગ્રહીઓ !

સને-૧૯૧૩-૧૯૧૪.

—ગઝલ—

લડાઈ સત્યની લડવા થયા તૈયાર શીર સાટે;
ડગીશું એક ના ડગલું અમારા દેશના માટે !
અતીશે કષ્ટ વેઠીશું અમારા સુખના સાટે;
અહા ! ના હામ હારીશું અમારા હીંદના માટે !
ખિટીસ રૈયત અમે સાચી લડીશું હા ! હકો માટે;
અરે ! સરકાર ખાયરની અમારા તે હકો દાટે !
કર્યો ત્રણ પૌંડનો વેરો સકળ હીંદી તણે માથે;
વળી લે અંગુઠા કેરી અરેરે ! છાપ તે સાથે !
ભરે ના “ કર ” અરે ! તેને ઝપાટે કેદમાં નાંખે;
ચલાવે આબુકે મારો છતાં સૌ હીંદીઓ સાંખે !
ગુલામો સમ ગણી અમને અતી અપમાન આપે છે;
વચન રક્ષણ તણું આપી હવે તેને ભિંથાપે છે !
કબુલ ના કાયદો કરતા અમે સૌ કેદમાં જતા;
અમારા દેશના માટે અરે ! આબુક પણ ખાતા !
અમે હડતાળ પાડી છે થવા તે કાયદા સહામે;

લડીશું ખંત રાખીને અમારા દેશના નામે !
 નથી ધનમાલની પરવા ! સગું બહાલું તણ દીધું;
 અમારો ટેક સાચવવા અમે આ કાર્ય છે કીધું !
 નથી હર્થીઆરથી લડતા લડીશું ન્યાયના રસ્તે;
 અમારી આખરૂં સર્વે અમારા શાહના હસ્તે !
 અમારા સૈન્યનો “ નેતા ” શુરો સરદાર છે “ ગાંધી; ”
 અમોએ ન્યાય મેળવવા કમર મજબૂત છે ગાંધી !
 લડીશું હા ! હકો માટે ! મરીશું ટેકના માટે;
 અમારા દેશની દાઝે ! અમારા હીંદના માટે !

ગોખલે અને ગાંધી !

સને ૧૯૧૩-૧૪.

—ગજલ—

અમે વ્યંજન બધા જોયા,
 નજર ગગ્ગા પરે સાંધી;
 સ્વદેશી કાર્યમાં સ્નેહે,
 શુરા છે—“ ગોખલે, ગાંધી ! ” અમે.
 અમારા આલ મંડળમાં,
 સૌતારા બે પ્રકાશે છે;
 સદા પરમાર્થ કરવામાં,
 પુરા છે—“ ગોખલે, ગાંધી ! ”

(૧૭૪)

લડાઈ સત્યની લડતા,
 અમારા લાલ સાચવવા;
 અમારી હીંદ ભૂમિના,
 હોરા છે—“ ગોખલે ગાંધી ! ” અમે.
 ઠગે ના એક પણ ઠગલું,
 નહિં હીમ્મત કદી હારે;
 સહન સૌ કષ્ટ કરવામાં,
 ધોરા છે—“ ગોખલે, ગાંધી ! ” અમે.
 ઘણું જીવો અહા ! ખન્ને,
 હિતેચ્છુ હીંદના ખ્યારા;
 “ સ્વદેશી ” ખડેનના બહાલા,
 વોરા છે—“ ગોખલે, ગાંધી ! ” અમે.

પતિ પ્રેમ પરીક્ષા !

—ભુજંગી તથા ગઝલ—

અહો ! નાથ આજે દિસો કાં ઉદાસી ?
અરે ! આનને શોક છાયા પ્રકાશ;
વિનંતી કરે આપને દીન દારા,
કહો સત્ય સ્વામિ પ્રભુ પ્રાણ મહારા.
પધારો ગૃહે સાંઝના શાન્ત પેખું,
સદા નાથ આનંદમાં મૂખ દેખું;
નથી આજ આનંદ કે, શાન્તિ આરા,
કહો સત્ય સ્વામિ પ્રભુ પ્રાણ મહારા.
નથી એન ચિત્તે નડી કૈં ઉપાધી ?
વદો સત્ય બહાલા થયો કૈંક વ્યાધી ?
દુઃખી દેખતાં છે દુઃખી આપ દારા,
કહો સત્ય સ્વામ પ્રભુ પ્રાણ મહારા.
ઉમંગે વધાવા મુકી કામ આવી,
પિયો નાથ પાણી ભરી પાત્ર લાવી;
પતિ ચર્ણુ આંધુ વદો ચક્ષુ તારા !
કહો સત્ય સ્વામિ પ્રભુ પ્રાણ મહારા.

* * *
પ્રિયા શાન્ત થા ! શું તહને કષ્ટ કે'વું ?
ટળે કષ્ટ તુંથી નથી હાથ એવું;

નથી વ્યાધિ કે' છે ભપાધી અકારી,
કહી ના વૃથા દૂલવું પ્રાણ પ્યારી.
ટળે કદ કે'વા થકી ના કદાપી,
સુણી હાય ! શાણી રહે શોક વ્યાપી;
થવાતું હશે તે થશે એમ ધારી,
કહી ના વૃથા દૂલવું પ્રાણ પ્યારી.

* * * *

ભલે કદ એવું હશે તો સહીશું,
પતિના દુઃખે દુઃખિયાં હા ! રહીશું;
સુણી શબ્દ સ્વામિ ! વહે અશ્રુધારા,
કહો સત્ય સ્વામિ પ્રભુ પ્રાણ મહારા.
કદી કદ ટાળી શકાયે ન પ્યારા,
છતાં હૈ દિલાસો શકું નાથ મહારા;
અરે ! અશ્રુ સાટે દઉં રક્ત ધારા,
કહો સત્ય સ્વામિ પ્રભુ પ્રાણ મહારા.

* * * *

અતી હઠ તહારી હવે હું જણાવું,
કયા કદની રે ! સલૂણી સુણાવું;
દિલાસો નહિ તો ભલે દોષ દેજે,
દુઃખી થાય તો કંથને કાજ રહેજે.
કુસંગે ચઢીને કયો હાય ! સદો,
અરે ! આમરૂને લગાડયોજ બદો;

હતી શેઠની ઉઘરાણીજ આવી,
 અરે ! હાય ! સદા વિષે સૌ ગુમાવી.
 હતા ખારસો રૂપિયા મુજ પાસે,
 બધા હાય ! હાર્યો હવે કેમ થાશે ?
 નથી ખાર તો ખારસો ક્યાંથી લાવું ?
 અરે ! કેમ સુઝયું મહેને કામ આ'વું ?

અરે ! હાથે કરીને મહે' લગાવી પેટમાં પાળી !
 કુહાડીથી અરે ! કાપી હતી જે બેસવા ડાળી !
 અહા ! ફળકૂલ દેનારા બગીચાને દિધો બાળી !
 અરેરે !! આવતી રોજ પ્રિયા સદો કરી ટાળી !
 બખર જે શેઠને પડશે કદી ના માફ-તે કરશે !
 ખરા ખોટા તણા ખતે અરે ! ઇન્સાફ-તે કરશે !
 કયો સદો અરે ! મહે' તે સુણીને કોપ તે કરશે !
 કરાવે કેદ તે મુજને દયા દિલમાં નહિં ધરશે !

* * *

કથા આ કષ્ટની સુણતાં કલેબુ' કંથ ફાટે છે !
 ઘરેણાંને વળી પલ્લુ' પછી તે કોણ માટે છે ?
 મુકી ગીરો અગર વેચી અનામત શેઠની આપો !
 કરો ના નાથ કે' ચિંતા કથોલું કષ્ટ આ કાપો !

* * *

ઘરેણાં તા ગીરો મૂકું પિયરથી તું પ્રિયા લાવી !
 નથી પલ્લા પરે સત્તા થવાનું તે થશે લાવી !

કરું કંગાલ ના તુજને સુખેથી દેદને સેવું !
જવા દે વાત એ બહાલી કરું ના કામ હું એવું !

*

*

*

*

વહો શું નાથ આ વાણી ? પરાયું કાં તમે જાણો ?
પિયરની શું હવે સત્તા ? પતિ તકરાર કાં તાણો ?
અપાયું દાન કન્યાને પિતાનો ના પછી દાવો,
ધરેણાંને મુકી ગીરો રૂપેયા રોકડા લાવો.
લિખારી હા ! લલે ઘેશું તજશું ટેક-ના ખ્યારા !
મજૂરી અન્યની કરતાં કગીશું છેક-ના ખ્યારા !
ગણો ભરથાર લાભાનાં હૃદય શું એક-ના ખ્યારા ?
તમારો ને અમારો તે નવો છે નેક-ના ખ્યારા !
કદાપી કદ જો પડશે સહીશું-કંથના માટે !
અરે ! વેરાન જંગલમાં રહીશું-કંથના માટે !
લલે આ દેહને વેચો ! કહીશું-કંથના માટે !
અરે ! અપવાસ જો પડશે ચહીશું-કંથના માટે !

પતિકાજ તારામતી કદ પામી,
હરિશ્ચંદ્ર જેવો હતો શીર સ્વામિ;
બની અન્ય દાસી પતિ ઋણ વાળ્યું,
મહા કદ સ્વામી તાણું સદા દાળ્યું.

સતી અન્ય કેંએ કરી સ્વામિ ભક્તિ,
મહા માન પામી મળી સદા મુક્તિ;-

સતી કે' બળી ભરમ થૈ નાથ સાથે,
 પતિ ભક્તિ એ'વી હુણ્યા પ્રાણ હાથે.
 અરે ! અલ્પજ્ઞાની કરી શું શકું હું ?
 છતાં આપને નિજ આત્મા ગણું હું;
 વૃથા વાદ મેલી ઘરેણાં વટાવો,
 અહા ! રોકડા રૂપિયા નાથ લાવો.
 નથી યોગ્ય હું આપને શીખ દેવા,
 છતાં થાય ઇચ્છા અરે ! કે'ક કે'વા;
 ક્ષમા આપની હે કૃપાનાથ ! માગું,
 પછી શબ્દ જે નમ્રતા ધારી લાખું.

મળે મહેનત તણી રોજી ખુશીથી નાથ તે ખાવી,
 અવરની ના કરો ઇચ્છા ! વૃથા હા ! લોભ વરસાવી;
 હરામી માલ મેળવવા કરે છે યત્ન જે સ્વામિ,
 ગુમાવે ગાંઠનું નાણું અતીશે કષ્ટ તે પામી.
 હવે અકસોસને છોડી સલુણા શ્યામ છે શાણા,
 કહ્યો તે યત્ન અજમાવી ભરોને શેઠનાં નાણાં;
 નહિં શંકા ધરો કાંઈ નથી કે' પારકું ખ્યારા !
 અરે ! આ દેહ છે અર્પણ સદા શિરછત્ર છે મહારા !

* * * *

પ્રતિમા પ્રેમની મહારી ભલી આ શીખ તહે' દીધી,
 કસોટી પ્રેમની આજે અહાહા ! પુરું મહે' કીધી !
 તંદુણી મહે' તને તાવી ટકી તું તાપની પાસે,
 અહાહા ! ધન્ય છે ભામા ! પતિ ભક્તિ ભલી ભાસે.

(૧૮૦)

નથી સદે કયેા મહે' તો ગુમાવ્યું છે નહિ' નાણું,
પરિક્ષા પ્રેમની જોવા ત્રિયા મહે' મેળવ્યું ટાણું;
નથી એવી સકળ નારી ઘરેણું ગાંઠતું આપે,
સમય કળિયૂગનો છે આ હૃદયમાં સ્વાર્થને છાપે.

કરે સૌ તે અમે કીધું પરીક્ષા શું તહમે લીધી ?
કસોટી એ નહિ' ખ્યાલ ! અહા ! હાંસી તહમે કીધી !
ભરીને ઝેરની ખ્યાલી ધરો જો નાથ તો લઈએ,
હૃદયમાં નાથને લાવી ખુશીથી ઝેર પી-જઈએ !

હવે નાથ મહારા ! પધારો રસોડે,
જમાડું રસોઈ અહા ! આજ કોડે;
ફરી ના કરો આ પ્રમાણેજ હાંસી,
દુભાષે અતી આપની નાથ દાસી.

અહા ! પ્રાણપ્યારી ! થયો ખેલ પૂરો,
જુગારી તણો છેજ અન્તમ ખૂરો;
જુગારે જીતી તું પતિને હરાવી,
પતિ લક્ષિત રહે' આજ પૂરી જણાવી.

નમું કિરતાર કરુણાળું કૃપા તું હીંદ પર કરજે !
અહા ! સૌ હિંદવાણીમાં પતિ લક્ષિત સદા ભરજે !
વિનંતી આ કરી મહે' તે દયાળું ધ્યાનમાં ધરજે !
અમારા હિંદનાં કપડો અહા ! કિરતાર તું હરજે !

ટોળક બંધુને સવિનય વિનંતી !

હરિગીત છંદ.

ઔદીચ્ય ટોળકોયા તણા સંતાન છો શાણા તહમે,
તમ જ્ઞાતિનો સેવક વિનય ને સ્નેહથી તમને નમે;
દિન અર્જ આ મમ એક છે દિલમાં ધરો તે દિજવરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧

જે આ સજાના કાયદા તે ક્યાંય પણ પોષાય ના,
મનને ગમ્યું 'સો કો' કરે પ્રતિબંધ તેનો થાય ના;
દુઃખકર કુધારા છે ઘણા જે બંધ કાં ના તે કરો ?
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૨

હાંસી કરે સૌ હોંશથી ભૂદેવ ભેગા થાય છે,
ભાષણ નકામાં ભરડતા હો ! હા ! કરી વેરાય છે;
ના ન્યાતનું ઘોળે કશું હાથા ઘણા છે દિજવરો,
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૩

છે વિપ્ર નેતા વિશ્વના પણ તે અનીતિ આદરે,
નહિ હીત ઇચ્છે આપનું તે અન્યનું કેવું કરે ?
અપવાદ એ ઝોછો નથી પણ ધ્યાનમાં ના તે ધરો;
હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૪,
સૌ કો' કહે કે' વર્ષથી કૉપ્રેસ ભેગી થાય છે,
ના કંડ કે' ભેગું કર્યું રે ! ક્યાં કુધારા જાય છે ?

રે ! ઉન્નતિ જ્ઞાત તનોને કેળવીને કે' કરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૫
 નવ બંધ થાતાં બાળલગ્નો બહુ બુઝુ તે થાય છે,
 બાળા વરસ પદ સાતની તે સામરે સંધાય છે;
 નિપજે પ્રજા નિર્બળ અરે ! તન સુખ તહેતું કાં હરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૬
 કે' તો બિચારી બાળવિધવા અલ્પ વયમાં થાય છે;
 સંસાર સુખ આજ્યા વિના ખૂણા વિષે ખડકાય છે;
 શું દમ્પતીનો ધર્મ છે ? જાણ્યા વિના ના કે' કરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૭
 રે ! દીકરીના દોકડા લેવાય છે નિજ ત્યાતમાં,
 વય ગુણ કે' જોવાય ના નાણાં મળે જ્યાં હાથમાં;
 બસ સુખ સૌ તનયા તણું હાથે કરીને કાં હરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૮
 હા ! વિત્ત હરવા વૃદ્ધ-રોગી-આંધળો પણ નવ જીવે,
 હોથે અપંગ-અનાથ-નિર્બળ નાંખતા કન્યા કુવે;
 રંડાય કે છંડાય તે દિલમાં દયા કે' ના ધરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૯
 નવ બંધ થાતાં બારમાં લાડુ ઉડાવો હોરમાં,
 દેવું કરી દાંડો કરો નવ આખ ખાવા ઘેરમાં;
 અગદાઈ પરના રણ તળે જીવતર અકાફ કાં કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૦

જે ઘેર મૃત્યુ હોય ત્યાં રા-પીટ ઝાઝી થાય છે,
 પણ ખારણામાં પ્રેમથી પકવાન તો પૌરસાય છે;
 મૃત્યુ ભલે હો ચુવકનું પણ મુખમાં મોઢક ધરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૧
 સીમંતમાં પણ ખર્ચ છે બીજી રૂઢી ના છાજતી,
 નિચ ઢોલો સાથે નારીઓ નખરાં કરીને નાચતી;
 વગડાવો વાળ નહાલથી કાં લોકને લેગા કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૨
 વળો લક્ષનાં છે ખર્ચ મહોટાં તે કમી કેં થાય ના,
 ઘર ખાજોને તીરથ કરો એ આંખથી જોવાય ના;
 ઘરમાં મળે ના અન્ન તે ખેરી પિતાંમ્બર કાં ફરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૩
 ગાયે ફટાણાં નારીઓ નિજ લાજને નેવે મુકી,
 ખસ સાંભળો છો હોંશથી ચતુરાઈ કાં જાઓ મુકી ?
 રે ! સાંભળે મા-ખડેન પણ ના ધ્યાનમાં તેને ધરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૪
 “ જાયા અમે ” કોઈ કહે “ કન્યા બીજે ના આપીયે, ”
 “ પણ આપનારો હોય તો બે ઉપર ત્રીજી સ્થાપિયે; ”
 “ કન્યા રહે રખડે ભલે ખેરામણી ખેલાં ધરો, ”
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૫
 એ પણ ખોજ કેં દોષ છે તે કયાં જરા જોવાય છે,
 નિર્ધન અને નિસ્તેજ જ્ઞાતી ભાઈ થાતા જાય છે;

દે શીખ યા ભય-દંડથી અટકાવ ખસ તેનો કરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૮
 ખોટાં ખરચ અટકાવીને પૈસા ભરાવો ફંડમાં,
 તન કેળવો જ્ઞાતી તણા ખસ નામના નવખંડમાં;
 ધારે ઉદય કેં આપણો એવા ઇલાજે આદરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૧૯
 રે ! એકડા ને બેખડાની રીત કેં સારી નહિં,
 વિભાગ પાડો જ્ઞાતિના એ ભૂલ શું ભારી નહિં ?
 સૌ સંપત્તીને રહો કન્યા અછત શાને કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૨૦
 દ્યો જૈન કેરો દાખલો કૉન્દરન્સ તેઓની ખરી,
 તારી અહા ! નિજ ન્યાતને કેં કેં સુધારાઓ કરી;
 રે ! કોમ સુધરે અન્ય ને કાં આપ અધારે કરો ?
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૨૧
 કૉન્દરન્સ ભરવાની મતા મહારી નથી શાણા સુણો;
 આરંભ છે એ ઉદયનો છે લાભ એ માંહી ઘણો;
 પણ અંત રાખીને ખરી “ચાહોમ” પગ આગળ ધરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૨૨
 અંતર બળે માટે કરી કટુ વચન આ બોલાય છે,
 પણ તે બદલ સૌ સુજની “મણિફાન્ત” માફી ચઢાય છે;
 રે ! બોલવું બાકી રહ્યું તડભેદને પણ પરહરો,
 હું પ્રેમથી પૂછું તમોને, કૉન્દરન્સો કાં ભરો ? ૨૩

નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જનું હૈદમાં આગમન !

(તા. ૧-૧૨-૧૯૧૧).

(કામજી દીસે છે અલખેલા તહારી આંખમાં રે-એ રાહ.)

રાજા જ્યોજ પાંચમા ભરત ભૂમિમાં આવશેરે. રાજા.

ઠામ ઠામ તૈયારી થઈ છે, ગામે ગામ વધાઈ ગઈ છે;

હૈદ તનૂજે માટે કે' કે' લાવશેરે. રાજા.

રાજા રાણી હૈદ પધારે, ભરત ભૂમિનાં માન વધારે;

મહારાણી સહ દીદહી તખ્ત દિપાવશેરે. રાજા.

ધામધૂમ સુંબઝમાં થાયે, ઇંદ્રપુરી સમ સૌ દેખાયે;

ધ્વજ વાવટાથી રસ્તા સોહાવશેરે. રાજા.

દરવાજા જ્યાં ત્યાં દેખાયે, દીવાનાં તોરણ બંધાયે;

કુલ લાઈટથી બિડ્ડીંગો, શોભાવશેરે. રાજા.

રાજાજીનાં દર્શન કરવા, અંતરની આશીષ ઉચરવા;

ખહાર ગામથી રૈયત ઝાઝી આવશેરે. રાજા.

મંડપ ઝાંપાલો પર કીધો, અસંખ્ય બેઠકથી ભર્યો કીધો;

રાજા રાણી માનપત્ર સ્વીકારશેરે. રાજા. ,

તારીખ બીજીને શનિવારે, હીસેમ્બરની સાયંકાળે;

હૈદ ભૂમિને નિજ પદથી , દિપાવશેરે. રાજા.

મુંબઈથી દીલ્હી ઉપડશે, તારીખ બારે તખ્તે રહડશે;
 હીંદ તનૂને કુલવંદી વરસાવશેરે. રાજા.
 ભલે પધારો રાજા રાણી, ખરો સ્નેહ અંતરમાં આણી;
 જુગ જુગ જીવી સદ્કીર્તિ અળકાવશેરે. રાજા.

નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જ

ભલે પધારો!

(તા. ૨-૧૨-૧૯૧૧).

ગઝલ.

અહા ! આનંદ છે આજે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ;
 તખ્તપર બેસવા કાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 સુરજ સોના તણો ઉગ્યો, હોંવસ દેખું હોંવાળીનો;
 મધુર વાન્ત' અહા ! વાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 સ્ટીમર સ્વારી લઈ આવી, કુટે તોપો વધાઈની;
 ધડાકાથી ગગન ગાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 ભલે આબ્યાં મહારાણી, રહમ રૈયત પરે આણી;
 કદમ તમ હીંદમાં છાળે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !
 અહા ! રૈયત ઉમંગી છે, તમારું મુખ જોવાને;
 અમારા દેશની દાઝે, પધારો જ્યોર્જ મહારાજ !

અમારી એ વફાદારી, તમારું શુભ ચાહીશું;
 અમે આનંદમાં આજે, પધારો જ્યૉર્જ મહારાજ !
 તમે જે કારણે આવ્યા, સફળ તે કાજ તમ થાજે;
 સુચશ સૌ દેશમાં ગાજે, પધારો જ્યૉર્જ મહારાજ !
 હીંતેચ્છું હીંદના ખ્યારા, પ્રજાને ભેટવા આવ્યા;
 અચળ હો ! તખ્તને તાજે, પધારો જ્યૉર્જ મહારાજ !
 ફરીથી હીંદમાં આવી, અમોને દર્શ દેવાની;
 કરી છે મહેર મહારાજે, પધારો જ્યૉર્જ મહારાજ !
 સફળ હોજો સફર સરવે, દુવા દીલની અમારી એ;
 પ્રભુજી રહાય તું થાજે, પધારો જ્યૉર્જ મહારાજ !

રાજ્યાભિષેકનો શુભ દિવસ !

(તા. ૧૨-૧૨-૧૯૧૧.)

સોરઠો.

આજ ખુશી હૃદયાર, હીંદ ભૂમિના પઠ પરે;
 છે દીછી દરબાર, તખ્ત ગિરાજે રાજવી !

ગઝલ-સોરઠી.

છે ધન્ય ! ઘડો પળ આજની, છે મહેર શ્રી જગરાજની;
 જય ! શહેનશાહી તાજની, જય ! જ્યૉર્જ શ્રી મહારાજની ! છે.

(૧૮૮)

ધન્ય ! આજનો શુભ વાર છે,
દીદી રૂડો દરબાર છે;
ત્યાં તપ્ત પર રહકનાર છે,

જય ! હીંદના શિરતાજની ! છે.

દીદી દીસે અલકાપુરી,
જયમ સ્વર્ગની શેલે હુરી;
હીંદી પ્રભ હર્ષાતુરી,

જય ! આજના શુભ કાજની ! છે.

રાજા અને રાણી તણું,
આયુ વધો વિભૂજી ઘણું;
સદ્ભાવથી આશીષ ભણું,

છે પ્રીત ! હીંદ સમાજની ! છે.

બહુ રાજ્ય હીંદ પરે કરે !
અમ માગણી ઉરમાં ધરે !
અમ દેશનાં દુઃખને હરે !

જય ! જય ! તમારા રાજ્યની ! છે.

કેંક વર્ષે નિદ્રામાંથી જાગત

થએલું બાળક !

(ઓધવળ સંદેશો કહેજો શ્યામને-એ રાહ.)

નીર ભર્યાં કાં નયન વિષે ઓ માવડી ?
મ્હાન થયું તુજ મૂખ કહે શ્યા માટજો ?
યૌવન ને ગૌરવં તે તહાઈં ક્યાં ગયું ?
તેજ વિનાનો આ શું ! તહારો ઘાટજો ! નીર૦

કેશ બધા વિખરાઈ પડ્યા પૃથિવ પરે,
મસ્તિક મુક્યો હસ્ત કહે શા કાજજો ?
મહારાણી સમ ઓ માતા ! તું તો હતી;
ક્યાં છે ? તહાઈં મણિમુક્તામય તાજજો ! નીર૦

લીલી ને સુંદર સાડી તું ઓઢતી,
જીર્ણ વસ્ત્ર તુજ અંગ પરે છે આજજો;
આભૂષણ તહારાં માતાજી ક્યાં ગયાં ?
એ વૈભવ શું ? હાય ! થયો તારાજજો ! નીર૦

મંદિર સુંદર ક્યાં છે ? માતા આપણું,
નંદન વન સમ વાડી ના દેખાયજો;
વૃક્ષ નીચે વાસો માતા તહે કાં કર્યો ?
આ જંગલ છે એ દિશ ખાવા ધાયજો ! નીર૦

ઓ માતા ! અત્રે બેઠી તું એકલી,
નોકર, આકર, નજરે ના દેખાયલે;
શાણુ શ્રાતા સર્વે મહારા ક્યાં ગયા ?
અવલોકી અંતરમાં કે' કે' થાયલે ! નીર૦

સંપરામ સ્નેહી તે ના નજરે પડે,
લગિની ત્હેની લક્ષ્મી ક્યાં ? હે ! માતલે;
ધર્મરામ મમ તાત તણને ક્યાં ગયા ?
ક્યાં છે ? ક્યાં છે ? સુખકારક એ સાથલે ! નીર૦

આ શું દેખું ? બંધુ મહારા ઊંઘતા,
રક્ત તણા છાંટા આ લે ! દેખાયલે;
દુર્ગંધી દારૂની અત્રે આવતી,
તે સર્વે મુજથી કે' ના સમજાયલે ! નીર૦

માતાણ ! બોલોને મુગાં કાં રહ્યાં ?
સર્વ કથા સાંભળવા છું તૈયારલે;
હીમ્મતવાળી ઓ માતાણ ! તું હતી,
હવ્નુ વહે છે આંસુડાં એધારલે ! નીર૦

* * * *

કદ તણી કયની ઓ બેઠા ! શું કહું ?
અરે ! હાય ! એ કે'તાં ના'વે પારલે;
તેમ છતાં સમજવું હું દુકાણમાં,
સમજીને મેળવજે સઘળો સારલે ! કદ૦

કુસંપરાળ આબે આ નગરી વિષે,
 સર્વ જણે તેનો કીધો સત્કારજો;
 સંપરામ સનેહી સાથે ટંટો કરી,
 હાંકી કાઢ્યા નથ તણી રે ! ખહારજો ! કષ્ટ૦

સંપરામની સાથે હા ! લક્ષ્મી ગઈ,
 ધર્મરામ પણ ગયા તજીને ધામજો;
 મધપાન મહેમાન બનીને આવીયો,
 આખું તુજ ભ્રાતાએ લેને ઠામજો ! કષ્ટ૦

મધપાન ને કુસંપરાળજો મળી,
 કરી દશા માઠી મ્હારી નિરધારજો;
 છું દુઃખણી મ્હારું કેઈ બેલી નથી !
 કેમ વહે ના ? આંસુડાં ચોધારજો ! કષ્ટ૦

હળધરવાસનો ગરબો !

(સાડું સાડું રે સુરત શહેર—એ રાહ)

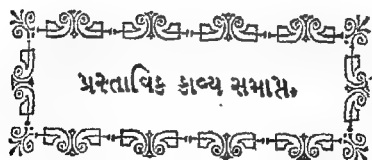
હરિયાળું હળધરવાસ, વેત્રવતી તીરે;
 વૈશ્રવ જનનો છે વાસ, વેત્રવતી તીરે.

સુંદીર શોભા ગામ તણી છે, મૂળે કહી નવ જાયરે;
 રચના રૂડી અવલોકીને, મુજ મનડું લોભાય. વેત્રવતી તીરે.

પ્રથમ પહેલાં દર્શન કરીએ, ભીમનાથ મહાદેવરે;
 શ્રવરામ આવો હેતે નિત્યે, કરે તેમની સેવ. વેત્રવતી તીરે.
 ભીમનાથના દેવળ પાસે, સોમનાથ સોહાયરે;
 બાગ કુવાની રચના દેખી, મમ અંતર લોભાય. વેત્રવતી તીરે.
 ધર્મશાળાનું ધામજ મહોટું, વૈશ્ણવનું કહેવાયરે;
 જતા આવતા જન ઊતરે છે, વિશ્રાન્તિ લેવાય. વેત્રવતી તીરે.
 દવાખાનું છે દીપતુંરે, દરબારી કહેવાયરે;
 દરદીને ઔષધ ત્યાં મળતું, દુઃખ તેનું દૂર થાય. વેત્રવતી તીરે.
 ત્યાંથી ગાલ્યા દૂર જરા કે, હાટ તણી છે હારરે;
 ગાંધી કાપડીઆ ને કણીઆ, દરજી ને સોનાર. વેત્રવતી તીરે.
 ઘાંચી મોચી ને પરબપત, રંગરેય સુથારરે;
 ધમધોકારે ધંધો કરતા, ડરતા નહિ તલભાર. વેત્રવતી તીરે.
 આસપાસના ગામ વિષે તો, શહેર સમું પંકાયરે;
 માલ મળે છે મનનો માન્યો, જો, તે, લેવા જાય. વેત્રવતી તીરે.
 અડખોલી ને હાથરોલી છે, બાર મુંવાડું રૂડુંરે;
 સરસવણી ને છીંપીઆલ છે, લલું ગામ ભરકુંડું. વેત્રવતી તીરે.
 એ સહું ગામ તણી વચ્ચે છે, હળધરવાસ આખાદરે;
 ગામડીઆ જન ડેઈ તે તો, નાનું અમદાવાદ. વેત્રવતી તીરે.
 બજાર સુકી આગળ ગાલ્યા, મંદીર આવે મો'ટુંરે;
 રાધા ને ઘનશ્યામ બિરાજે, દર્શન વિષ્ણુ સહું ખોટું. વેત્રવતી તીરે.

દરબાર આગ્યો દીપતોરે, ઠાઠજ તેનો ભારીરે;
 મુખી તલાટી તેમાં બેસે, બિતરે છે અધીકારી. વેત્રવતી તીરે.
 મંદીરનાથી પૂવ દિશાએ, વૈશ્ય તણાં છે ધામરે;
 બિત્તરમાં પણ વૈશ્ય વસે છે, પ્રાદ્યણનો મુકામ. વેત્રવતી તીરે.
 મંદીર સ્વામીનારાયણનું, તે પાસે હનુમાનરે;
 વલ્લભ કુળની બેઠકમાં, જન કરતા હરિનું ગાન. વેત્રવતી તીરે.
 બેઠકની શોભા સુંદીર છે, મૂળે કહી નવ જાયરે;
 નવરાત્રીના નવ દિવસમાં, માંડવડી મુકાય. વેત્રવતી તીરે.
 ત્યાંથી આગળ ઔરામાં છે, અંબાજીનું ધામરે;
 બળવંતો હનુમાન બિરાજે, જોવા જેવું કામ. વેત્રવતી તીરે.
 ઔરાની રહામે શેરીમાં, પ્રાદ્યણનો મુકામરે;
 અંબાલાલે બંધાવેલું ધર્મશાળાનું ધામ. વેત્રવતી તીરે.
 વેત્રવતીના ઢાળ બિપર છે, ગુજરાતી નિશાળરે;
 ભણતાં ગણતાં પાઠ શીખતાં, નાનાં મ્હોટાં બાળ. વેત્રવતી તીરે.
 દક્ષિણ બિત્તર લીંબડી બહુચર, માત તણાં છે ધામરે;
 વેત્રવતી ગંગા બિતરીને, લગ્ન ભૃગુરૂપીનું નામ. વેત્રવતી તીરે.
 ધન્ય ધન્ય છે ભૃગુરૂપીને, જંગલના છે રસીયારે;
 આગળ પાછળ ઝાડ ઝુંડ છે, વચમાં પોતે વસીયા. વેત્રવતી તીરે.
 ભૃગુરૂપીની રહામી પાળે, પારાશુર બિરાજેરે;
 દેવળની રચના રઢીઆળી, મનડું માફું રાચે. વેત્રવતી તીરે.

વ્યતિપાત જે દિવસે હોયે, મહા પૂજા અહીં થાતીરે;
 ભેગા થઈ બ્રાહ્મણ આવે છે, ભક્તિ ત્યાં હરખાતી. વેત્રવતી તીરે.
 ઘણા દાકતરોનો મત એ છે, હવા અહીંની લેશેરે;
 શરીર સંપતિનું સુખ પામે, દેહ નીરોગી રેશે. વેત્રવતી તીરે.
 બે શંકરની વચમાં વાત્રક, પૂર્વ દિશાએ વહે છે રે;
 અહીં નહાવાથી પુણ્ય ઘણું છે, શાસ્ત્ર પુરાણો કહે છે. વેત્રવતી તીરે.
 ગામ તણી ઊત્તર બાજુમાં, કોટ કુવો વિખ્યાતરે;
 બ્રાહ્મણ કેરો વાસ હતો ત્યાં, બ્રહ્મપુરી પ્રખ્યાત. વેત્રવતી તીરે.
 એ વીણ રચના અન્ય ઘણી છે, કહેતાં ના'વે પારરે;
 સર્વ મળીને જન્મ ભૂમિનો, બોલો જય ! જયકાર ! વેત્રવતી તીરે.
 સંવત ઓગણી પાંસઠ કેરા, ફાગણ સુદી બીજરે;
 ગરબો ગાયો 'શંકરલાલે,' હરિની ઇચ્છાથીજ. વેત્રવતી તીરે.

નિર્ભાગી નિર્મળા !

યાને

એક યુવકની કરુણાજનક પ્રેમકથા !

સોરઠા

નિર્મળ આયુ' નીર, પાગલ તહે' પીધું નહિ' !
ઢોળયું' રેતી તીર, રે ! પરતાવો કાં કરે ?

* * * *
ખાવા આપી ખીર, ખંતે કાં ખાધી નહિ' ?
હિલ ! થા ના હિલગીર, ગયો સમય ના આવશે !

* * * *
મણિમય મુક્તામાળ, મૂર્ખા કાં ફેંકી કુવે ?
પળપળ ના સંભાળ, યાદ કરીને કાં રૂવે ?

* * * *
મનહર ને પ્રેમાળ, ખાળા તરછોડી અરે !
દેહ તલયો તત્કાળ, સાફ પાપ એ નહિ થશે !

* * * *
ફરશે જની ફકીર, છતાં ફિકર ટળશે નહિ' !
કર્મે લગ્યું કથીર, કનક ગુમાવ્યું કર થકી !

“ મણિકાન્ત ”

“હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?”

—ગઝલ—

ધરી કર પ્રેમની માળા સુકન્યા અર્પવા આવી;
 કરમહિણ હાર તહેં તોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 સુધાની છે ભરી ખ્યાલી કરી ઉંધી કરે બાલી;
 અલૌકિક લાલ કાં છાડયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 મનોહર કાચનો ખ્યાલો સુરખના હાથમાં આપ્યો;
 પછાડી પૃથ્વિમાં ફેાડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 સુવાસિત પુષ્પ આખ્યાં તે છરીથી તહેં છુંદી નાખ્યાં;
 કહે શું લાલ તહેં કાઢયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 હતી સૌ હાથમાં બાજી તથાપી દાવ તું હાર્યો;
 ખરો પાસો નહિં પાડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 હતું પરમાર્થ કરવાનું હતી હા ! સુખની આશા !
 તજી એ રાહ તું દોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 ભક્ષો તુજ પરે લાવી ગર્ભીણ ગૌ આશરે આવી;
 દયામાં જીવ ના જોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
 અરે ! અદ્ભુત કરવાથી હવે શું હાથમાં આવે ?
 નકામી પાડય ના રા'ડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?

“મણિકાન્ત.”

નિર્ભાગી નિર્મળા !

યાને

એક યુવકની કરુણાજનક પ્રેમ કથા !

ૐ પ્રેમ ! ૐ

હરિગીત-છંદ.

પ્રિય પાઠકો ! મમ પ્રેમની કરુણાજનક કથની સુણી,
નયને વહિ ના, નીર તો છે વજૂ છાની તમ તણી;
આંસુ પડે છે આંખથી રે ! આ કથા આલેખતાં,
કંપે કલમ મહારી અરેરે ! ! દુઃખ થાઉં દેખતાં. ૧

* ૐ

*

*

કેં કર્મના સંયોગથી છું બાળપણનો હું દુઃખી,
માતા પિતા સ્વર્ગે ગયાં સંસારમાં મુજને મુકી;
નવ જ્ઞાત ભગિની કે દુદુખી કોણ મમ સંભાળ લે ?
હું એકલો અવની વિષે રે ! રે ! દિલાસો કોણ દે ? ૨

મમ વય વરસ નવની હતી ભણતો હતો નિશાળમાં,
મમ તાતના કે' સ્નેહીએ લીધો મને નિજ ભાળમાં;
પાળે મને તે પ્રેમથી જસ પુત્ર પોતાનો ગણી,
ઓછું મને આવે નહિં, સંભાળ લેતા તે ઘણી. ૩

કન્યા વરસ વય પાંચની મેલી પતીને આશરે,
 મમ પ્રેમી પોષકની પ્રીયા મહેલી ગઈ પ્રભુના ઘરે;
 પતિ નવી-લાબ્યા પિના બાળા બિચારી પર બળે,
 અંતર અદેખું તેહનું દિલમાં દયા કેં ના મળે. ૪

દરરોજ બાળાને દઈ મહેણું અતી સંતાપતી,
 કન્યા કંઠણ હેયું કરી ઉત્તર અરે ! ના આપતી;
 દેખી હૃદય મહાઈ બળે પણ હું પરાધિન શું કરું ?
 મુજને રખે રખડાવશે એ ખૂંટીક અંતરમાં ધરું. ૫

રમતાં અમે સાથે અહા ! વહતાં ઝઘડતાં ના કદા,
 રે ! સ્નેહ નિર્મળ એ હતો ખસ સાંભરે છે હા ! સદા;
 એ રીત સુખ હુઃખમાં દિવસ આલ્યા ગયા કેં હા ! અરે!
 કન્યા થઈ દશ વર્ષની હું પણ થયો મહોટો ખરે ! ૬

રે ! નવિન વહુના પ્રેમમાં પોષક પરાધિન મમ થયા,
 જૂની પ્રિયાના પ્રેમને રે ! શેઠણ / પ્રરી ગયા;
 મહારી અને કન્યા તણી નીંદા સુણાવે શેઠને,
 મુજને બતાવી બોલતી “ કાઠો હવે આ વેઠને. ” ૭

“ મહોટો થયો માટે હવે આપો રજા તેને સહી, ”
 “ ધંધો કરીને પેટ ભરશે છેક નહાનો છે નહિ; ”
 અકળાવતી’ અમને સદા ખાવા પુરું ના આપતી,
 બાળા બિચારીને નવી માતા બહુ સંતાપતી. ૮

ધંરની પુઠે પુખ્તો તણી વાડી સુશોભિત હા ! હતી,
 હું પાણી પાતો’ જાડને બાળા અરે ! ત્યાં આવતી;

એકાંતમાં મળતાં અમે નિજ કષ્ટ વાત સુણાવતાં,
 રોતાં' અમે બન્ને બહુ યોધાર આંસુ આવતાં'. ૯
 છાની રહે બાળા કહીને હું દિવાસો આપતો,
 પણ હું પરાધિન શું કરું? ના કષ્ટ તેનું કપતો';
 અહ! નામ સુંદર "નિર્મળા" ભૂત્રાય ના સ્વપ્ને કદી,
 કન્યા કનકની પૂતળી મૃગલોચની મનહર હતી. ૧૦
 રે! એક દિન ગુસ્સે થયા પોષક પ્રિયાના યોધથી,
 "જા! રહાઈ તું સંભાળી લે! નહાનો હવે તું કે' નથી;"
 લાગ્યું ખુરં મનમાં મને હું તુર્ત આલ્યો નીકળી,
 પણ પોળના નાકે જતાં પ્રિય "નિર્મળા" સ્હામી મળી. ૧૧
 નિશાળમાંથી આવતી'તી, ઘેર તે કન્યા ભણી,
 નિરખી નયનમાં અશ્રુ સ્હારા અજબ થૈ પોતે ઘણી;
 મુજને કહ્યું "શશિકાન્ત" જાશે ક્યાં? નયનમાં નીર શું?
 શું તાતજી ગુસ્સે થયા? કે માત બોલ્યાં મમ કશું? ૧૨
 નિર્દોષ બાળા "નિર્મળા"! મુજ પુણ્ય પરવારી ગયું,
 રે! દોષ કો'નો છે નહિં મહે જે બન્યું તે સૌ કહ્યું;
 બાળા શુભીને થૈ દુઃખી "શશિકાન્ત" કે' જાશે નહિં!
 હું જે પિતાને વીનવું મમ અર્જ સાંભળશે સહી. ૧૩
 હે! "નિર્મળે" મમ માટ કે' તમ તાતને કે'શે નહિં!
 પાછો ફરું હું ના કદી તસ્દી તમે લેશે નહિં!
 રહારી ભલામણ તાત પાસે લેશ પણ નવ આલશે!
 કદુ વચન માત સુણાવશે ગુસ્સે અતીશે તે થશે! ૧૪

બાળા બિચારી કરગરે હોંન અર્જ આ મમ સાંભળો,
 કહુ વચન સહન કરીશ હું કરૂણા કરી પાછા વળો;
 તમ વણુ મને ગમશે નહિં તમ વણુ દિલાસો કોણુ દે ?
 દિલનો વિસામો એક છે તે વણુ અરે જાતો રહે ! ૧૫
 બાળા તણ રોતી કઠણુ હૈયું કરી આલ્યો ગયો,
 મમ ઉજડ ઘર ઉઘાડીને રે ! એકલો ત્યાં જો રહ્યો;
 રનેહાળ એ બાળા મને ખસ યાદ આવી ત્યાં ખહુ,
 રોતાં ગઈ રજની બધી એ કષ્ટ હું કો'ને કહું ? ૧૬
 લણલું હવે મૂકી દીધું જ્યાં પેટ પીડામાં પડ્યો,
 રે ! આકરી કેં શોધવા આખો દિવસ હું આથડ્યો;
 લાગી નહિં કેં ભાળ તે નીરાશ હું પૂરો થયો,
 વિદ્યાગુરુ મહારા હતા હું તેમના મંદિર ગયો. ૧૭
 ઊઠાઈ દિલના તે હતા મમપર દયા ખહુ લાવતા',
 મહારા સમા હુઃખિયાપરે કરૂણા અતી કર્યાવતા';
 મહે વાત વિસ્તારી કહી ગુરૂ થયા દિલગીર ખરે !
 મુજને કહું ગલરા નહિં રે'જો હવે મહારે ઘરે. ૧૮
 મહે હસ્ત જોડીને કહું કરૂણા તમારી છે ઘણી,
 મુજને અપાવો નોકરી એ યાચના સેવક તણી;
 ગુરૂ કહે આપું ભલામણુ હું લખી તે લે જલે,
 મમ મિત્ર અમદાવાદના છે શેઠ તેને આપજો. ૧૯
 માલીક છે તે મીલના તુજને યગારે રાખશે,
 મહારી ભલામણુ મારીને કેં નોકરીમાં નાંખશે;

એ દિવસનો ભૂખ્યો હતો લોજન કર્યું ગુરૂના ઘરે,
 લે પત્ર અમદાવાદ જવાનું કર્યું નક્કી ખરે ! ૨૦
 ગુરૂપતિ પણ ગુણિયલ હતાં મુજ પર કડ્ડણ રાખતાં,
 મમ સ્વર્ગવાસી માતનાં સહુર્ણો તે સહિયર થતાં;
 મુજ કર્મની કથની સુણી અંતર ખલ્યું તેનું ઘણું,
 નિઃશ્વાસ નાંખીને વઘાં ધાર્યું ન ધાયે આપણું. ૨૧

એ નિર્મળાની માતને તુજ માત મમ સહિયર હતી,
 ખન્ને સખી તમને લઈ મમ ઘેર મળવા આવતી;
 તે સમય તું ને નિર્મળા મમ ખારણે રમતાં હતાં,
 તે દેખતાં અંતર અમારાં હર્ષમાં રૂંધી જતાં. ૨૨

શશિકાન્ત ને કન્યા તણું જોડું રૂડું આ છે ઘણું,
 પ્રભુ જીવતાં જો રાખશે તો લસ કરીશું તે તણું;
 એ નિર્મળાની માતને તુજ માત આનંદી થતાં,
 બહેવાણુ થૈશું આપણે એવું પરસ્પર બોલતાં. ૨૩

રે ! દિવસ તે આલી ગયા સ્વર્ગે ગઈ ખન્ને સખી,
 આશા ગઈ તે સાથ ખનશે વાત જે કર્મે લખી;
 ગુરૂપતિનાં મુખથી સુણી સૌ વાત હું વિસ્મય થયો !
 તે દિવસથી ખસ રનેહ મહારો ખ્યારમાં પલટઈ ગયો ! ૨૪

ઝણઝણ થયા સૌ હૃદય કેરા તાર ખસ આવેશમાં,
 મમ શરિરની સઘળી નસોએ ખૂન ફરતું જોસમાં;
 વમળે પડયો વિચારના નિંદ્રા સૂતાં આવી નહીં,
 આલેખતો પ્રિય નિર્મળાની આકૃતિ અંતર મહીં. ૨૫

હે ! નિર્મળે ! હે ! નિર્મળે ! તું પ્રેમમય બાળા ખરે !
 મમ માટ તુજ અંતર વિષે શું ચાકુ કેં હોયે ? અરે !
 ના એ બને ! ના એ બને ! બાળા હૃદય ભોળું ખરું,
 ઉપકાર મુજ ઉપર કર્યો ઉપયોગ ખોટો કાં કરે ? ૨૬
 નિર્દોષ કન્યા નિર્મળા પર તું કુદ્રષ્ટિ કાં કરે ?
 રે ! રે ! હૃદય બસ શાન્ત થા ! કાં પાપના થેલા ભરે ?
 એવા વિચારો ચોજતાં રજની ગઝ બિભગરે,
 તત્કાળ અમઢાવાદ હું જાવા થયો તોયારે. ૨૭

*

*

*

*

એ વાતને બે વર્ષ અમઢાવાદમાં વીતી ગયાં,
 પણ નિર્મળાનાં પ્રેમ પુષ્પો હૃદયમાં પ્રપુલિત રહ્યાં;
 કરમાય ના ! દુર થાય ના ! સુગંધ પણ જાતી નથી,
 બાળા તણી મનહર છબી રે ! દુર રજ થાતી નથી. ૨૮
 સ્વપ્ના વિષે પણ નિર્મળા ! ફરવા જતાં પણ નિર્મળા !
 એકાંતમાં પણ નિર્મળા ! બસ યાદ આવે નિર્મળા !
 જમતો હતો વીશી વિષે હું નોકરી મૌલમાં જતો,
 શરૂના પ્રતાપે સર્વ વાતે હાલ તો ચુખિયો હતો. ૨૯
 પણ સ્વપ્ન આબુ' એક દી ભયભીત હું તેથી થયો !
 મમ પાસથી પ્રિય નિર્મળાને સિંહ બિપાડી ગયો !
 રે ! નિર્મળા પોદ્ધારતી' શશિકાન્ત વહારે આવજો !
 જો પ્રેમ સાચો હોય તો આવી મને બિગારજો ! ૩૦

હું સીંહની પાછળ ગયો ઝટ સ્વાર ઘોડાપર થઈ !
 પણ એટલામાં હા ! અરે ! મમ આંખ તો ઉઘડી ગઈ !
 ના નિર્મળા ! ના સીંહ છે ! ના અશ્વને હું ક્યાં પડ્યો ?
 રે ! ભેદ શ્યો આ સ્વપ્નનો ? વીચારના વમળે રહડ્યો. ૩૧

ઉઠ્યો રહવારે કામ અટપી નોકરી પર હું ગયો,
 પણ સ્વપ્ન ના વિસર્થે અરે ! ઉદ્વેગ એ અંતર રહ્યો;
 છે નિર્મળા કે' ભય વિષે બસ ભાસ મુજને એ થયો,
 દિન આઠની લીધી રત્ન મમ ગામમાં સત્વર ગયો. ૩૨

*

*

*

*

ગુરૂના ઘરે મળવા ગયો પતિ પતિને પાથે પડ્યો,
 આવ્યો ભલે શશિકાન્ત તું આનંદ અમ અંતર રહડ્યો;
 ગુરૂળ ગયા શાળા વિષે વાતો કરી સુખ દુઃખ તણી,
 ગુરૂપતિ બોલ્યાં નિર્મળાપર કહની વૃદ્ધી ઘણી. ૩૩

જે દિવસ તું અહીંથી ગયો તે દિવસની બાળા દુઃખી,
 મળવા મને તે આવતી' દીઠી કદી ના હસમુખી;
 તુજને સદા સંભાળતી' તહારી ખખર તે પૂછતી',
 નિજ કષ્ટ વાત કહી રહે ! હું અશ્રુ તહેનાં લૂછતી'. ૩૪

પતિ નવીના પાસમાં નિજ તાત પણુ પરવશ થયા,
 પુત્રી સુખી છે કે દુઃખી વાતસલ્ય સૌ વિસરી ગયા;
 માતા નવી જે કષ્ટ દે કન્યા સહન તે સૌ કરે,
 અવધી નથી દુઃખની હવે બાળા બિચારી ક્યાં ઠ

વળીં નિર્મળાના લક્ષ કેરી વાત પણ અર્થાય છે,
 મહે' સાંભળ્યું છે કે બહીવા વઢેલ સાથે થાય છે;
 રે ! દુર્ગુણી ને છે જુગારી લક્ષ ના કોઈ કરે,
 છે એ નવીનો કે' સગો તે કાજ ખટપટ આદરે. ૩૬

છે લક્ષ થોડા દિવસમાં એવું બધે ખોલાય છે,
 પણ નિર્મળા માને નહિં તે રોજ ટટો થાય છે;
 મુજને કહેતી એ હતી માથી નહિં એને વડે,
 માખાપ કરશે જુદમ તો ખમ્મ એર પીને હું મડે. ૩૭

એ રીત કન્યાના પરે ઘેરાય છે દુઃખ વાદળું,
 મુણતાં બળે અંતર અરે ! પણ ના ઈલાજે શું કરે ?
 કર્ણાજનક કથની સુણી ગુરૂપતિના મુખથી અરે !
 આંસુ ન માથે આંખમાં શું કદ આ કન્યા પરે ? ૩૮

ખાખાપણે માતા મરી રે ! ખાપ પણ વૈરી થયા ?
 મોહાન્ધ શું એવા ખન્યા ? કે હૃદયથી ત્યાગી દયા !
 કિરતાર જગદાધાર કર્ણાવંત છે કેશવ તમે,
 નિર્દોષ આ દંડાય તે ગોવીંદ કાં તમને ગમે ? ૩૯

*

*

*

*

નિજ કાર્ય પરવારી પ્રભાકર અસ્ત થાવા પરવરે,
 પક્ષી પશુ સૌ પ્રેમથી સ્થાનક લણી પાછાં દ્રેરે;
 સુંદર સરિતા તીર નિર્મળ નીર સૌ નારી ભરે,
 ઠંડી પવનની લહેર આવે નિરખતાં નયનો ઠરે. ૪૦

નહાવા નદીમાં કે પડે સંધ્યા પૂજા કે જન કરે,
કપડાં ધુવે છે કેંક ને કેં તો હવા ખાવા કરે;
સરિતા કિનારે શીવનું મંદીર ઝુંદિર છે જહાં,
સંધ્યા સમય અવલોકતો ઊભો હતો હું તો તહાં. ૪૧

શિરપર ધરી ગાગર સુશોભિત હંસગ્રાવે ચાલતી,
તાડણ્ય વયમાં પેસતી દેખી સુકન્યા આવતી;
બે વર્ષમાં આ શું તફાવત ! જોઈને વિસ્મય થયો,
કન્યા મટી તડણી થઈ રે ! રંગ બદલાઈ ગયો ! ૪૨

નિરખી મને આવી વદી શશિકાન્ત ક્યારે આવિયા ?
ના સ્મરણમાં આવી કદી હું ના હૃદયમાં લાવિયા ?
જે દિવસથી જૂદા પડ્યા તે દિવસની છું હું દુઃખી,
રે ! યાદ કરતી' રોજ હું ને ઇચ્છતી' તમને સુખી. ૪૩

એવું વદીને સ્તબ્ધ થઈ આંસુ લસાયાં આંખમાં,
નિર્દોષ ખાળા શાન્ત થા ! રે ! રે ! નિસાસા નાંખ-માં !
તુજ કષ્ટની કથની સુણી માશીતણા સુખથી અરે !
અંતર બળે મ્હારું અતી, છે જીવન ઝાઝો તુજ પરે. ૪૪

હું ભિતર્યો છું ગામમાં વિદ્યાગુરૂજીના ઘરે,
મેળાપ મ્હારો ત્યાં થશે તું આવજે કુરસદ મળે;
એવું સુણી ખાળા ગઈ જળકાજ સરિતા પટ લણી,
હું પણ પછી પુરમાં ગયો અંતર વિષે ચીંતા ઘણી. ૪૫

વળતે દિવસ આવી સુકન્યા નિર્મળા ગુરૂવાસમાં,
ગુરૂજી હતા શાળા વિષે ગુરૂપત્નિ ના અવકાશ

ખસ એકલાં બન્ને અમે વાતો કરી સુખદુઃખ તણી,
 બાળા કહે હું શરણુ છું છે આશ અંતરમાં ઘણી. ૪૬
 મા બાપના ધાર્યા પ્રમાણે લસ કરવાની નથી,
 માનીશ મીહું મ્હોતને રે ! લેશ કરવાની નથી;
 તુજ પ્રેમમય વાણી સુણી બાળા હૃદય ઉભરાય છે,
 મુજ શરણુમાં લેવા ખુશી છું દિવ તને ખસ રહાય છે. ૪૭
 ત્હારા પિતાજી પાસ આવી ને વિનવણી હું કરું,
 અંતર વસે હરિ એમને ઇલાજ છેલ્લો આદરું;
 બાળા સુણી શરમાઇ સુખડું લાલ કુન્દન સમ થયું,
 આનંદની પળ એ હતી મન કષ્ટ સૌ વિસરી ગયું. ૪૮
 રે ! એ પળો ! રે ! એ પળો ! પાછી ફરી ના આવશે,
 ના દગ્ધ થાતા હૃદયને નિર્મળ જળે નહવરાવશે;
 હે ? નિર્મળા ! ઓ ! નિર્મળા ! તું ટેક ત્હારો તોડજે !
 કંગાલ થૈને કરગરું રે ! રે ! સમાધી છોડજે ! ૪૯

*

*

*

*

૫૫. ❀

બીજે દિવસ ઉદાર પાલણુહારને મળવા ગયો,
 પાયે પડ્યો હું તેમને કરજોડીને ઊભો રહ્યો;
 શું બખર છે ? શશિકાન્ત ત્હારી તું હવે સુખિયો થયો,
 ના પત્ર લે' એકે લખ્યો ઉપકાર સૌ વિસરી ગયો ? ૫૦
 તુજ કાજ જે ઠપકો દીધો માહું તને લાગ્યું હશે,
 ઘરખહાર કાઢ્યો એમ જાણી જીવન ત્હાડું સુધરશે;

મહેં નમ્રતા ધારી કહ્યું ઉપકાર ભૂલું ના કદી,
 પાળક પિતા મમ આપ છે શરમાવશો ના કેં વદી. ૫૧
 સેવક સદા તૈયાર છે તમ હુકમ શીર રહડાવવા,
 આ જીંદગી છે આપની માલીક છે વણસાડવા;
 મહારી હકીકત શેઠને મહેં સર્વ વિસ્તારી કહી,
 પણ નિર્મજાની માગણી રસના થકીરે ! થાય નહિ. ૫૨
 તો પણ ધરી હિમ્મત કહ્યું ઓ ! શેઠજી કડ્ડણા કરો !
 હું નિર્મજાનો હસ્ત માગું અર્જ આ ધ્યાને ધરો !
 રે ! શબ્દ છેલ્લો સાંભળીને શેઠજી ગુસ્સે થયા !
 ઓ ! સુખ તું આ શું બકે ? આવે મને મારી હયા ! ૫૩
 ના શર્મ કેં મન આવતી આશા નકામી કાં કરે ?
 શું ન્યાતમાં વર છે નહિ ? કંગાલને કન્યા વરે !
 ઓ ! શેઠજી આ શું વદો ? કંગાલ પણ છું સદ્ગુણી,
 કટુ વચન ના કેં બોલશો અંતર બળે એવું સુણી. ૫૪
 હું નિર્મજાને રહાઈછું છે નિર્મજાની પણ ખુશી,
 આશીષ લ્યો અંતર તણી રે ! ના બતાવો નાખુશી;
 શું બોલતાં ખડેકી ગયો ? બાળા ભમાવી તહિં ખરે !
 પાળ્યો તહને મહેં પ્રેમથી બદલો મળ્યો તેનો અરે ! ૫૫
 રે ! સર્પ કેસ બાળને પય પાછને જે પાળશે,
 મહોટો થતાં માલીકને હૈ ડંસ બદલો વાળશે;
 પાળક પિતા તહારો બન્યો હું નિર્મજા ભગિની સમી,
 કપટી કુદ્રટી કાં કરે ? બુદ્ધિ બધી તહારી લ

જા ! શ્યામ મુખ તહાડું લઈ ના આવતો અત્રે ફરી,
 ઉપકાર હૈયે હોય તો પરદેશ જા ! ઠરણા કરી;
 મળતો હવે ન નિર્મળાને વચન મહાડું માનજે,
 માગી લઈ છું એટલું આભારને રજા જાણજે. ૫૭
 વાણી સુણી પોષક તણી રે ! રે ! પરાધિન હું થયો,
 અંતર તપ્યું તેથી અરેરે ! ! પ્રેમ પણ વિસરી ગયો;
 રે ! ઘાત કીધો પ્રેમનો આજે (ઘણો પરતાઉ છું,
 બળિદાન આપી રક્તતું હરદમ હવે સૂકાઉ છું. ૫૮
 એ પાપની માફી કદાપી આ લવે મળશે નહિ,
 પ્રાયશ્ચિત તેનું છે નહિ રે ! તાપ તે ટળશે નહિ;
 મેં હસ્ત જોડીને કહ્યું આ શેઠજી હું જાઉં છું,
 રે ! નિર્મળાથી હું જુદો આ જીવંતગીમાં થાઉં છું. ૫૯
 પણ છે લલામણુ એજ કે, કન્યા કુવે ના નાંખશે,
 રે ! મા વિનાની નિર્મળા પર રે'મ માયા રાખશે;
 એવું કહી પાછો ફર્યો ના ત્યાં ઘડી ઉભો રહ્યો,
 બાળા તજી હરિ આશરે હું ગામ ત્યાગીને ગયો. ૬૦

*

*

*

*

હું હાલ અમદાવાદમાં છું આઠ દિન આવે થયા,
 પણ નોકરી પર મન નથી દિન શોકમાં જાયે વહ્યા;
 ભોજન નથી કેં લાવતું ફરવા જવાતું ના ગમે,
 નિંદ્રા ન આવે નયનમાં રે ! નિર્મળામાં મન લમે. ૬૧

પણુ પત્ર આવ્યો નિર્મળાનો દેખતાં ખુશ હું થયો,
વાંચી હકીકત ને પછી દુઃખ અબ્ધિમાં ડૂબી ગયો;
અશ્રુ ન માયે આંખમાં રે ! પોક મૂકીને રડ્યો,
રે ! નિર્મળા ! ઓ ! નિર્મળા ! બેલાન થેને હું પડ્યો. ૬૨

*

*

*

❧ પત્ર ! ❧

“ શશિકાન્ત મહારા લક્ષ્મી કંકેતરી આ વાંચજો ! ”
“ કંકુ નથી મમ રક્તના છાંટા પડ્યા અવલોકજો ! ”
“ એ લક્ષ્મી ઔરી નથી પણ છે ચિતા તૈયારરે ! ”
“ મમ લક્ષ કરશે કાષ્ઠથી પામીશ દુઃખનો પારરે ! ” ૬૩
“ વાળાં નહિં ત્યાં વાગશે રે ! ગીત કે ગાશે નહિં ! ”
“ રોશે ઠકળશે સ્નેહિયો આનંદ વર્તાશે નહિં ! ”
“ એ લગ્નમાં ના આવશે અંતર દુઃખાશે આપનું ! ”
“ મેળાપ ના મહારો થશે દર્શન થશે ત્યાં રાખનું ! ” ૬૪
“ જે બહાણમાં બેઠી હતી તે બહાણ વંટોળે ચડયું ! ”
“ નાવિક તરી નાસી ગયો ના ફરજનું “નાળું” નડયું ! ”
“ રે ! જૈ કિનારે તે ઉભો હિમ્મત વિના તે શું કરે ? ”
“ દરિયે ડુબૂછું હાય હું આશા ભરી છું હા ! અરે ! ” ૬૫
“ આ ઝેરનું ‘પ્યાલું’ પિતાં અટકાવનારૂં કે નહિં ! ”
“ જનુની જતાં આ જગતમાં રે ! હાય ! મહારૂં કે નહિં ! ”
“ બસ ઝેરથી આરામ છે એ વીણ ‘પ્યારૂં’ કે નહિં ! ”
“ છે સ્વાર્થમય સંસાર જીવડા બાણ તુહારૂં કે નહિં ! ” ૬૬

“ બાપા બન્યા દુશ્મન અરે ! રાખ્યો ભરૂંસો તમ પરે ! ”
 “ ત્યાગી તમે આલી ગયા કર્મે લખેલું ના ફરે ! ”
 “ જો પ્રેમ મુજ પર હોય તો “શશિકાન્ત” તે વિસરી જાશે !
 “ નિર્ભાગી કન્યા નિર્મળાને કો’ દિવસ સંભારશે ! ” ૬૭

*

*

*

એ રાત્રિને જો દિવસ રે ! બેલાનમાં આલી ગયા,
 આંખો ઉઘાડી જોઈ તો ગુરૂદેવનાં દર્શન થયાં;
 ગુરૂપતિ પણ પાસે હતાં હું તો પથારીમાં હતો,
 રે ! નિર્મળા ! રે ! નિર્મળા ! એ શબ્દ હરહમ અંખતો. ૬૮
 કો’ સ્નેહિયે અટ તારથી ગુરૂદેવ તેડાવ્યા હતા,
 મમ માતસમ ગુરૂપતિને નિજ સંગ તે લાવ્યા હતા;
 મસ્તિષ્ક દવા તે ચોળતાં’ ગુરૂપતિ છે ગુણિયલ ખરે !
 હે ! માત કયાં છે નિર્મળા ? એ પ્રશ્ન મેં પૂછ્યો અરે ! ૬૯
 ગુરૂપતિ ના બોલ્યાં કશું આંસુ લરાયાં આંખમાં,
 તબિયત ખગડશે શાન્ત થા ! ગુરૂજી કહે કે’ ભાખમાં;
 ચેતી ગયો હું નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
 રે ! નિર્મળા ! એવું વદી બેલાન પાછો હું થયો. ૭૦

*

*

*

કે’ કે’ દવાઓ વાપરી ડૉક્ટર અને વૈદો તણી,
 દિનરાત ગુરૂ ગુરૂપતિજો લીધી મહેનત હા ! ઘણી;
 મમ દર્દ તો વાધ્યું હતું રે ! કેસ કળજે ના રહ્યો,
 કે’ કે’ ઇલાજો ચોળતાં છૂંદે દિને બગત થયો. ૭૧

ડૉક્ટર વિના મુજ પાસ ખીલું કોઈએ પણ ના હતું,
 ગુરૂપતિને લેવા થકી મમ હૃદ તો વધતું જતું;
 તેથી અરે ! મુજ પાસ ખીલું કોઈએ પણ ના રહે,
 મમ હૃદય ઘટના રોકવા ડૉક્ટર નવિન વાતો કહે. ૭૨
 એ રીત દીન પંદર ગયા આજે સરિરે હું થયો,
 ગુરૂની રત્ન પુરી થતાં ગુરૂસંગ નિજ ગામે ગયો;
 નિજ ગામમાં આવી કથા મહે' નિર્મળાની સાંભળી,
 હા ! લક્ષ્મીના પહેલે દિવસ રે ! ઝેર-પી-કન્યા મરી.' ૭૩
 છટકેલ સાથે લક્ષ્મી લીધું તાત પણ નિર્દય થયા,
 ના અર્જ ખાળાની સુણી રે ! પ્રાણ કન્યાના ગયા;
 કન્યા તણા કમલાગ્યની કર્ણાજનક કથની સુણી,
 ધિ:ક્ષાર આવ્યો મુજ પરે ! રે ! રે ! સુકન્યા મહે' હણી. ૭૪

*

*

*

*

પ્રાયશ્ચિત !

રે ! રે ! હૃદય ખસ જા બળી અંગારમાં તું રાખ થા !
 પ્રાયશ્ચિત એ પૂરું નથી જા ! જા ! હવે હુર્મૂખ થા !
 બાળા કસાવી ભોળી તહે' આ ! દુષ્ટ દિલડા દૂર જા !
 એ બુદ્ધિ કે' આંછી નથી રે ! ઝેર ખા ! ખસ ઝેર ખા ! ૭૫
 દીધો દિલાસો ને પછી વિશ્વાસઘાતી કાં થયો ?
 કન્યા અરણ્યે એકલી ત્યાગી હું તો નાસી ગયો !

“ બાપા બન્યા દુશ્મન અરે ! રાખ્યો ભરૂંસો તમપરે ! ”
 “ ત્યાગી તમે આલી ગયા કર્મે લખેલું ના ફરે ! ”
 “ જો પ્રેમ મુજ પર હોય તો “શશિકાન્ત” તે વિસરી જાશે !
 “ નિર્ભાગી કન્યા નિર્મળાને કો’ દિવસ સંભારજો ! ” ૬૭

*

*

*

એ રાત્રિને એ દિવસ રે ! બેભાનમાં આલી ગયા,
 આંખો ઉઘાડી જોઉં તો ગુરૂદેવનાં દર્શન થયાં;
 ગુરૂપતિ પણ પાસે હતાં હું તો પથારીમાં હતો,
 રે ! નિર્મળા ! રે ! નિર્મળા ! એ શબ્દ હરદમ અંખતો. ૬૮
 કો’ રુનેહિયે અટ તારથી ગુરૂદેવ તેડાવ્યા હતા,
 મમ માતસ્ય ગુરૂપતિને નિજ સંગ તે લાવ્યા હતા;
 મસ્તિષ્ક દવા તે ચોળતાં’ ગુરૂપતિ છે ગુણિયલ ખરે !
 હે ! માત કયાં છે નિર્મળા ? એ પ્રશ્ન મેં પૂછ્યો અરે ! ૬૯
 ગુરૂપતિ ના બોલ્યાં કશું આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
 તબિયત બગડશે શાન્ત થા ! ગુરૂજી કહે કૈં ભાખમાં;
 ચેતી ગયો હું નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
 રે ! નિર્મળા ! એવું વદી બેભાન પાછો હું થયો. ૭૦

*

*

*

કે’ કે’ દવાઓ વાપરી ડૉક્ટર અને વૈદો તણી,
 દિનરાત ગુરૂ ગુરૂપતિએ લીધી મહેનત હા ! ઘણી;
 મમ દર્દ તો વાધ્યું હતું રે ! કેસ કબજે ના રહ્યો,
 કે’ કે’ ઇલાજો ચોળતાં છઠ્ઠે દિને જાગ્યત થયો. ૭૧

ડૉક્ટર વિના મુજ પાસ ખીનું કોઈએ પણ ના હેતું,
 ગુરૂપતિને જોવા થકી મમ હૃદ તો વધતું જતું;
 તેથી અરે ! મુજ પાસ ખીનું કોઈએ પણ ના રહે,
 મમ હૃદય ઘટના રોકવા ડૉક્ટર નવિન વાતો કહે. ૭૨
 એ રીત દીન પંદર ગયા સાજો શરિરે હું થયો,
 ગુરૂની રજા પુરી થતાં ગુરૂસંગ નિજ ગામે ગયો;
 નિજ ગામમાં આવી કથા મહેં નિર્મળાની સાંભળી,
 હા ! લક્ષ્મના પહેલે દિવસ રે ! ઝેર-પી-કન્યા મરી. ૭૩
 છટકેલ સાથે લક્ષ્મ લીધું તાત પણ નિર્દય થયા,
 ના અર્જ ખાળાની સુણી રે ! પ્રાણ કન્યાના ગયા;
 કન્યા તણા કમલાગ્યની કરૂણાજનક કથની સુણી,
 ધિઃક્ષાર આવ્યો મુજ પરે ! રે ! રે ! સુકન્યા મહેં હણી. ૭૪

*

*

*

*

પ્રાયશ્ચિત !

રે ! રે ! હૃદય બસ જા બળી અંગારમાં તું રાખ થા !
 પ્રાયશ્ચિત એ પૂરું નથી જા ! જા ! હવે દુર્મૂખ થા !
 ખાળા ફસાવી ભોળી તહેં ઓ ! દુષ્ટ દિલકા દૂર જા !
 એ બુદ્ધિ કેં ઓછો નથી રે ! ઝેર ખા ! બસ ઝેર ખા ! ૭૫
 દીધો દિલાસો ને પછી વિશ્વાસઘાતી કાં થયો ?
 કન્યા અરણ્યે એકલી ત્યાગી હું તો નાસી ગયો !

કન્યા કપાણી વન વિષે ખૂની ખરે ! તેનો થયો !
 રે ! રે ! ભુસાયે ના કદાપી ડાઘ એ દિલમાં રહ્યો ! ૭૬
 શોધું સકળ સંસારમાં પણ નિર્મળા મળશે નહિ !
 રે ! નિર્મળા બે ના મળે ચીંતા કદી ગળશે નહિ !
 રે'વું ફીકરમાં રોજ રે ! શું કષ્ટ એ ટળશે નહિ ?
 શશિકાન્ત આ સંસારમાં શાન્તી તને મળશે નહિ ! ૭૭
 ડંખે હૃદય દરરોજ મ્હારે ડંખ. એ રહેવો નથી !
 આ મોહમય સંસારનો દહાવો હવે લેવો નથી !
 સુખ સ્વપ્નમાં દીકું ન કો' દુઃખવંત મમ જેવો નથી !
 કિસ્મત બન્યું કંગાલ કો'ને દોષ કેં દેવો નથી ! ૭૮
 ફાટે હૃદય મ્હારું અરે ! લેને ફીરી હું ફરું !
 પણ જીવગી છે ઝેર જેવી તો જીવીને શું કરું ?
 છે પાપમય કાયા બધી તો મર્ણુથી શાને ડરું ?
 ના પાપ બાયે મ્હોતથી રે ! રે ! મરીને શું કરું ? ૭૯
 કર્મે બનેલો અંધ છું ના રાહ કો બતલાવશો !
 અથડાઉં છો કૂટાંજી પણ રે ! રે ! દયા ના લાવશો !
 નિર્દય ખુની ખાડે પડે ના ના નહિ અટકાવશો !
 પોકાર કરશે કાઢવા ના પાત્ર તેની આવશો ! ૮૦

*

*

*

*

રે ! બાર વર્ષ થયાં છતાં પણ ઘા હજી મટતો નથી !
 પ્રાચશ્રિતનો કીફો હૃદય ત્યાગી જરા ખસતો નથી !

કોરે કલેબુ' તે કોડો આનંદ મન વસતો નથી !
 રે ! રે ! દિવાનો છું જરા પણ કો' દિવસ હસતો નથી ! ૮૧
 સ્નેહી મથે પરણાવવા પણ લગ્ન તો કરવું નથી !
 દુનિયા દિવાનો છો કહે એ દોષથી ડરવું નથી !
 છે ખ્યાર પર પૂજો મુક્યો ખસ પંથ એ પળવું નથી !
 રે ! મોહમાયાના સમુદ્ર મહીં હવે મળવું નથી ! ૮૨
 આ જી'દગીને ત્યાગવા બે વાર મહેં ખટપટ કરી !
 આયૂષ્ય દોરી ના કપાણી રે ! ગયો હું ના મરી !
 રે ! મહોત નાસે દૂર મુજને દેખતાં જાયે ડરી !
 કંગાળ છું ! પાપિષ્ઠ છું ! છુટકો કરોને શ્રી હરિ ! ૮૩
 મજનું બન્યો છું હાય હું લયલી વિના ઘેઘે કૂડું !
 લયલી વિના હું શું કૂડું ? લયલી વિયોગે હા ! મરું !
 લયલી ભરૂંસે છે ફસી મજનું હૃદય ડરતો નથી !
 લયલી કબરમાં જૈ સુતી મજનું હજૂ મરતો નથી ! ૮૪
 “આવે મુકન્યા સ્વપ્નમાં “શશિકાન્ત” છો શાણા તમે !”
 “શરણે રહેલાંને તજી સંસારમાં રે'વું જમે !”
 “હું તો સુખી છું સ્વર્ગમાં પણ રીત તમ સારી નહિં !”
 “વિશ્વાસઘાતી કાં થયા ? દિલમાં દયા ધારી નહિં !” ૮૫
 પળમાં હસે ! પળમાં રડે ! પળમાં ઘણી ગુસ્સે થતી !
 પળમાં છુપાવી મૂખ કન્યા નિર્મળા નાસી જતી !
 હું કરગરી પાયે પડું પણ નિર્મળા માને નહિં !
 મમ હૃદય કેસાં કદને દેવાંગના જાણે નહિં ! ૮૬

કો' વાર કાળી રાત્રીએ સમસાનમાં હું તો જતો !
 ભડભડ ચિતાઓ જ્યાં બળે તે પાસ જૈ રોતો હતો !
 લૈ રાખ તે સમસાનની આખા શરિરે ચોળતો, !
 હે નિર્મળા ! તું ક્યાં ગઈ ? પોકાર પાઠી બોલતો, ! ૮૭

* * * *

પ્રિય પાઠકો ! મમ પ્રેમની કરુણાજનક કથની લખી,
 રે ! છે અધુરી તે હલુ આગળ લખાઈ ના શકી;
 પુસ્તક ભરાયે કૈંક પણ ઉદ્ગાર મહારા ના ખુટે,
 હરિ હાથ લે ! પ્રભુ મહોત દે ! આ દેહથી આત્મા છુટે. ૮૮

* * * *

છેવટ—

* * *

એ રીત એ શશિકાન્ત ભૂલી ભાન દિવાનો થયો,
 વર્ષો વિત્યાં પણ નિર્મળાની યાદ ના વિસરી ગયો;
 ના દેહતું કૈં ભાન છે સૂકાઈ કાષ્ટ સમો થયો,
 રે ! રકત સૌ ઉડી ગયું ણસ અસ્થીનો માળો રહ્યો. ૮૯

દિન એક આબુ પૂર સરિતા જોસમાં બહેતી હતી,
 વાદળ છવાયું ગગનમાં વરસાદની વૃષ્ટિ થતી;
 ચમકે વિજળીઓ નલ વિષે ગગડાટ વાદળ ગાજતાં,
 આવે સપાટા પવનના સૌ ઘર વિષે પેસી જતાં. ૯૦

તે સમય સાધીને દિવાનો તીર સરિતાને ગયો,
 ઓ ! નિર્મળા ! એવું વદી તે તુર્ત જળ વાસી થયો;

પત્નો મળ્યો ના તેહનો જળની સમાધી છે કરી,
 શશિકાન્ત આ સંસારમાં શોધ્યો મળ્યો ના કેં કરી. ૯૧
 તે જાણતાં સૌ લોક શોકાતુર અંતરમાં થયું,
 રે ! દિવ્ય પ્રેમી જોડલું સંસારને છોડી ગયું;
 હે ! દેવ તું સૌ દમ્પતીમાં પ્રેમ એવો સ્થાપજે,
 એ યુગલ આત્માને સદા શાન્તી પ્રભૂ તું આપજે. ૯૨

* * * *

જે દિવસ પુત્રી નિર્મળાનો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
 તે દિવસથી ભોળો પિતા દુઃખથી પથારી વશ થયો;
 ઓ ખ્યારી પુત્રી ક્યાં ગઈ ? હું મોહમાં અંધો રહ્યો,
 રે ! દીવ્ય મહારો દીવડો ! મુજ પાપથી ગુલ થૈ ગયો. ૯૩
 ના પાસ કોને આવવા દે પત્નિને ગાળો દીયે,
 તુજ વીણ ખ્યારી પુત્રીનું રે ! રક્ત પાપી કો પીયે ?
 જા દૂર થા ! જા દૂર થા ! ઓ દુષ્ટ રંડા મુજ થકી,
 તુજ કંઈમાં હા ! હું ફસાયો વાત થૈ કર્મે લખી. ૯૪
 એ તીવ્ર પશ્ચાતાપથી પ્રેમી પિતા પાગલ થયો,
 ત્રણ માસ સેવી મંદગી સંસારને છોડી ગયો;
 લોકો તણા અપવાદથી પત્નિ પિયરમાં જ રહી,
 એ રીત એક કુટુંબની કરુણાજનક કથની કહી. ૯૫

“ઓટો મોહિની !”

(કમુખી કમુખી રંગ હો ગયા ગુલાબી.) એ રાહ.
 દેખો દેખો ચલકે ચાર, કયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 ઇસમે સેન્ટકી બહાર, અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 હય અંબેલીકે કુલોસે, અત્તર ઓટો મોહિની બનાયા;
 ઇસકી ખુશખો મજેદાર, અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 જખએ મહકે મન અહકે રહ રહકે, અલખેલી ઓટો મોહિની !
 ઇસકી અચ્છી હય મહકાર, અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 હય આલી ગુનવાલી નિરાલો અજખ ઓટો મોહિની;
 ઇસકી ખુખી હય ખીસીયાર, અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 ઇસકે સુંઘે સુંઘવે લગાવે અજખ મઝા પાવે,
 ઇસે ચંગા હો ખીમાર, અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 ઇસમે રોગનચિકનાઈ ઇસ્પીરીટ જરાલી નહિ લાઇ;
 હય એ કુલોકા ગુલઝાર અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 ઓટો મોહિનીસે દાગ લી હરગીજ ન કપડેમે લગેગા;
 હય એ કપડેકા સીંગાર-અયસા અત્તર હય ઓટો મોહિની !
 ધી ઓરીએન્ટલ ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની.
 બુમા મસજદકી સામને હય દુકાન વહાંસે લેના ઓટો મોહિની !

“ધી ઓરીએન્ટલ ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કંપની”

ડે. બુમામસજદ. મુંબઈ.

પ્રહ્લહત્યા !

યાને

આપઘાત કે, ખુન ? !

(એક કરુણાન્નક કથા)

—સોરઠા—

પ્રહ્લહત્યાનું પાપ, છાપ પડી તહારા શિરે;
ન્યાયી જગનો આપ, માફ કરે ના મૂરખા !

* * * *

પડી પટોળે ભાત, ફાટે પણ ફીટે નહિ;
પાપ તણી છે માત, પ્રહ્લહત્યા નહિ છૂટશે !

* * * *

આશા ! આશા ! હાય ! કામ કરાવ્યું તહે કુકું;
“લોભે લક્ષણ જાય,” હાય ! વિધાતા શું કરે ?

“ મણિકાન્ત ”

ભૂંડાની ભૂંડાઈ !

—ગઝલ—

કયો ઉપકાર તે અદલે ભર્યો અપકાર તહે' ભૂંડા !
વયોવૃદ્ધ વિપ્ર ગરદન પર, ઘસી તલવાર તહે' ભૂંડા !

+ + + +

તપેલો શાન્ત થાવાને, વિસામો વૃક્ષનો લીધો !
કુહાડાથી પછી કાઢ્યું, દગો કાં વૃક્ષને દીધો ?

+ + + +

અરે ! પય પાઈને પાળ્યો, વળી મ્હેટો તહને કીધો !
ફણીધર હા ! બનીને તહે', અરેરે ! ! ઠંસ કાં દીધો ?

+ + + +

મુસાફર હા તને માની, સુવાડયો ગૃહ વિપે જ્યારે !
કરી ચંડાળ ! તહે' ચોરી ! પડ્યાં સૌ નિંદમાં ત્યારે !

+ + + +

અરે ! જગદીશ જાણે છે, અયે ! અલિમ બુલમ તહારો !
ઠલી નહિ માફ કરશે તે, અદલ ઇન્સાફ કરનારો !

“ મણિકાન્ત, ”

॥ શ્રી હરિ ॥

પ્રભાત્યા !

યાને

આપઘાત કે ખૂન ?

નોટઃ—સદરહુ કથામાં ટુંકી લાઈનો છે તે ચોપા-
ઈમાં લેવી તથા વચ્ચે મોટી લાઈનો છે તે ગરબી
(સાંભળજો સજ્જન નરનારી હિતશિખામણ સારી-
છ) ના શબ્દમાં લેવી.

ઈષ્ટ	દેવને	પાયે	પડી,
વાત	સુણાવું	મોને	વડી;
કેંક	વર્ષની	છે આ	કથા,
દાદા	મહાત્મા	કહેતા	હતા.
નિશાળમાંથી	આવું	ધેર,	
દાદા	વાત	સુણાવે	પેર;
સુણી	વાત	આંસુડાં	હળે,
કુમળું	અંતર	મહારૂં	ખળે.

શ્રી સરખાપુર નહાતું ગામ,
 ભીલ્લ લોકતું ભારે કામ;
 અન્ય વરણ ત્યાં થોડી ઘણી,
 વધુ વસ્તી ઠાકરડા તણી.
 વેત્રવતીની ઝુંદિર તીર,
 ગામ સદા હીસે ગંભીર;
 ગામ શેઠ છે મોતીલાલ,
 ઠંડેપારે પામ્યો ધનમાલ.
 બીજા વણીક વસે દસખાર,
 ગામ શેઠ સૌનો સરદાર;
 શેઠ તણી ઉમ્મર છે ત્રીસ,
 શેઠાણી વર્ષે ત્રેવીસ.
 સાત વર્ષનો પુત્રજ ચોક,
 માત પિતાને ઠંડાલો છેક;
 કૃષ્ણલાલ છે તહતું નામ,
 નામ પ્રમાણે અંગ તમામ.
 મુનિમ શેઠના અંખારામ,
 છે વિશ્વાસુ ચોખ્ખું કામ;
 વયે વૃદ્ધ છે વર્ષે સાઠ,
 વિપ્રતણી ઉત્તમ છે નાત.

ઘણા વર્ષથી વહિવટ કરે,

શેઠ તણું અંતર તો ઠરે.

† † † †

બાર વર્ષના શેઠજ હતા,

પાટી લઈ લણવાને જતા;

પિતા શેઠના ગયા સ્વધામ,

મુનિમને સોંચુંજ તમામ.

સંભાળેા સઘળેા ઠહેપાર,

મમ બાળકની હ્યો સંભાળ;

તમપર મારો છે વિશ્વાસ,

હવે નથી જીવવાની આશ.

મુવા શેઠ મૂકી જ'બાળ,

થયાં વર્ષ તેનેજ અઠાર;

પૈસા સારા પેંદા કર્યો,

શેઠ તણા લાંકારો ભર્યા.

ગણી પુત્રસમ પાળ્યો બાળ,

લણાવવા લીધી સંભાળ;

ઠહેપારે પાવરધો કર્યો,

સોળે વર્ષે કન્યા વર્યો.

થયો તણુ ત્યાં મોતીલાલ,

ત્રેવીસ વર્ષે પ્રગટયો બાળ;
 સુનિમને સુરખી ગણે,
 સુનિમની હા, એ હા, લણે.
 પુછ્યા વિણ પાણી નવ પીયે,
 ખપતી વસ્તુ પૂછી લીયે;
 એમ અઠારે પૂરાં થયાં,
 શેઠ મુવે વર્ષો વહી ગયાં.
 વર્ષ ત્રીસનો મોતીલાલ,
 સાત વર્ષનો તહેનો બાળ;
 હવે સુનિમની કહું છું કથા,
 દેવ સમા ડાસા તે હતા.
 લોજાને ભગવત્ પર ધ્યાન,
 સંતોનું કરતા સન્માન;
 ગામ તેમનું ગંગાવાસ,
 છે સરખાપુર કેરી પાસ.
 ગંગાતીરે મુંદિર ગામ,
 યાત્રા કેરું મહોટું ધામ;
 વસે કુટુંબ ત્યાં સુનિમ તણું,
 સુખિયું ને સંતોષી ઘણું.
 તણ પુત્રોને પુત્રી એક,

પરણ્યાં સૌ કરી વિવેક.
 પુત્ર તણે ઘર પુત્રો થયા,
 સૌ નિજ ધંધે વળગી ગયા.
 મૂકી ભર વાડી વસ્તાર;
 ગયાં ડોસી હરિને દરબાર.
 સદ્ગુણવાસી મુનિમ તણી,
 ગામ વિષે કીર્તિ છે ઘણી.
 એક વખત પુત્રો ને પિતા;
 નિજ ઘરમાંહી ખેડા હતા.

(ગરબી-સાંભળજો મુગજત નરનારી-એ શહ.)

પુત્ર દહે છે તાત અમારા, વાત અમારી માનોજ;
 મોટા રણતા પુત્ર થયા તો, જગદીશ્વરને બાણો-
 સાચું માનોજ.

શેઠ હવે તો મોટા થયા છે, સઘળો વહીવટ સોંપોજ;
 મુક્ત થઈને નિજ ઘર આવો, સૌ જંનળો કાપો-સાચું.
 તાત દહે છે પુત્ર તમારી, વાત હૃદયમાં ધારીજ;
 રત્ન માગતાં શેઠ દુભાયે, એ ચિંતા છે ભારી-સાચું.
 તોપણ 'મોતીને' સમજાવી, મુક્ત થઈને આવુંજ;
 સૌ જંનળો ત્યાગ કરીને, હરગુણ હરનિશ ગાવું-સાચું.

ગયા માસ ખીજ ત્યાં ચાર,

“ મોતી ” શેઠ થયાજ ખિમાર;

ક્ષય વ્યાધી મોતીને થયો;
 દિન પરદિન તે ગળતો ગયો.
 ઔષધ કીધાં અપરંપાર,
 પણ ના સાડું થયું લગાર;
 રોગ વધ્યોને શક્તી ગઈ,
 મુનિમની હિમ્મત ના રહી.
 છતાં દિલાસો દે છે ઘણો,
 રાખ ભરસો ભગવત તણો;
 તુજને સાડું થશે વિચાર,
 હિમ્મત ત્યાગીશ ના તલભાર.

શેઠ કહે છે કાકા મારા, મૃત્યુ માથે આંધું;
 તાબે થાવું પડશે તેને, જે ભગવતને ભાંધું-
 મૃત્યુ આંધું.

આ જગમાં જન્મીને જાવું, તેમાં શાને રોવું;
 પણ અધવચમાં નહાવ હુએ તો કયમ આંસુડાં લહોવું-મૃત્યુ
 જેવો મુજને તાતે સોંપ્યો, તેવો તમને સોંપુ;
 મમ બાળકની રક્ષા કરજો, હસ્ત હું તેનો આપું-મૃત્યુ
 જેવું માડું જતન કર્યું તું, તેવું તેનું કરજો;
 જગતપિતા એ જગદીશ્વર, તમ અંતરમાં ઠરજો-મૃત્યુ
 એમ કહેતાં મોતીલાલે, દેહ તણ ત્યાં દીધો;
 મુનિમને આંસુ ના માથે, કોપ પ્રભુ ર્યો કીધો ?-મૃત્યુ

ધરઠાને મૃત્યુ ના આવે, કેમ યુવાનો જાયે ?

અવળી ગંગા કેમ ચલાવે ? આ-હુઃખ ના રહેવાયે-મૃત્યુ

ડાસે સૌને શાન્તજ કર્યા,

ક્રીયા કરી સૌ ઠામે ઠર્યા;

ડાસે વહિવટ ચાલુ કર્યો;

કૃષ્ણલાલને હાથે ધર્યો.

ભણાવવા મુક્યો નશાળ,

પુત્ર તુલ્ય લેતા સંભાળ;

શેઠાણીને આપે આશ,

થાશે નહિં કે તમે નિરાશ.

પુત્ર કાલ તુજ મહોટો થશે,

કદ તમારાં સર્વે જશે;

વર્ષ નિત્યાં ખીજાં ત્યાં આઠ,

ડાસે ઠીક કર્યો છે ઠાઠ.

આગળથી ખહોળો બહેપાર,

કરી કમાયા પૈસા સાર;

શેઠ તણી મિલકત તો વધી,

મુનિમની મહેનત છે બધી.

કૃષ્ણલાલનાં લગ્નજ કર્યા,

ડાસાએ દિલ સૌનાં હર્યા;

વૃદ્ધ થઈ ડોસાની કાય,
 આંખે ઝાઝું ના દેખાય.
 નામું લખવા માટે એક,
 મહેતો રાખ્યો કરી વિવેક;
 શેઠ તણા સગપણમાં હતો,
 દરિદ્રતાથી દુઃખિયો થતો.
 ચાર હતાં તેને સંતાન,
 પણ પૈસા વણ દુઃખની ખાણ;
 ડોસાને દીલ આવી દયા,
 દઈ નોકરી શાન્તજ થયા.
 ખાવરધો ઠહેપારે કર્યો,
 અદેશો ના અંતર ધર્યો;
 નામ તેહતું કાળીદાસ,
 નામ પ્રમાણે અવગુણ ખાસ.
 લોભીને લુચ્ચો છે ઘણો,
 હર ના રાખે મંથર તણો;
 અદેખાઈતું પુરું જોર,
 અંતર તેતું હતું કઠોર.
 ખાપ પુણ્ય ના ગણે લગાર,
 ચોરી એ ચોખ્ખો ઠહેપાર;

વળી કુછંદી પૂરો હતો,

નવ કરવાનું કરવા જતો.

શરિર પણ લાગે ભયકાર,

હબસી સમ તેનો આકાર;

આંખે દેખી બાળક ખડીયે,

ભુલે ચુકે કે નામ ન લીયે.

પણ ઉજળો તેનો વરતાર,

તેની આવે દયા લગાર;

બાર માસ નોકરીએ થયા,

દુઃખના દા'ડા સર્વે ગયા.

દુકાનમાંથી ચોરી કરે,

દાણા વસ્તુ હરદમ હરે;

મુનિમથી ડરતો હદખાર,

પણ અંતર ઈર્ષા અંગાર.

લાંચ લઈ ગ્રાહકથી મળે,

હિસાબમાં ગોટાળો કરે;

મુનિમજી વિશ્વાસે રહ્યા,

એમ દિવસ કેં આલ્યા ગયા.

પાપ ઘડો જ્યાં પુણ્ય ભરાયે, તુર્ત પછી છલકાયેજી;

કેંક ઇલાજે કામ લગાડે, પણ ના તે ઠંકાયે-સાયું માનોજી.

ચોરી કરશે ચોર સદા પણ, એક દિવસ પકડાશેજી;
 માનભંગને થાયે દુઃખિયો, ન્યાયવિષે સપડાશે-સાચુ મા.
 તે જાણે ના જોતું કોઈ, પણ જોતો જગરાયજી;
 અવધી ઘાતાં અલ્પ સમયમાં, પાપ પ્રગટ સૌ થાયે-સાચું.

મુનિમને તો થઈ છે જાણ,
 કે, મહેતાએ કાઢ્યો ઘાણ;
 ઓ મુરખા ! શું કીધું કામ ?
 નિમકહરામી થયો તમામ.

તારા વિશ્વાસે હું રહ્યો,
 ઘાતી તું આવો કાં થયો ?
 દિન જાણીને રાખ્યો પાસ,
 તેનો ખદલો આપ્યો ખાસ.

રજા તુજને આપુ સહી,
 હવે કદિ ના આવીશ અહીં;
 નિમકહરામી શેઠજ તણો,
 ધમકાવ્યો ડોસાએ ઘણો.

કરગરતો ત્યાં કાળીદાસ,
 માફ કરો આ સમયે ખાસ;
 ખચ્યાં મારાં થાશે દુઃખી,
 શુભ આશિષથી થાશે સુખી.

હવે કરૂં ના એવું કામ,
 ના કરશો મુજને બદનામ;
 ડોસાને મન આવી દયા,
 શિખ દધને શાન્તજ થયા.
 કૃષ્ણલાલને ડોસે કહ્યું,
 હવે બાળપણ તારૂં ગયું;
 મુજને આંખે હવે કયાસ,
 માટે વહીવટ સર્વ તપાસ.
 પુત્રો કહે છે “ આવો ઘેર,
 રામ રટોને રૂપી પેર; ”
 તેથી તારૂં તું સંભાળ,
 મહારો પાસે આંખે કાળ.

કૃષ્ણલાલ ખોલ્યો દિન થઈને, કાકા કરૂણા રાખોજ;
 આ ઘરખાર ગણો કાં બુદ્ધાં ? શું મુખથી આ ભાખો ?—
 કરૂણા રાખોજ.

રામ રટો આ ઘરમાં રહિને, પુત્ર મને નિજ ધારોજ;
 પુણ્ય દાન પ્રિતેથી કરજો, સર્વેને સંભાળો—કરૂણા.
 એમ દિવસ કેં થયા પસાર,
 કૃષ્ણલાલને પ્રગટ્યો બાળ;
 આંખા દીવાળીના દીન,
 ડોસા આંખા નિજ વતન.

દીવાળી કરવા શુભ પેર,
પુત્રો પણ આબ્યા નિજ ઘેર;
હશી ખુશીથી દિવસો ગયા,
તહેવારો ત્યાં પુરા થયા.

પુત્ર કરી આજીજી કહે,
હવે જશો ના શેઠજ ગૃહે;
નિજ ઘરની ના કેં દરકાર,
તમે હવે ત્યાંની જાનળ.

નહિં જવા દર્શનું ત્યાં અમે,
સૌ ખટપટને ત્યાગો તમે;
ડાસા બોલ્યા દિકરા સુણો,
હવે નથી રહેવાનો ઘણો.

કૃષ્ણલાલને સોંપી સહી,
બુજ વખતમાં આવું અહીં;
દઈ દિલાસો ડાસો ગયા,
પુત્રો પણ પરદેશે વહ્યા.

ચત્ત કરોને કોઠ કદાપિ, ટેવ પડી ન તબયેજી;
તેમ સ્વભાવ નહિં બદલાયે, મર્ણુ થતાં દુર થાયે-સાચું.
ધુવો કોયલા બહુ સાબુથી, પણ ધોળા નવ થાશેજી;
હીંગ વિષે સુગંધી લેજો, વાસ નહિં બદલાશે:-સાચું.

બુદ્ધિ બગડી મહેતા તણી,
 અદેખાઈ અંતરમાં ઘણી;
 વિચારતો પોતાને મન,
 ડાસો વચમાં નડે વિધન.
 બુવાન સાસુ મરશે નહિ,
 વહુનો દહાડો વળશે નહિ;
 ડાસાનું જો કાસળ જાય,
 મન ગમતો પૈસો લુંટાય.
 ડાસો દેશ જવાનો નથી,
 પ્રપંચ કૈં નલવાનો નથી;
 જ્યાં ત્યાં ડાસો પામે માન,
 મારું ના થાયે સન્માન.
 રકમ એક ઉચાપત કરી,
 જો ડાસાની દ્રષ્ટે પડી;
 તો, તો, થાશે ખૂસ હાલ,
 ફજેત કરશે તે તત્કાળ.
 રસ્તા વચ્ચે આવે આડ,
 કેમ કાપવી ઘટે ન વાડ ?
 દુનિયા છે દોરંગી બધી,
 સાર અસાર સમજતી નથી.

મહારે શું ખીજથી કામ ?
 કરવું મહારે કામ તમામ;
 ડાસો ખેડોંગાડુ ચમદાર,
 પડે પછી પાસા પોખાર.
 કૃષ્ણલાલ છે લોળો છેક,
 નવ સમજે તે બે કે, એક;
 મનમાંહી મનમુખે કરી,
 મહેતાએ મન આશા ભરી.

ડાસા આબ્યા સૌ મન ભાબ્યા, રોજ ગયા અગીયારજી;
 કાતિકની સુદ અગીયારસનો, દીન હતો નિરધાર-સાચું.
 પેઢીને રહેવાનું મંદિર, જાનને એક મકાનેજી;
 આગળ પેઢી પાછળ ઘર છે, દ્વાર બે રાખ્યાં તેને-સાચું.
 શેઠ શેઠાણી સાત દિવસથી, ગામ ગયાં છે ખીજેજી;
 ડાસા વણુ ઘરમાં ના કોઈ, વાત હૃદયમાં લીજે-સાચું.

અગીયારસની શાન્ત સહવાર,
 મુનિમજી ઉઠ્યા તત્કાળ;
 તુર્ત ગયા સારિતાને તીર,
 નહાયા ડાસા નિર્મળ નીર.
 આજે ડાસાને ઉપવાસ,
 અગિયારસ તે કરતા ખાસ;

રનાન ધ્યાન પ્રિતેથી કર્યું,
ધરણીધરનું ધ્યાનજ ધર્યું.

રનાન કરીને ગયા મુકામ,
દુકાનનું ઉકેલ્યું કામ;

મહેતાજી પણ હાજર હતા,
અંગે આજ અતી ધૂજતા.

સાંઝ પડીને દીવા થયા,
મહેતાજી નિજ મંદીર ગયા;

ડાસે થોડું કર્યું ફરાળ,
જપવા ખેઠા શ્રી ગોપાળ.

જપ તપ કરતાં વાઝ્યા આઠ,
ઠીક જમાવ્યો ડાસે ઠાઠ;

દુકાનને મહોટો છે ચોક,
રાત પડે ત્યાં આવે લોક.

મિત્ર મંડળી ત્યાંજ ભરાય,
ડાસાતું હેયું હરખાય;

ડાસો કહેતા સુંદર વાત,
શિખામણની તે સાક્ષાત.

ડાસે વાત ચલાવી છેક,
ખાર ઉપર ત્યાં વાગ્યો ઝોક;

સૌ, સૌને ઘર ચાલ્યા ગયા,

ડોસો દ્વાર દઇ સુધ રહ્યા.

લોક કહે છે યમના દૂતો, જનને લેવા આવેલ;

પણ ના કો' ની દ્રષ્ટે પડતા, ના કો' ને ગમરાવે-સાચું.

પણ ડોસાએ નિજ દ્રષ્ટીએ, બે જણ દીઠા પાસલ;

એક હતો કો પુષ્ટ ભીલકો, બીજો કાળીદાસ- સાચું.

પુષ્ટ ભીલકે કુચો દીધો, ડોસાના મૂખેલ;

છાતીપર મહેતાલ બેઠો, ડોસા નિર્ણજ ભૂખે- સાચું.

ભીલક કહે છે ચો મહેતાલ, કામ કરોજ ખલાસલ;

પાસ ગળાપર દીધો મહેતે, સુણતાં ઊપજે ત્રાસ- સાચું.

મહેતે કીધું કામ ખલાસ,

ડોસા પામ્યા સ્વર્ગે વાસ;

ડોસાને ઉપાડ્યા ત્યાંય,

દુકાનની માળી છે જ્યાંય.

ગળે દોરડું બાંધી એક,

લટકાવ્યા નીચાણે છેક;

ગુણ પર બેસાડ્યા ધરા,

દુષ્ટો ભુલ્યા કરતાં કળા.

* * * *

પાછળ દ્વારે પેઠા હતા,

ડોસો જ્યારે કહેતા કથા;

તે અવસરમાં કાળીદાસ,
 હઠી સાંકળ ખોલી ખાસ.
 ભીલ દોરતો પાછળ દોર,
 તહેને લીધો અંદર સાર;
 સંતાડ્યો તહેને એકાંત,
 કથા સુણવા બેઠો શાન્ત,
 સૌ સૌને ઘર બ્યારે ગયા,
 મહેતાજી સૌ સાથે વહ્યા;
 સમય થયો અડધો કલાક,
 મહેતાજીએ સાંધ્યો લાગ.
 પાછળ દોરે ધીમે ગયો,
 ભીલ બીજે ત્યાં ભેગો થયો;
 ભીલ કહે “ક્યાં બગો દાસ ?”
 નામું છે લખવાનું ખાસ.
 — સદી ગયું છે નામું છોક,
 માટે લખવું ધરી વિવેક;
 દહાડે ના મળતી નવરાશ,
 માટે બાવું આજે ખાસ.
 સુણી વાત ઠાકરડો ગયો,
 મહેતાજી મંદીરમાં વહ્યો;

ત્યાર પછી શું કીધું કામ ?
 તે બહો છો આપ તમામ.
 કરી કામને નીકળ્યા બહાર,
 બુજ વખતમાં થયું રહવાર;
 પ્રભાતમાં ડાસો દે દાન,
 દાણા કેરું રોજ નિદાન.
 બીજારી સૌ લેગા થયા,
 ચોક ઉપર સૌ ખેસી ગયા;
 મુનિમણ ઉઠ્યા નહિ હજી,
 કેમ નહિ જિજ્ઞાસુ તજ્યું ?
 દાણા મોકલવા'તા બહાર,
 ખર લઇને આંચે કુંભાર;
 કાકા કડીને પાડી ખૂમ,
 કમાડ ખખડાવીને ધૂમ.
 ગરબડ કરતાં વાંચ્યા આંઠ,
 ઠીક જમાવ્યો લોકે ઠાંઠ;
 કોટવાલ ત્યાં આંચે સાર,
 તેડાંચે તરપર સુતાર.
 કમાડ તોડી અંદર ગયા,
 શય્યા સૂની વિરમય થયા;

તપાસ સૌ ઠેકાણે કરી,
 ખુણે ખાંચરે બેયુ' ફરી.
 મહેતાજી પણ લેતા લાગ,
 સાંકળ દીધી સાંધી લાગ;
 ગભરામણની આલે ઘડી,
 ડોટવાલની દ્રષ્ટે પડી.
 શંસય આંચે તહેને એમ,
 મહેતે સાંકળ દીધી કેમ ?
 માળ પરે સૌ જોવા ગયા,
 શખ દેખીને વિસ્મય થયા.
 શું હુઃખ દેખી હોસો ડર્યો ?
 આપઘાત લોખાએ કર્યો;
 મહેતાજી ઉભા છે જ્યાંય,
 ડોટવાલની દ્રષ્ટે ત્યાંય.
 ચરચર ધ્રજે કાળીદાસ,
 ડોટવાલ સમજ્યો છે ખાસ;
 ત્રાસ પામતા સૌ હો ત્યાંય,
 આંખ વિષે આંસુ ના માય.
 હોસા દેવ તણા અવતાર,
 શા હુઃખે છોડ્યો સંસાર ?

જે દેખે તે અચરજ થતો,
પાસ દોરનો ઢીંચો હતો.

ડોસાની ગરદન ચોપાસ,
ઠાઘ ઉઝરડો મળે ન ખાસ;
પડે સમજ ના કોને કશી,
કોટવાલના હૈ વશી.

કોટવાલ રજપૂતજ હતો,
મુનિમ કેરો મિત્રજ થતો;
મહેતો ખોલાવ્યો એકાંત,
કોટવાલ તો થયો કૃતાંત.

ઓ ! કાળા ! પાપી ચંડાળ !
આણ્યો તહે પ્રાહ્મણનો કાળ;
શ્યા મુખ માટે કીધું પાપ,
ઉત્તર સાચો મુજને આપ.

ધર્મ તું કરતો 'તો ઘણી,
દેવ સમા ડોસાળ તણી;
સાંકળ દ્વારે દીધી સહી,
તું બાણે કો દેખે નહિં.

વળી જગા નીચી છે બધી,
આપણા ના થાયે કદી;

મુજ પાસે પૂરાવો એક,
નથી છુટવાનો તું છેક.

ને મણકા મુજ પાસે ઘણા,
તુજ તુળસીની કંઠી તણા;
મુ નમની શય્યાની પાસ,
પડ્યા હતા મેં લીધા ખાસ.

ક્યાં કંઠી તુજ જાની અરે !
નવી પહેરી આંચો ખરે !
રાત્રે ખૂન કરતાં નિરધાર,
તુટેલી તુળસીની માળ.

મુખ તહાડું છે મલાનજ થયું,
તેજ બધું તુજ જાતું રહ્યું;
આંચો પાસે તહારો કાળ,
આશ્રયની તહોં તોડી ડાળ.

મહેતો ત્યાં ઘભરાયો ઘણો,
ભય પેઠો પકડાવા તણો;
કોટવાળને પાચે પડ્યો,
પોકેપોક મૂકીને રડ્યો.

તહમે બચાવો મુજને આજ,
કૃપા કરીને રાજો લાજ;

કોટવાળની પાસે જઈ,
વાત સુણાવી છાની કંઈ.
થયો શાન્ત ત્યાં તે રજપૂત,
મંત્ર સુણી એવો અદભૂત !

લક્ષ્મી દેખી મહોટા જન પણ, લાલચમાં લપટાયેલ;
ના ડર રાખે દેવતણો એ, જાળ વિપે અપટાયે-સાચું માનોલ.
દોષિત તે નિર્દોષ ગણાયે, નિર્દોષી દંડાયેલ;
જુઠો તે સાચો થઈ બેસે, સાચો જન સપડાયે-સાચું.
પણ સદ્ગુણી ને ન્યાયી જન કર્મ કરે નહિં એવુંલ;
નથી અમર કો આ અવનીમાં, પાપ શિરે શીદ લેવું ? સાચું.

છાની વાત કરી એકાંત,
કોટવાલને કીધો શાન્ત;
રજપૂત શબની પાસે ક્યો,
આપઘાત હાસાએ ક્યો.
પંચક્યાસ પ્રપંચે ક્યો,
દેવ થકી-ના દીલથી ક્યો;
વિપ્રજનોને આરા લણી,
અગ્નિદાહજ દેવા તણી.
વિપ્રોએ આટોળ્યું કામ,
ધણું કકળતું આપું ગામ;

જ્યાં ત્યાં એવી વાતો થાય,
રહેતે કીધી પ્રહસત્યાય.

પાપ કદી ના છાનું રહે,
વાત વાયરે તુર્તજ વહે;
સઘળે શોક છવાઈ રહ્યો,
અરે ! દેવ અવતારજ ગયો.

મુનિમ પર સૌનો છે ખ્યાર,
રહેતાને દેતા શીત્કાર !

રહેતે કીધું કામ તમામ,
પત્ર લખ્યો ડોસાને ગામ.

પુત્ર બધા પરદેશે હતા,
વાત સુણીને વિસ્મય થતા;
શું દુઃખ આન્યું ડોસા શિર,
આપઘાતથી તન્યું શરિર.

દુઃખી હૃદય નિજ ગામે ગયા,
સર્વ સહોદર ભેગા થયા;
સૌ જન બોલે જ્યાં ત્યાં ઘણું,
થયું ખૂન તમ રોસા તાણું.

કીયા ખર્ચ પરવારી કરી,
ગયા પુત્ર સરખાપુર ભણી;

કૃષ્ણલાલ ત્યાં આબ્યો હતો,
 રડી રડીને નખજો થતો.
 શું કીધું તહેં એા લગવાન !
 રુખ્યાં મ્હારાં ખારે બહાણુ;
 એા દાકા ! તમને કહું કથી,
 મ્હારો દોષ જરાયે નથી.
 મુનિમ પુત્ર ત્યાં ખોડ્યા વાત,
 ત્હારો વાંક નથી સાક્ષાત;
 જે લગવતને સાબ્યું સહી,
 ત્હારે દીલગીર થાવું નહીં.
 મુનિમના પુત્રોએ ખાસ,
 ગાલુ કીધી ગુપ્ત તપાસ;
 મહેતો પાછળ દ્વારે ગયો,
 ભીડલ ખીજે જે લેગો થયો.
 તે આબ્યો મળવાને ખાસ,
 મુનિમના પુત્રોની પાસ;
 કહાં વિસ્તારી સર્વે કથા,
 સાક્ષી મ્હારી સાચી સદા.
 મળ્યો પુરાવો માગી દાદ,
 પુત્રોએ માંડી ફરિયાદ.

+ + + +

તપાસ આવી માસજ ચાર,
પણ ના નીકળ્યો કે એ સાર;
કોટવાલ ને મહેતે મળી,
શાક્ષી ફેડયા દ્રોયે કરી.

કોટવાલ ના દિલથી ડર્યો,
કૃષ્ણલાલને કમજો કર્યો;
સમજાવ્યો ધમકાવ્યો ઘણું,
ધર લેખારો રે ! તુજ તણું.

માટે અમને આપ મદદ,
ખુનનો કેશ કરાવું રદ;
સ્વર્વ પાપમાં લેગા થયા,
મહેતાજી તો છુટી ગયા.

મુનિમ પુત્રો થયા નિરાશ;
ગામ ગયા નિજ છોડી આશ.

*

*

*

પાપીનું ઢંકાચું પાપ,
પણ ના છોડે જગનો પાપ;
પ્રપંચથી જો છુટી જાય,
પણ કુદરતની શીક્ષા થાય.

વર્ષ ચાર તો વીતી ગયાં,
 પણ મહેતાને ભારે થયાં;
 ગઈ ચાકરી નર્ધન થયો,
 પુત્ર એક ચમદારે ગયો.
 પુત્રી એક પતિ વિણ થઈ,
 મહેતાની આંખે પણ ગઈ.

અંધ થઈને પેટજ લરવા, પર ઘરમાં અથડાતો;
 પામે છે અપમાન અતિશે, સહન કરી સૂકાતો. સાચું.
 શ્રી ખોલે વાંચું તે લણશે, તેમાં કોઈ શું કરશે ?
 બ્રહ્મહત્યાનું પાપ ન નહાતું, બહુ દુઃખ પામી મરશે. સાચું.

બહુ દુઃખ પામ્યો કાળીદાસ,
 તે સુણતાં ઉપજે છે ત્રાસ;
 આઠ વર્ષ બીજાં પણ ગયાં,
 મહેતાનાં દુઃખ પૂરાં થયાં.
 વર્ષ થયાં જ્યાં ખૂનને ખાર,
 કાળીદાસ ગયો ચમદાર;
 શીક્ષા અહીંની પૂરી થઈ,
 ત્યાંની શીક્ષા બાકી રહી.
 કૃષ્ણદાસ પણ દુઃખિયો થયો,
 ધંધો સર્વે તૂટી ગયો;

રહી નહીં પહેલાંની શાળ,
હતા મુનિમ પેઢીનું નાક.

+ + + +

હે ! દ્વિતીય ! દેવદયાળુ, કરૂણા કેશવ કરજોજી;
મુનિમના ભોળા આત્માને, હરદમ શાન્તી મળજો-કરૂણા૦
આ જગમાં જન જેવું વાવે, તેવું ફળ તે પામેજી;
ભાવળ વાવી આંખો ધરજે, એ આશા નવ બમે-કરૂણા૦
હે ! સદ્ગુણી વાંચક ખ્યારા ! છે તુજનેજ સલામજી;
ભુલચુકની હું માગું માફી, જય જય આત્મારામ-કરૂણા૦

સમાપ્ત.

ફેનશી શીલાઈ ખાતું! ફેનશી શીલાઈ ખાતું!!

મેસર્સ લખમીદાસ માધવદાસની કું.

હ: કાંઠાવાડી રાધા કૃષ્ણ મંદીરના સામે,

કછી દશા ઓશવાંસની વાડી નીચે,

લેડીસ એન્ડ જેન્ટલમેનના ડ્રેસ બતાવનાર તથા દરેક
જાતની સાચી જરી તથા ફેનશી કાપડના વેપારી.

ફેનશી ક્રોક બોડીસો તથા દરેક ફેશનનું કામ મન
પસંદ વાચદાસર કરી આપીશું.

કોટ જેકીટ સર્ટ તથા દરેક ફેશનનું શીવીલન
તથા મીલીટરી, અપટુડેટ ફેશનનું કામ ટાઇમસર
બનાવી આપીશું.

સાચી જરી, છક, ટીકી, છકના ઘોડીઆ, પટાતુંબ
વીંગેરે દરેક જાતનું કે.તરેલું કામ તથા સાડીની કોરો
તઈયાર રાખીએ છીએ તથા ઓર્ડરથી બનાવી આપીએ
છીએ.

લેડીસ ટીમીનસ ઇનસરસન તથા ડ્રેસને લગતું
ફેનશી કાપડ મળશે.

સ્તુતિ-કાવ્ય.

—ગઝલ—

જગતમાં ધર્મની પકતી અધર્મે થાય છે જ્યારે;
નિરાકારી છતાં ભારત ! લઉં અવતાર હું ત્યારે.

* * * * *

ભજે જે ભાવથી મુજને ત્રિવિધિ તાપ-કાપું છું !
કરે પરમાર્થ જે પ્રેમે પ્રથમનાં પાપ-કાપું છું !
સદાચરણે સદા આલે દિધેલા શ્રાપ-કાપું છું !
જીગરમાં તે જનો ડેરી ભક્તી હું છાપ-છાપું છું !

* * * * *

કરે આરાધના મહારી પછી તપની-નથી પરવા !
રહ્યો જેના હૃદયમાં હું પછી જપની-નથી પરવા !
પિછાને જે મહુને તહેને અવર લપની-નથી પરવા !
પુરાણો કે, પુરાણીની અગર ગપની-નથી પરવા !

“ અભિજ્ઞાન્ત. ”

ગણપતિની સ્તુતિ !

ગીતિ.

ગણ નાયક ગુણવંતા, ગજદંતાહે ! દયાવંત દેવા;
પ્રથમ નમું હું તમને, કરો સહાય શ્રી ગજનંદ ગરવા.

*

*

*

વસંત તિલક-છંદ.

આરંભતાં પ્રથમ હું પડું તુજ પાથ,
ગૌરી કુમાર ગણરાય થજો સહાય;
સહારી-રિવકાર કરજો મનની સુ-સેવા,
પ્રીતે નમું તમ પદે ગણનાથ દેવા.

સરસ્વતિની સ્તુતિ !

સોરઠ-તાલ-કેશ્યા. (કામળ દીસે છે અલખેલા તારી આંખ.)

હું ચરણ શરણ શીશ નામી વંદુ સરસ્વતિરે. (૨)

સર્વ જગતની તું છે જનુની,

આશ પુરો છે સહુના મનની;

વૃદ્ધિ કરો છે—ધનની,

ત્હારી ગહન ગતિરે. હું.

નામ તમારું મંગલકારી,

કીર્તિ સર્વે બ્યાપી ત્હારી;

મથૂર ઊપર કરી સ્વારી,

તુજમાં મહા મતિરે. હું.

શીવ બ્રહ્મા ત્હારા શુભ ગાતા,

સર્વ જગતની તું છે દાતા;

મહેર કરોને માતા,

આપો શુભ મતિરે. હું.

તુજ શુભનો મા પાર ન પામું,

તુજ દર્શનથી સહુ દુઃખ વામું;

દયા કરી જો સહામું,

દાળી આપત્તિરે. હું.

(૨૫૦)

દેવી દયાળી દયા તું કરજે,

કહે 'શંકર' દુઃખ સૌનાં હરજે;

મમ જીવંતાએ વસજે,

આપો સુખ અતિરે. હું.

ઈશ્વર સ્તુતિ !

(સૈયાં પડું મેં તોરે પૈયાં—એ રાહ.)

વા'રે સ્વામી, રહું હું શીશનામી, આયાજીં છે મોરારી-વા'રે.

તમે સદ્યા અહુલ્યા કરી કીધી,

વળી સ્હાય સુધન્વાને કીધી;

કીધી છે સ્હાય સ્વામી, દર્શન દાને અલિસામી;

વધુવરજી, સુંદરજી, દીન અરજી, દિલ ધરજી. વા'રે.

સ્હાય કરો તહેમે સ્હાય કરોને,

ભવમાંથી તરવા મહેને સ્હાય કરોને;

તમે મોહન સુરલીવાળા, ભક્તિ આપો છોગાળા;

'શંકર'ના, સુખકર્તા, દુઃખહર્તા, જગકર્તા. વા'રે.

મોહનની માયાની સ્તુતિ !

(કામી શું ન કરે ! કુર્મ રે ! એને મળતો—રાહ)

મોહન ત્હારી માયા, છે મધુરીરે....મોહન ત્હારી માયા !

શીવ બ્રહ્મા તુજ ધ્યાન ધરે છે,

સરસ્વતિ ત્હારું સ્તવન કરે છે;

ઋષિ મુનિએ જશ ગાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

જવાબિય તારક ભૂધર સ્વામી,

બ્રહ્મ તુજને હું શીશ નામી;

જસોમતીજના બાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

જે હૃદિને દર્શન તું દે,

હુઃખઠાં ત્હેનાં સર્વે છેદે;

મુખમય ત્હેની કાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

પાંડવની પ્રતિમા ત્હમે પાળી,

દુષ્ટ સુતાની કરી રખવાળી;

ભાણુ વિહર ઘર પાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

સુધન્વાને સ્થાયજ કીધી,

તેલ કઢા શીતળ કરી દીધી;

બહારે ગજની ધાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

જે ત્હારી માયા મેળવશે,

તે જન્મને ઝટ મુક્તિ મળશે;

જહનંદન જગ રાયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

હૈન “શંકર”ની સૂણજે વાણી,

ભક્તિ સદા ઘે સારંગપાણી;

માયું ત્હારી—માયા.....મોહન ત્હારી માયા ! છે.

(૨૫૨)

સૂર્યની સ્તુતિ !

શાર્દૂલ વિક્રીત છંદ.

જેના તેજ થકી ત્રિલોક જળકે, એવા પ્રતાપી તહમે,
ઢાળોછોજ તિમીર સૌ જગતનું, સૃષ્ટી તમોને નમે;
તહારો છે ઉપકાર સૌ જગપરે, છે તું દયાનો નિધી,
વંદુ શ્રી રવિ દેવ નિત્ય તમને, ઢાળો દુઃખો ત્રીવિધી.

સાગરની સ્તુતિ !

શિખરિણી છંદ.

ઘણો ગાજે ધૂકે,	અતિ બળ કરી તું ઊછળતો,	
નહિ માઝા મુકે,	કળયુગ મહીં દેવ તું છતો;	
ઘણાં રત્નો પાકે,	ઊંદર મહીં તહારા સરિ-પતિ,	
નમું નિત્યે હોતે,	અરણુ તુજમાં સાગર પતિ.	૧
મળી દેવો દૈત્યે,	મથન તુજ કીધું શ્રમ કરી,	
દીધાં રત્નો ઔદે,	વિષ સહુ ગયું દૈત્યજ લાણી;	
લોધાં રત્નો દેવે,	સકળ સ્થળ આનંદજ અતિ,	
નમું નિત્યે હોતે,	અરણુ તુજમાં સાગર પતિ.	૨
હરિનો વાસો છે,	પરમ પદવાળા તુજપરે,	
પ્રતાપી એવો તું,	સકળ જગને પાવન કરે;	

ગુણો ત્હારા ગાયે, સકળ જગદેવો મુનિ જતી,
 નમું નિત્યે હેતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ. ૩
 સરિતાઓએ તો, શરીર તુજને અર્પણ કૌંધું,
 થયા શર્ણુ ત્હેને, વિપદ સહુ ટાળી સુખ કૌંધું;
 કદી કાપે તો તું, સકળ મહિ જાણે નહિ હતી,
 નમું નિત્યે હેતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ. ૪
 સદા સંભાળું હું, અચળ મનવાળા કદિ તને,
 મયા માણું ત્હારી, સરસ મતિ આપો કદિ મ્હને;
 કરે ભક્તિ ભાવે, અચળ મનથી “શંકર” અતિ,
 નમું નિત્યે હેતે, ચરણ તુજમાં સાગર પતિ. ૫

પ્રભુ રત્નુતિ!

—ગઝલ—

અરે ! ઓ ! વિશ્વના રચનાર, ને હરનાર ઓ સ્વામી;
 સકળને સુખના દેનાર, ને લેનાર ઓ સ્વામી !
 ગહન ત્હારી ગતિ ખ્યારા,
 ગણાયે ના ગુણો ત્હારા;
 અહો ! આ વિશ્વના આધાર, ને સુખકાર ઓ સ્વામી !
 શશિ ને સૂર્ય આ જગમાં,
 વળી તારા કીધા ખગમાં;
 અમારા સુખને માટે, કૌંધાં ત્હેં સર્વ ઓ સ્વામી !
 પવન પાણીજ ત્હેં કીધાં,
 નિરખવા નેત્ર આ દીધાં;

દયાના તો અહા ! ભંડાર, ને ઊદાર એ સ્વામી !
 પ્રભુ તુજ ગુણ છે આગા,
 કરે તું રંકને રાજા;
 અમીરોને ફકીરો તું, કરે પળમાંહી એ સ્વામી !
 સગાં છે સ્વાર્થનાં સ્વામી,
 ખરો છે તું સગો નામી;
 જગે નિઃસ્વાર્થો ને પરમાર્થી છે તું એક એ સ્વામી !
 અરે ! એ તાત ઈન્સાફી;
 બખસ મુજ પાપની માફી;
 અમારી દીનની ફરિયાદના લેનાર એ સ્વામી !
 દયાળું તું દયા કરજે,
 કુબુદ્દિ માહી રી હરજે;
 કહે “શંકર” વિમળ આ વાણીના દેનાર એ સ્વામી !

સ્તુતિ !

(નાથ કેસે ગજકો બંધ છોડાયો—એ રાહ.)
 ધ્યાન નિરંતર ધરોએ, નાથ તમ ધ્યાન નિરંતર ધરોએ.
 દાયા ખોટી માયા જાહી, પાપ કર્મ પરહરોએ;
 એક તમારી અમિની નજરથી, લવસાગર આ તરોએ. નાથ.
 માફ કરો સૌ પાપ અમારાં, ભાવે ભજત તુજ કરોએ;
 સ્હાય કરો હે દેવ દયાળુ, ટળવળીએ લવ દરિયે. નાથ.
 અકળ કળા જગદીશ્વર તહારી, નાથ મૂખે શું બોલોએ;
 સંસાર ત્યાગો થશુ વૈરાગી, હેતે સ્મરણ તુજ કરોએ. નાથ.

મહાદેવનો—ગરબો !

(પુનમ ચાંદનીનો—રાત્રી)

આવો ખ્યારી ખડેનો, ગરબો ગાઈએ શિવનોરે,
 ઉભાં રહીને ગોળ કુંઠાળે સૌ આજ, હુળીમળી ગરબો ગાઈએ
 સહીએરો સહુ આપણે રે.
 ભોળાનાથ આપે, બહેની સારૂ સાસરું રે;
 વળી સ્વામી આપે, અતુર સુખણુ. હુળીમળી.
 સાખી.

અર્ધાંગે ઉમીચા ધર્યા, ગણપતિ જમણે પાસ;
 સર્પ કંઠમાં શોભતા, છે કૈલાસે વાસ.
 સહીઅર બળધ ઉપર કરી સ્વારી શિવે હેતથીરે;
 સજની ગંગાજી બિરાજે જટામાંદા. હુળીમળી.
 સાખી.

હાકે હમરૂ છે હાથમાં, નંદી ભૂંગી સાથ;
 ખાખ શરીરે ચોળીને, બેઠા શંભુ નાથ.
 સાખીઓ એવા શિવને ભજેથી સુખં સહુને થશેરે;
 કાપે કદ આપણાં ત્રિલોક કેરા નાથ. હુળીમળી.
 સાખી.

ખડેનો ગરબો શિવનો, ગાયે મન ખુશ થાય;
 રટણ કરો તે નાથનું, નક્કી કરશે સ્હાય.
 માટે સ્મરણ કરોને સજની ઉમિયા ધશિનું રે;
 સરવે વદો સુખેથી શિવનો જય ! જયકાર ! હુળીમળી.

શિવ સ્તુતિ ।

—૦૦૦૦—

માલિની—છંદ.

જય, જય, જય, જોગી, શિવ દેલાસ વાસી,
હર, હર, હર, ભોળા, ભાંગના છે વિલાસી;
વિભુતિ સરવ અંગે, નાથ આપે લગાવી,
જળ હળ મય જ્યોતિ, જોગની છે જગાવી. ૧

કર કમળ વિષે તો, ડાક ત્રિજુળ ધાર્યા,
શિરપર સ્વરગેથી, આવી ગંગા પધાર્યા;
ગણપતિ ગજદંતા, આપ અંદે બિરાજે,
હિમગિરિ તનયા તો, વામ અંગેજ છાજે. ૨

ત્રિનયન તહમને છે, તાપસી ત્રિપુરારી,
વૃષભ પર સવારી, આપની મુખકારી;
સકળ જગત દેવો, ધ્યાન તહાડું ધરે છે,
રવિ, શશિ, ઋષિઓ સૌ, સ્તુતિ તહારી કરે છે. ૩

સ્મરણ તમ કરેથી, પાપ સૌ નાશ થાયે,
સકળ ભય તબાયે, આપને જો લબાયે;
શરણ તમ તણું છે, પાર્વતી કાન્ત મહારે,
તમ વિણ કર આલી, તાતણ કોણ તારે ? ૪

શંકરના ગુણનું ગાન !

કૃત વિલખિત છંદ

હરધડી હરનામ ઊગ્રારશો,
સકળ પાપ અને ભય ટાળશો;
ગણપતિ પિતૃ પાર્વતીના પતિ,
સુખકર શિવશંકર દે મતિ. ૧

કર વિષે ડમરૂં વળી ડાક છે,
ત્રિભુવને હરની અતિ હાક છે;
સરપ કંઠ ધરેલ નિહાળીયા,
વિભુત અંગ ભરેલજ ભાળીયા. ૨

શિર પર નહીં ઊત્તમ ગંગ છે,
ગણપતિ ઊર્મીયા ગણ સંગ છે;
બળધના પર નાથ બિરાજતા,
હિમગિરિ તનયા પતિ છાજતા. ૩

તપ કરી શિવનું નર કેં તર્યા,
ભજનથી સુખીયા જન કેં કર્યા;
શરણ દેવ અને મુનિ રહ્યા છે,
શિવ ગુણો દ્વીન 'શંકર' ગાયછે. ૪

અંબિકા દેવીની રત્નુતિ !

વસંતનિલકા—છંદ.

અંબા ભવાનિ જગદંબ કરો સહાય,
આરાસુરી મન સદા તમ ભક્તિ રહાય;
હસ્તે ત્રિશુળ ધરીને અસુરો વિદ્યાર્યા,
સંકટમાંથી નિજ સેવકને ઊંઘાર્યા. ૧

હનુમાનની રત્નુતિ !

ગઝલ સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ગવાશે.)

વાયુ તનય તહમને નમું, હનુમંત છે બળવંતજી;
કીધું પરાક્રમ કારમું, કથતાં ન આવે અંતજી. વાયુ.
સાગર કુદી લંકાં ગયા, રાક્ષસ અતિ સંહારીઆ;
લંકા લગાડી લહાય ને, રાવણ સુતોને મારીઆ. વાયુ.
લઈ શોધ સીતાજી તણી, રઘુનાથ પાસે આવીઆ;
છે જાનકી અતિ શોકમાં, એવી ખબર તો લાવીઆ. વાયુ.
શ્રી રામની કેરૂણા થકી, પશ્ચર સમુદ્રે તારીઆ;
સૈન્યા ઊંતારી સાગરે, સહરામ લંક પધારીઆ. વાયુ.
અતિ યુદ્ધ રાવણથી થયું, મુર્છીત થયા લક્ષ્મણ અરે !
ગિરિ દ્રોણ લાવીને તહમે, મુર્છા ઊંતારી હા ! ખરે. વાયુ.

રામે દશાનન મારીઓ, સીતા સતીને લાવોઆ;
 પૂરી મદદ આપે કરી, શ્રી રામને મન લાવોઆ. વાયુ.
 અંગે અતિ બળવંત ને, છે બાળ બ્રહ્મચારી તહમે;
 શ્રી રામના બહાલા કહી, સૃષ્ટિ સકળ તહમને નમે. વાયુ.
 દાખી પ'નોતી પાયથી, દુનિયાં તહમોને રહાય છે;
 બજરંગ શ્રી હનુમંતનું, શુભ ગાન 'શંકર' ગાય છે. વાયુ.

ગુરુ સ્તુતિ!

(શિષ્યોને સ્કુલમાં બોલવાની.)

ભુજંગી છંદ.

આ કવિતા મુંબઈમાં ફેટલીક સ્કુલના શિષ્યોની
 રજીસ્ટર બુકમાં છપાએલી છે તે મ્હારી લખેલી છે.
 “મણિમન્ત.”

નમું હું નમું હું ગુરુજી તહમોને,
 ભણાવી ગણાવી સુધાર્યાં અમોને;
 હતા ઠોઠ ઠાલા, થયા ગુણવંતા,
 અમારી તહમોએ હરી સર્વ ચિંતા. ૧

નહિં હું પહેલાં જરા કાંઈ જાણું,
 તહમારી કૃપાથી હવે સૌ પ્રમાણું;
 નહિં પા'ડ બૂલું ગુરુ જ્ઞાનવંતા,
 અમારી તહમોએ હરી સર્વ ચિંતા. ૨

શિખી ઇતિહાસો ઘણી વાત જાણી,
 બધા દેશની રીતભાતો પ્રમાણી;
 હતા આકળા તે થયા ધીરવંતા,
 અમારી તહમોએ હરી સર્વ ચિંતા. ૩

ભૂગોળો ખગોળો ભણી લેદ ભણ્યો,
 ભણાવી નીતિ દોષનો અંત આણ્યો;
 ન ભૂલું કદીએ ગુરુ હેતવંતા,
 અમારી ત્હમોએ હરી સર્વ ચિંતા. ૪
 ગુરુજી રૂઢું જ્ઞાન આપ્યું અમોને,
 શિશુઓ સુ-આશીષ આપે ત્હમોને;
 ઘણા વર્ષ જીવી થજો કીર્તિવંતા,
 અમારી ત્હમોએ હરી સર્વ ચિંતા. ૫

રણછોડજીની સ્તુતિ !

(ખડીહારી રસીયાજી ગિરધારી મુંદર શ્યામ—એ રાહ)

સુખકારી, દુઃખહારી, મોરારી, શ્રી ઘનશ્યામ;
 ઓ અવિનાશી, ડાકોરના વાસી, રહાય કરો રણછોડ.

બોહાણા કાજે બહાલા, દારિકાં છોડીરે (૨)

હંકંચુરીમાં પધારી, શ્રી ઘનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

ગંગાખાઈતું બહાલા, માન વધાર્યું રે (૨)

વાઢે તોળાયા વનમાળી, શ્રી ઘનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

ગોમતી ઢેરું બહાલા, માહાત્મ્ય વધાર્યું રે (૨)

કીધું સજીવન વારિ, શ્રી ઘનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

સેવક 'શંકર' ની બહાલા, અરજ સ્વીકારોરે (૨)

ભક્તિ આપો ગિરધારી, શ્રી ઘનશ્યામ, ઓ અવિનાશી. ડાકોર.

સર્વેની સાથે પ્રભુ સ્તુતિ !

લલિત છંદ.

જય વિભુ વડા વંદીએ અમે,
સકળ વિશ્વના તાત છો તહમે;
તમ દયા થકી આપણા ટળે,
તમ કૃપા થકી અહાય તે મળે. ૧

રવિ શશિ ગ્રહો ખુદાડ ને નદી,
પવન ઝાડ ને સૃષ્ટિ આ બધી;
અજબ એ કૃતી વિશ્વ બાપની,
વિસરશે નહિં મહેર આપની. ૨

સ્મરણુ આપનું ના ઘડી કર્યું,
અઘોટ પાપનું ભાથુ છે ભર્યું;
કપટ ભૂઠમાં જીંદગી ગઈ,
ભજનની નહિં પ્રેરણા થઈ. ૩

ધન જમાવવા ઢોંગ કેં કર્યા,
છળ પ્રપંચમાં ઠામ ના ઠર્યા;
સકળ દોષની માર્ફી આપણે,
જય દયાનિધી કષ્ટ કાપણે. ૪

ગોવિંદના ગુણનું ગાન !

બહિર્ભાષિકા મનહર—છંદઃ

શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ, કર ધર્યાં કિરતારે,
કમળ વદન જોઈ, હૈયું હરખાય છે;
રક્ષા પાંડવોની કરી, દૈરવોનો કાળ આણ્યો,
લાજ રાખી દ્રૌપદીની, ભારતે ભણાય છે;
લક્ષ્મણને સંગ લેઈ, રામ રૂપે લંકા ગયા,
મહાગર્વી રાવણને, માર્યાનું મનાય છે;
ગજને સહાય કરી, પ્રહ્લાદનું દુઃખ હરી,
નખવતી હીર્ણકિશ્ય, હણ્યો એ વંચાય છે. ૧

લાજ રાખી વીહરની, ભાણ તો ભૂધર જમ્યા,
લખી વાત શાસ્ત્રમાં તે, ના કો'થી કે'વાય છે ?
હણીને રાક્ષસો દુઃખ, દેવતાનું હર્થું બહાલે,
લઈ હરિ નાવ ભવસાગર તરાય છે;
ધર્મના ભંડાર એ, બિહાર કિરતાર તણું,
રટણ કરે છે તેનું, મહા દુઃખ જાય છે;
વાણી ના પહોંચે મહારી, વખાણ વિભુનાં કરે,
સત્યનો બેલી રંગીલો, રણછાડરાય છે. ૨

(૨૬૩)

પ્રભુ સ્તુતિ !

પુષ્પિતામા છંદઃ.

જય ! જય ! વિભુજી, દયાળુ દેવા,
 ભય હર ભૂધર હું કરું સુ-સેવા;
 તમ દરશનથી સદા સુખી છું,
 શરણ તજે હરિ હું ઘણો દુઃખી છું. ૧

સકળ જગતને બનાવનારા,
 ગુણ ગણી કેમ શકાય નાથ તહારા;
 અજર અમર છો તહમે કૃપાળું,
 કર ધરી “શંકર તારને દયાળું. ૨

ગીતિ.

જય ! જય ! શ્રી જહનંદન, વંદન તહમને કરું વિભુ પ્યારા;
 ભવ બંધનનું ખંડન, કરી બચાવો મુરલીધર મહારા.

પ્રભુને વિનંતી !

એક કામ અમારું કરજોરે, શામળીઆ;
 અંતરમાં આવી ઠરજોરે, શામળીઆ.
 શામળીઆ મોહન મળીઆરે (૨) એક કામ.

ગોવિંદના ગુણનું ગાન !

બહિર્ભાષિકા મનહર—છંદઃ

શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ, કર ધર્યાં કિરતારે,
કમળ વદન જોઈ, હૈયું હરખાય છે;
રક્ષા પાંડવોની કરી, કૌરવોનો કાળ આણ્યો,
લાજ રાખી દ્રૌપદીની, ભારતે ભણાય છે;
લક્ષ્મણને સંગ લેઈ, રામ રૂપે લંકા ગયા,
મહાગર્વી રાવણને, માર્યાતું મનાય છે;
ગજને સહાય કરી, પ્રહલાદનું દુઃખ હરી,
નખવતી હીર્ણકશ્ય, હણ્યો એ વંચાય છે. ૧

લાજ રાખી વીહરની, ભાણ તો ભૂધર જમ્યા,
લખી વાત શાસ્ત્રમાં તે, ના કો'થી કે'વાય છે ?
હણીને રાક્ષસો દુઃખ, દેવતાતું હર્યું બહાલે,
લઈ હરિ નાવ ભવસાગર તરાય છે;
ધર્મના લંકાર એ, બિહાર કિરતાર તણું,
રટણ કરે છે તેતું, મહા દુઃખ જાય છે;
વાણી ના પહોંચે મહારી, વખાણ વિભુનાં કરે,
સત્યનો ખેલી રંગીલો, રણછોડરાય છે. ૨

પ્રભુ સ્તુતિ !

પુષ્પિતામ્રા છંદ.

જય ! જય ! વિભુજી, દયાળુ દેવા,
ભય હર ભૂધર હું કરું સુ-સેવા;
તમ દરશનથી સદા સુખી છું,
શરણુ તજે હરિ હું ધણો દુઃખી છું. ૧

સકળ જગતને બનાવનારા,
ગુણ ગણી કેમ શકાય નાથ ત્હારા;
અજર અમર છો ત્હમે કૃપાળું,
કર ધરી “શંકર તારજો દયાળું. ૨

ગીતિ.

જય ! જય ! શ્રી જહનંદન, વંદન ત્હમને કરું વિભુ પ્યારા;
ભવ બંધનનું બંડન, કરી બચાવો મુરલીધર મ્હારા.

પ્રભુને પિનંતી !

એક કામ અમારું કરજોરે, શામળીઆ;
અંતરમાં આવી ઠરજોરે, શામળીઆ.

શામળીઆ મોહન મળીઆરે (૨) એક કામ.

લજન તહમારૂં ભૂધર લાવે-લોભ મોહ માયા મુકાવે;
સંકટ સર્વે ભૂલાવેરે-શામળીઆ. એક કામ.

નામ તમારૂં મંગલકારી, શર્ણુ લેને શ્રી ગીરધારી;
'શંકર' અરજ સ્વીકારીરે-શામળીઆ. એક કામ.

પ્રાતઃકાળમાં મહાનિ પ્રાર્થના!

—ગઝલ—

નમ્રું કિરતાર કંઠુણાળું, કુબુદ્ધિ કાપળે ખ્યારા;
અમોને સ્વર્ગ સંચરવા, સુબુદ્ધિ આપળે ખ્યારા !
હૃખ્યાને અન્ન દેવાને, પ્રીતે પરમાર્થ કરવાને;
દયાળું દેવ અમ દિલમાં, દયાને સ્થાપળે ખ્યારા !
હંગાહંગ ઝેરના જેવા, બૌદ્ધાથી બૂજવો રાખી;
હૃદયમાં સત્યતાની છાપ સત્વર છાપળે ખ્યારા !
તહમારા ગુણ ગાવાને, લજનમાં લીન્ન થાવાને;
અમારા દેહમાં ભક્તિ રંગે રંગ વ્યાપળે ખ્યારા !
કુહા છે કામ ને ક્રોધ, ધૂરા છે મોહ ને લોભ;
કહે “શંકર” અમોને દૂર એથી રાખળે ખ્યારા !

હળધરચાસંમાં પવિત્ર પેત્રવતી તીરે
મહર્ષિ પરાશર રચાપિત મહાદેવ
પારાશુરના શુભ રથાનનું રમરણ !

—ભુજંગી—

મહર્ષિ પરાશર તણું ઠામ-આ છે !
સદા સુખકારી અહા ! નામ-આ છે !
બુઝો દેવ ડેર મહા ધામ-આ છે !
નહિં માનુષી દેવનું કામ-આ છે !
મહા પુણ્યશાળી વહે પાસ-ગંગા !
અહાહા ! ! કરે પાપનો નાશ-ગંગા !
વહે પૂર્વમાં પ્રેમથી ખાસ-ગંગા !
કરાવે બુઝો તીર્થનો ભાસ-ગંગા !
કરી દેનાન તેમાં મહાદેવ આવો !
જળે ગ્રંથનેથી કરો સેવ આવો !
ધરી પુષ્પ ને આરતી તો ભેંતારો !
વદો દેવ “ત્રાતા તહમે તાત તારો !”
સુગંધી મધુરી હવા મંદ આવે !
મહા રોગ હોયે નિરોગી બનાવે !
અહા ! પશ્ચાંચો શબ્દ મીઠા સૂણાવે !
વિભુની ખુબીનો બજાનો બતાવે !

ડાકોરના રણછોડજી વિષે !

મનહર છંદ.

ભાઈ ! ભાઈ ! ભાળ્યો મહેંતો ડાકોરના ડાકોરને,
જેના દરશન થકી દુઃખ દૂર થાય છે;
પૂનમે પૂનમે સંઘ કાઢી લોક આવે ઘણા,
આસોની પૂનમે મોઁટો મેળો ત્યાં ભરાય છે;
આનંદ ઉત્સવ થાય ગોમતીમાં કેંક નહાય,
સ્થળે સ્થળે ગોવિંદનાં ગીત તો ગવાય છે;
રંગીલો એ રણછોડ સેવકના કોડ પૂરે,
'શંકર'નું ચિત્ત સદા ડાકોરમાં જાય છે.

(તોરી કલખલ હૃય ખ્યારી—એ રાહ.)

ગુજરાતે છે ગામ, રૂડું ડાકોર ધામ;
ભાઈ ! ત્યાંતો જોયા વનમાળી શ્યામ.
લોક આવે છે જંગ, કેંક કાઢીને સંગ,
દે પાપોને કાપી, દયાળુ ધનશ્યામ. ગુજરાતે.
જાઓ ! જાઓ ! બ્રાતા ! ભુધરના દર્શન કાજ,
સ્નેહિ શામળીઓ છે, સૈનો શીરતાજ;
કેવો સ્વામી સોહાય ? કરે સૈને સહાય, રૂડો રણછોડરાય,
ઝટ જાઓ જાઓ જાઓ (૩) ગુજરાતે.

(પાતળીઆ પરિશ્રમ દ્યો શાને—એ રાહ.)

ડંકપુરી દીનબંધુ બિરાજે,

નામ રૂઢુ રણછોડ શ્રી રણછોડ છે;

ત્રિકમળ પણ ત્યાંજ બિરાજે,

બંધવ બેની બેડ છે, શુભ બેડ છે.

છોગાળા નામની, ધૂન છે કામની, સુખના ધામની,

આ.....આશ ધરો, ભક્તિ કરો. ડંકપુરી.

(માટે દર્શને હાકોર જાને, અને હરિભણ સુખીઆ થાને.)

અલબેલો જગનાથ બેવાના,

અંતરમાં મ્હને કોડ છે, બહુ કોડ છે;

કામને બાળવો, લોભને ટાળવો, ક્રોધ પ્રજાળવો,

આ.....સુખ થશે, દુઃખ જશે. ડંકપુરી.

એક અરણ !

(નાથ કેસે ગજકો બંધ છુડાયો—એ રાહ.)

નાથ ધરી હાથ અધમને ઉગારો !

મ્હને એક ભરસો ત્હારો, નાથ ધરી હાથ અધમને ઉગારો.

માયા મોહ વિષે લપટાયો, સુખયો નહિં પંથ સારો;

પુણ્યનું કામ કર્યું નવ એકે, પાપનો કીધો વધારો. નાથ ધરી.

ધામ ધરા ને ધન મેળવવા, ચોજ્યા ઇલાજ હાજરો;

પણ પણ ત્હમને યાદ કર્યાં નહિ, નાથ કૃપા કરી તારો. નાથ ધરી.

મનુષ્યાદેહ ધરીને ખોયો, હરિ ભજવાનો વારો;
જન્મ ગુમાવ્યો જગ જંગળે, ભૂલ્યો સહુ ઉપકારો. નાથ ધરી.
જ્ઞાન થયું કોઈ સંત કૃપાથી, લાગે હવે જગ ખારો;
હીન બંધુ શરણે હું આવ્યો, સેવક અર્જ સ્વીકારો. નાથ ધરી.
ભવ દરિયામાં ભૂલો ભટકું, પ્રીતમ પાર ઉતારો;
'શંકર'ના સ્વામી છે મુજને, ભવ્ય ભરૂંસો તહારો. નાથ ધરી.

ભવદરિયેથી ઊગારો!

(દાસ પદે દયા લાવોરે—એ રાહ.)

ઠંડાણ વિભુલ ઊગારો રે !
ભવ દરિયેથી ઠંડાણ વિભુલ ઊગારો.
ભવ અરણ્યમાં અથડાતું, ગમે તેમ ગોથાં ખાતું;
નથી નાથ એકે આરો આરો રે....ભવદરિયેથી.
મોહરૂપી મોજાં વાગે, લોભના ઝપાટા લાગે;
તહમે તાત આત્રી તારો તારો રે....ભવદરિયેથી.

પ્રાર્થનાષ્ટક!

શિખરિણી છંદ.

મુધન્વાની રહાયે, ઊલટ ધરોં ધાયા હરિ તહમે,
પુર્યો પંચાળીને, પટકુળ પ્રભુલ અણિ સમે;

છતાં છોડી છાયા, અપળ ગિત આ કેમ અળતું ?
 દયાળું ઓ દાતા ! તમ ભજનમાં તે ન ભળતું. ૧
 કરી સ્હાયે સ્વામી, પ્રકટ થઇ પ્રહ્લાદ તણી તહે,
 થયા ભીડે બહાલા, અરબુન તણા પ્રેમ ધરીને;
 છતાં ભક્તિ તહારી, હૃદય રમ્મ લાવી નવ કરે,
 ઘણાં ગોઠાં ખાઇ, ઊંદર ભરવા કારણ દેરે. ૨
 સ્વિકારી તહે હુંડી, અરજ સૂણીને નરસિંહ તણી,
 અહલ્યાને તારી, પરમ ઈશ ઓ લાયક ધણી !
 તણ ખીણ આશા; જગત પતિને હું નવ ભણું,
 પડે ઊંધા પાસા, તદપિ તુચ્છ આશા નવ તણું. ૩
 મળ્યા મીરાંને તો, સરસ જશ પામી જગ વિષે,
 મળ્યા બાળા દુને, અચળ પદ પામ્યો દશ દિશે;
 ઘણા ગોઠા ખાતું, અધમ મન મહારૂં નવ હરે,
 છતાં હે સ્વામિણ ! નજર અભિ રાખો દીન પરે. ૪
 સુદામાની સાથે, વડોલ ગણી વત્યા વિભુ તહે,
 અચાબ્યો હા ! આપે, જજ જળ વિષે દુખતી સમે;
 છતાં છોગાળાણ ! ભજન તમ ભાવે નવ કરે,
 દેરે મૃત્યુ માથે, તદપિ દિલ માંહી નવ હરે. ૫
 જમ્યા ભાણ ભાવે, વિદુર તણી દાતા વશ થઇ,
 બચાબ્યા તહે સ્નેહે, ધરમ, ભીમ, લાખાચહ મહિં;
 વળી આપી ગાદી, વિજય વરતાબ્યો દશ દિશે,
 ઈરાજોને ખ્યારા ! મુરલોધર મહારા મન વિષે. ૬

કરે સેવા તહારી, પરમ દુઃખ તહેવું ઝટ ટળે,
તરે આ સંસારે, અચળ મુખ ને વૈભવ મળે;
ગુંથો તહારા ગાતા, સકળ જગ દેવો રૂપો મુનિ,
લગાવીને બેઠા, ભજન ધુન તહારી પશુપતિ. ૭
તહમે ત્રાતા ! દાતા ! શરણ મુજને લ્યો જગપતિ,
વિભુજી વિખ્યાતા ! રહમ દિલ રાખો દીન પ્રતી;
ભણે વૃત્તો આઠે, મનન કરીને 'શંકર' સદા,
કરે નિત્યે પાઠે, વય વિષે ન આવે ભય કદા. ૮

ઈશ્વરની અદ્ભુત રચના !

કનરો (ઈસ તન ધન કી કોન બડાઇ—એ રાહ).

અજબ ખૂબી અવતિ પતિ તહારી, પાર શું પામું હું સંસારી ? અ.
કોણ કીયાથી સૂર્ય પ્રકાશે ? કોણ કીયા થકી વરસે વારિ ? અ.
ઝાડ ખડાડ કણ કો' નિપજાવે ? કોણ કરે સૌની રખવાળી ? અ.
યવન વાય છે કોણ કૃપાથી ? શ્રીકૃષ્ણમાં પ્રગટે કેમ વારિ ? અ.
ગર્ભ વિષે જીવ કોણ જીવાડે ? કોણ કરે ઉત્પન્ન નરનારી ? અ.
સકળ સૃષ્ટિને કો' નિપજાવે ? કોણ પલકમાં દે સંહારી ? અ.
યામર નર 'શંકર' શું બાણે ? ખેંચી શકે નાકમી મતિ મહારી ! અ.

(૧૦૧)
વસંતતિલકા છંદ.

ત્રાતાં તમે સકળના કરૂણા કરો છો,
દાતા તમે જગતના દુઃખને હરો છો;
આપો સુખુદ્ધિ અમને દરરોજ ખ્યારા !
સ્નેહે નમુ સુખકરા પ્રભુજી અમારા.

આરતી !

જયદેવ ! જયદેવ !

જય ! જય ! પરમાત્મા, પ્રભુ જય ! જય ! પરમાત્મા;
અશરણુ શરણુ, વિભુજી (૨) શ્રીધર ધરમાત્મા. જયદેવ,
સુખ કર્તા, દુઃખ હર્તા, દીનખંધુ દેવા—પ્રભુ દીનખંધુ દેવા;
ભવતારક ભૂધર છો (૨) સદા કરું સેવા. જયદેવ.
વિશ્વંભર, વનમાળી, સુખકર શામળીયા—પ્રભુ સુખકર શામળીઆ;
નરહરિ, નટવર, નાગર (૨) બળદાયક બળીઆ. જયદેવ.
જગકર્તા, જગન્નાયક, જગદીશ્વર સ્વામી—પ્રભુ જગદીશ્વર સ્વામી;
અકળ કળા કરનારા (૨) નમું હું બહુ નામી. જયદેવ.
હૌન 'શંકર'ની આરજી, અંતરમાં ધરજો—પ્રભુ અંતરમાં ધરજો;
સદ્ગુણ ભક્તિ ભરજો (૨) મમ હૃદય હરજો. જયદેવ.

ધરના ગાંડા અને બહારના ડાહ્યા !

મનહર—છંદ.

કેળવણી ખાતા વિષે કેળવણી લીધી અમે,
કેળવણી આપી આખા દેશને સુધારીશું !
“કન્યાનો વિક્રય બંધ કરો” એવું બોલવાના,
અમારી કન્યાઓ વેચી મૂકી તો વધારીશું !
ભાષણ ભરડવાના “બાળલગ્ન બંધ કરો,”
અમારી બાળાને નાની વયમાં વરાવીશું !
સુધારાના સાથી અમે પારકુ બુઝાવા જૈશું,
અમારા પોતાના ઘેર હોળી સળવાગીશું ! ! ૧
ભિત્તમ પુરૂષ અમે નાતરાં નક્કી કરીશું,
અન્ય જો કરે તો ઝટ તેને અટકાવીશું !
“ગૃહીણીને સુખી રાખો” એવી શીખ આપવાના,
અમારી પત્નિને ગંધે માથે લટકાવીશું !
હરામનું મેળવવા હિમ્મત અમોને ઘણી,
પારકું પડાવા માટે પ્રાણ પટકાવીશું !
અમારા પોતાના દોષ દબાવી રાખીશું અહા !
બીજાઓના દોષ કાઢી તેને ફટકાવીશું ! ! ૨

દાહરો.

દોષ બુઝે ના આપનો, દે બીજાને શીખ;
શીખ દીઝે ઝખ મારવા, એ જીવતરને ધીક.

લી. પ્રકાશક—મોહનલાલ લલિતસાધ, સોજીતરીયા.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
અર્પણપત્રિકા.	૩	“શ્યતાન કે સદ્ગો ?” ...	૨૩
પ્રસ્તાવના.	૫	સદા વિષે.	૨૪
મંગળ કાવ્ય.	૭	નિંદાખોદને અર્પણ.	૨૫
ગઝલમાં મુલતાન.	૮	કુટિલ સ્ત્રીના વિશ્વાસ ન	
નૈતિક-કાવ્ય.		કરવા વિષે.	૨૬
નીતિ વિષે.	૯	વ્યભિચારી વિષે.	૨૭
“અદલ ઇન્સાફ તહારો છે.”	૧૦	વ્યભિચારી સ્ત્રી પ્રત્યે.	૨૮
ભુરી આદત યાને દુર્ગુણદર્શક.	૧૧	વ્યભિચાર વિષે.	૨૯
પરોપકાર.	૧૨	યુવાની વિકાર.	૩૦
પ્રશામતથી રાજી થનારને.	૧૩	અદેખા વિષે	૩૨
“યુવાની તો દિવાની છે.”	૧૪	અપંગોની ચાચના.	૩૩
“નહિ સાહસ કરો કોઈ.”	૧૫	ઐક્યતા.	૩૪
સોનેરી શીખામણ.	૧૬	કંઠે લક્ષ્યવાળા ધનવાન.	૩૫
“જનુની જણ તો જણ		ધનવાન અભિમાની સગાને	
જન એવા.	૧૭	ઠપકો.	૩૫
“જનુની ના જણજે જન		જેવા દેવ તેવી પૂજા.	૩૬
એવા.”	૧૮	“એવી દયાને શું કરે ?”	૩૭
“અગારા કંધના માટે.”	૧૯	ઢોંગી ધર્મગુસ્તું ધર્તીંગ.	૩૯
“પતિવ્રત પ્રાણથી ખાઈ.”	૨૧	ઢોંગી વૈરાગીને.	૪૨
કશિકનો અન્નમ.	૨૨	યોગીને આમંત્રણ.	૪૩

વિષય.	પૃષ્ઠ.
“ ઝખ મારવા.” ...	૪૪
ખાળસગ્ન વિષે. ...	૪૫
કન્યાવિક્રયનો “કપાલો.”	૪૬
ક્રોધ વિષે. ...	૪૯
“ તે કુનિયાના દેવતા.”	૪૯
“ તું શું કરે ? ” ...	૫૧
“ તો શું ? ” ...	૫૨
તંબાકુની ખીડો વિષે. ...	૫૩
દારૂના દોષ વિષે. ...	૫૩
દારૂના દુર્ગુણ વિષે. ...	૫૪
મધપાન નહિ કરવા વિષે.	૫૫
મિત્રતા ઉપર દૃષ્ટાંત. ...	૫૫
વચન પાળવા વિષે. ...	૫૬
વિવેકબ્રહ્મ નહિ થવા વિષે.	૫૭
ગર્વ વિષે. ...	૫૮
“ તો શું થયું ? ” ...	૫૮

શૃંગારિક-કાવ્ય.

પુણ્યવાનનેજ મળે. ...	૬૦
“ અલખેલું યૌવન આવે છે.”	૬૧
કનૈયાની ખંસી. ...	૬૨
“ ખંસી ખમતેવાલા.”	૬૩
“ મોહક મુરલી.” ...	૬૪
“ મનહર મુરલી.” ...	૬૪
“ વનમાં વાંસલડી વાગે છે.”	૬૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.
કૃષ્ણની ખાળલીલા. ...	૬૬
ગોપીની ફરિયાદ. ...	૬૬
રાધા વિયોગી કૃષ્ણ. ...	૬૭
હોળી વિષે. ...	૬૭
“ અહાહા ! આજ છે હોળી.”	૬૮
ધ્યારાને આવકાર. ...	૬૯
પ્રિયાના રૂપની પ્રશંસા.	૭૦
વીરહી વામાનું ખરડતું	
અવલોકન. ...	૭૧
ધ્યારમાં મસ્તાન. ...	૭૩
“ વદાપર જદા.” ...	૭૪
સ્ત્રીમાં વશીકરણ છે. ...	૭૬
“ પાનની ખીડી.” ...	૭૭

વૈરાગ્ય-કાવ્ય.

વૈરાગ્ય વિચાર. ...	૭૯
“ પીવાદે ! જ્ઞાનની ખ્યાલી.”	૮૦
મસ્તાન ફકીર. ...	૮૧
વૈરાગી થતાનો સંસારી	
સાથે સંવાદ. ...	૮૨
મનને ઉપદેશ....	૮૪
હવ હંસ પ્રત્યે. ...	૮૬
પસ્તાવો. ...	૮૭
બ્રમરના દૃષ્ટાંતથી મનને	
શીખામણ. ...	૮૮

વિષય.	પૃષ્ઠ.
સાથે શું લઈ જઈશ ? ...	૮૯
ભૂલેલા ભરનારો. ...	૯૦
ત્યાગીના વિચાર. ...	૯૧
માયાનો તિરસ્કાર. ...	૯૧
“અસંખ્યક દિને મરવુંજ ખરે”	૯૨
“પલકમાં પ્રાણુ જાવાનો.”	૯૩
મન સમજ ! ...	૯૪
મરણ પથારીપર પશ્ચાતાપ. ...	૯૬
મનને શીખામણ. ...	૯૭
મન પ્રત્યે ! ...	૯૮
છવડા જાગીને જો ! ...	૯૯
“રે ! રે ! તથાપિ તુજને	
“અમાન આપ્યું” ...	૧૦૦
“ગાંડું અધવચ અટક્યું”	૧૦૧
“કથમ ગાલશે.” ...	૧૦૨
હમારો અને અમારો પંથ	
ન્યારો છે. ...	૧૦૩
દિનમત્ત થયેલા છવ-હંસને	
હંપકો. ...	૧૦૪
મહારી હુમ્મિદિ કાપો ! ...	૧૦૬
હે નાય મહને તારો ! ...	૧૦૭
“મહારી નજર પહોંચે નહિ”	૧૦૮
જાગ્યો કોણ ? ...	૧૦૯
શું ગ્રહણ કરશો ? ...	૧૦૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.
હુખોદ્ગાર ! ...	૧૧૦
સંપૂર્ણ સુખી કોઈ નથી. ...	૧૧૧
રામનામ રટવા વિષે. ...	૧૧૨
“છતાં જગનાથ ના જોયા”	૧૧૨
“નકામી છાંદગી એવી.”	૧૧૩
“અમારું ના સચું કોઈ”	૧૧૬
પદ્મજી ધએલો પ્યાર ? ...	૧૧૭
પ્રસ્તાવિકા-કાવ્ય.	
કર્મની વિચિત્રતા. ...	૧૧૯
કુદરતને ! ...	૧૨૦
દાનો કે દિવાનો ? ...	૧૨૧
મહારી મીડી કોયલનું મ્હોત !	૧૨૩
“બળી એ નોકરી કરવી”	૧૨૪
કિસ્મતનો આંક ! ...	૧૨૬
ચાલૂ જમાનાનો સુધારો. ...	૧૨૭
સુધરેલાનો સંતાપ. ...	૧૨૮
પરપોટા પેઢીના મેનેજરની	
મનોભાવના....	૧૩૧
પરપોટા ખેંકતા મેનેજરનો	
ભવિષ્યમાં ભુસ્કો. ...	૧૩૩
“કુંકાયો વા દેવાળાનો.”	૧૩૬
વાંદાની વિનંતી. ...	૧૩૮
“મમ કર્મકાં આ'વું વ્રહ્મયું.”	૧૪૦
ખેવડા બંધારને ! ...	૧૪૨

વિષય.	પૃષ્ઠ.
પરીક્ષા વિના નકામું. ...	૧૪૩
પેટ વિષે. ...	૧૪૫
નિદ્રાને વિનંતી. ...	૧૪૬
ગરજ વિષે. ...	૧૪૭
મુખી ગૃહસ્થાશ્રમ. ...	૧૪૮
અંતરનો દાહ....	૧૪૯
દ્વિજ દુર્દશા. ...	૧૫૦
“મનહરણુ માતા નવ મરો.”	૧૫૨
સહુથી સરસ કોણુ ? ...	૧૫૩
હું આળસુ કે, તું ? ...	૧૫૫
એમાં જૂઠો કોણુ ? ...	૧૫૬
દલાલી વિષે. ...	૧૫૭
ચોપાટીની લહેર ! ...	૧૫૮
ગાયોનો પોકાર ! ...	૧૫૯
ગૌરક્ષા કરો !... ...	૧૬૦
“ધનરાજ સવારી આવે છે”	૧૬૧
વધાંરુતું વર્ણન. ...	૧૬૨
ગ્રીષ્મઋતુની પીડા ! ...	૧૬૩
“ક્ષયરાજ સવારી આવે છે”	૧૬૪
પારસી બાઈઓને સાથ	
મુખારક. ...	૧૬૬
“પારસી બિરાદરને લગનની	
મુખારકઆદી... ...	૧૬૭

વિષય.	પૃષ્ઠ.
પારસી બુચાને નવજોતની	
બલી દુઆ ! ...	૧૬૭
પારસી બુચીને નવજોતની	
બલી દુઆ !... ...	૧૬૮
દક્ષિણ આફ્રિકામાં સલામ-	
હની લડત !... ...	૧૬૯
સ્વભોગ આપનારા સત્યા-	
ગ્રહીઓ ! ...	૧૭૨
ગોખલે અને ગાંધી. ...	૧૭૩
પતિ પ્રેમ પરીક્ષા. ...	૧૭૫
ટોળક બંધુને સવિનય	
વિનંતી. ...	૧૮૧
શહેનશાહ જ્યોર્જનું હૌદમાં	
આગમન. ...	૧૮૫
નામદાર શહેનશાહ જ્યોર્જ	
બંધે પધારો ! ...	૧૮૬
રાજ્યાભિષેકનો શુભ દિવસ. ૧૮૭	
કેંક વર્ષે નિદ્રામાંથી જાગત	
યજ્ઞેશુ બાળક. ...	૧૮૮
હળધરવાસનો ગરબો. ...	૧૮૯
કથા-કાવ્ય.	
નિર્વાંગી નિર્મળા. ...	૧૯૫
અલ્પલ્પ ! યાને આપધાત	
કે, ખુન ? ...	૨૧૭

વિષય.	પૃષ્ઠ.
સ્તુતિ-કાવ્ય,	
વિભૂ વાક્ય. ૨૪૭
ગણપતિની સ્તુતિ. ૨૪૮
સરસ્વતિની સ્તુતિ. ૨૪૯
ઈશ્વરની સ્તુતિ ! ૨૫૦
મોહનની માયાની સ્તુતિ !	૨૫૧
સૂર્યની સ્તુતિ !...	... ૨૫૨
સાગરની સ્તુતિ ! ૨૫૨
પ્રભુ સ્તુતિ ! ૨૫૩
સ્તુતિ ! ૨૫૪
મહાદેવનો-ગરબો ! ૨૫૫
શિવ સ્તુતિ ! ૨૫૬
શંકરના ગુણનું ગાન ! ૨૫૭
અંધિકા સ્તુતિ...	... ૨૫૮
હનુમાનની સ્તુતિ ! ૨૫૮
ગુરૂ સ્તુતિ ! ૨૫૯
રણછોડજીની સ્તુતિ ! ૨૬૦

વિષય.	પૃષ્ઠ.
સર્વેની સાથે પ્રભુ સ્તુતિ !	૨૬૧
ગોવિંદના ગુણનું ગાન !	૨૬૨
પ્રભુ સ્તુતિ ! ૨૬૩
પ્રભુને વિનંતી ! ૨૬૩
પ્રાતઃકાળમાં પ્રભુની પ્રાર્થના !	૨૬૪
હળધરવાસમાં મહાદેવ પા- રાશુરના સુખ સ્થાનનું	
સ્મરણ ! ૨૬૫
ડાકોરના રણછોડજી વિષે !	૨૬૬
એક અરણ્ય !...	... ૨૬૭
ભવ દરિયેથી ઉગારો !	૨૬૮
પ્રાર્થનાષ્ટક ! ૨૬૮
ઈશ્વરની અહ્મત રચના !	૨૭૦
આરતી ! ૨૭૧
ધરના માંડા અને બહારના	
ડાહ્યા ! ૨૭૨
અનુક્રમણિકા ૨૭૩

મેમ્બરો આ સોસાયટીના જ થજો.

“ યુનિવર્સલ હેલ્પીંગ સોસાયટી. ”

ડૉ. શેઠ લખમીદાસ ખામજીના માળામાં યોથે દાદરે, ગણેશવાડી,
મુંબઈ નં. ૨.

બાર્પાકિ લવાજમ રૂ. ૨) દાખલ કી રૂ. ૧) લખમીદાસ મુલજી.

ઝો: સેક્રેટરી, યુ. હે. સોસાયટી.

ઉદ્દેશો:-વિદ્યામાં વધારો કરવો.

દુનનર ઉદ્યોગમાં મદદ કરવી.

“ કોઓપરેટીવ સોસાયટી ” ઉભી કરવામાં મદદ કરવી.

“ એક્ષચેન્જ ” માં મદદ કરવી.

સોસાયટી તરફથી એક કી લાયબ્રેરી ખોલવામાં આવી છે.

સોસાયટી તરફથી દર મહિને મેમ્બરોની સભા ખોલાવવામાં આવે છે.

સોસાયટી તરફથી દરેક મેમ્બરોનું ઇન્ટ્રોડ્યુક્શન લીસ્ટ કી આપવામાં આવે છે. અને એ લીસ્ટદ્વારા દેશ પરદેશના અને ગામ-ગામના કોકો સંબંધ બાંધી શકશે. અને મુસાફરી વખતે મેમ્બરોને જાણું ઉપયોગી થઈ પડશે.

સોસાયટી તરફથી લાયબ્રેરીના પુસ્તકોનું લીસ્ટ કી આપવામાં આવશે.

સોસાયટી હાલમાં મુંબઈના સ્થાનિક ઉપરાંત બહાર ગામના પણ મેમ્બરો ધરાવે છે.

મેમ્બર થવા માટે ઉપર બતાવેલે ડેકાણે શી સાથે સેક્રેટરીને અરજ કરવી.

સોસાયટીને મેમ્બરો મેળવી આપનારને સારી બક્ષીસ આપવામાં આવે છે.

શ્રી સાબરકાંઠા
આંડોંગ હાઉસ.

જમવાની ઉત્તમ પ્રકારની સગવડ.
ડ. કુશાલેશ ચાવડાની આજુબાં,
મુંબઈ નં. ૨.

(ખાસ ઉંચ વણેના હોંદુ ગૃહસ્થો માટે,)

મનને પસંદ પડતી જમવાની

ઉમદા સગવડ.

શ્રી અંખીકા

ભોજનશાળા.

૨૭૪ કાલખાદેવીરોડ-વીહુલવાડી સામે. મુંબાઈ.

આ ભોજનશાળા, માલીકાની જતી
હેખરેખ નીચે છેક્ષામાં છેક્ષી પદ્ધતિ મુજબ
ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા,
પ્રમાણિકતા, ઉંચો ખોરાક અને ખંતીલા
નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ ઘણા જ
મંદ્યમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ગુણાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

ૐ

“ મણિકાન્ત-કાવ્યમાળા ”

મળવાનું ઠેકાણું:-

શંકરલાલ મગનલાલ પંડ્યા.

ઠે. ગાયવાડી માધવજી ઠાકરસીનો નવો માળો.

કાન્હેલ સ્ટ્રીટ, પોસ્ટ નં.-૨—મુંબઈ.

તથા

મોહનલાલ લલ્લુભાઈ સોજીતરીયા.

ઠે. મેસર્સ મંચેરજી-વાડીલાલની કુંપની-કોલાબા

ગુડસ ઓફીસ. બી. બી. એન્ડ સી. આઈ રેલ્વે-મુંબઈ.

ક્રીમત રૂ. ૧-૪-૦ પે.સ્ટેન્ડ જુડું.

(ખાસ ઉંચ વર્ણના હીંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

મનને પસંદ પડતી જમવાની

ઉમદા સગવડ.

શ્રી અંબીકા

ભોજનશાળા.

૨૭૪ કાલખાદેવીરોડ-વીંહલવાડી સામે. મુંબઈ.

આ ભોજનશાળા, માલીકાની જતી
દેખરેખ નીચે છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિ મુજબ
ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ, સ્વચ્છતા,
પ્રમાણિકતા, ઉંચો ખોરાક અને ખંતીલા
નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ ઘણા જ
મંદ્યમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ગુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

ૐ

“ મણિકાન્ત-કાવ્યમાળા ”

મળવાનું ઠેકાણું:-

શંકરલાલ મગનલાલ પંડ્યા.

ઠે. ગાયવાડી માધવજી ઠાકરસીનો નવો માળો

કાબેલ સ્ટ્રીટ, પોસ્ટ નં.-૨—મુંબઈ.

તથા

મોહનલાલ લલ્લુભાઈ સોજીતરીયા.

ઠે. મેસર્સ મંચેરજી-વાડીલાલની કુંપની-કોલાબા

ગુડસ ઓફીસ. બી. બી. એન્ડ સી. આઈ રેલ્વે-મુંબઈ.

કીંમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

(ખાસ ઉંચ વર્ણના હીંદુ ગૃહસ્થો માટે.)

મનને પસંદ પડતી જમવાની

ઉમદા સગવડ.

શ્રી અંખીકા

ભોજનશાળા.

૨૭૪ કાલખાદેવીરોડ-વીહુલવાડી સામે. મુંબાઈ.

આ ભોજનશાળા, માલીકાની જતી દેખરેખ નીચે છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિ મુજબ ચલાવવામાં આવે છે. ધર્મરક્ષણ; સ્વચ્છતા, પ્રમાણિકતા, ઉંચો ખોરાક અને ખંતીલા નોકરો એ આ ભોજનશાળાનાં મુખ્ય લક્ષણ છે.

સગવડતાના પ્રમાણમાં ભાવ ઘણા જ મંચમ રાખવામાં આવ્યા છે.

વધુ ગુલાસા માટે મેનેજરને મળો યા લખો.

ૐ

“ માણિકાન્ત-કાવ્યમાળા ”

મળવાનું ઠેકાણું:-

શંકરલાલ મગનલાલ પંડ્યા.

ઠે. ગાયવાડી માધવજી ઠાકરચીનો નવો માળો

કાગ્જેસ રટ્ટીટ, પોસ્ટ નં.-૨—મુંબઈ.

તથા

મોહનલાલ લલ્લુભાઈ સોજીતરીયા.

ઠે. મેગર્સ મંચેરજી-વાડીલાલની કુપની-કોલાબા

ગુડમ ઓફીસ. બી. બી. એન્ડ સી. આઈ રેલ્વે-મુંબઈ.

ક્રિમત રૂ. ૧-૪-૦ પાસ્ટેજ બુઢું.

અગાઉથી આહુક થઈ આશ્રય આપનાર ગ્રહસ્થાનાં મુખ્યારક નામ.

ક્રાંતી.	નામ.
૨૫ શેઠ દીનરાજ પેસ્તનજી ખજેતીયા.	
૨૫ શેઠ વાડીલાલ પ્રાણજીવનદાસ શાહ.	
૨૫ શેઠ મણિલાલ વાડીલાલ ડૉન્ટ્રાકટર.	
૨૫ શેઠ કાવસજી પેસ્તનજી ખજેતીયા.	
૨૫ શેઠ ખીમચંદ અવેરચંદ ખરીખ.	
૧૫ શેઠ પાલનજી પેસ્તનજી ખજેતીયા.	
૧૧ શેઠ એ. ખેતખમીન ગુડસ કલાર્ક.	
૧૧ મેસર્સ એન. ખરસેજી એન્ડ કું.	
૧૧ શેઠ ખીમજી વીસરામ એન્ડ કું.	
૧૦ મી. કાવસજી પેસ્તનજી હુમસીયા.	
૭ શેઠ હીરાલાલ મુળચંદ ડૉન્ટ્રાકટર.	
૫ રા. મંગળદાસ નથુભાઈ ખરીદીયા.	
૫ મી. રસ્તમજી દુરામજી ડૉન્ટ્રાકટર.	
૫ ખા. સા. નસરવાનજી સોરાખજી સખાવાળા.	
૫ મી. આશકજી ડી. કલાર્ક.	

ક્રાંતી.	નામ.
૫ શેઠ ધિરમોહનદાસ રામપ્રતાપ.	
૫ શેઠ રામદાસ ખીમજી એન્ડ કું.	
૫ શેઠ બાપુજી મણીનાથ રાવ.	
૫ મી. ખરસેજી એલ્લજી ખરેગાટ.	
૫ રા. વાડીલાલ ડી. જરોડીયા.	
૫ શેઠ દામજી કલ્યાણજી એન્ડ કું.	
૩ શેઠ ભાઈદાસ કરસનદાસ એન્ડ કું.	
૩ શેઠ રસ્તમજી દુરામજી.	
૩ મી. હોરમસજી બમનજી ડૉન્ટ્રાકટર.	
૩ રા. ગોરધનભાઈ વાધજીભાઈ પટેલ.	
૩ રા. વાડીલાલ હરજીવનદાસ શાહ.	
૨ રા. ખડેરાવ સદાશીવ ત્રીશોકર.	
૨ રા. રામરાવ આત્મારામ વેલકર.	
૨ રા. દારકાનાથ વિશ્વનાથ પ્રધાન.	
૨ મેસર્સ એ. હનચીનાલ એન્ડ કું.	

ક્રો.પી.	નામ.
૨ રા.	વિશ્વેશ્વર નંદરામ ભટ્ટ.
૨ રા.	હીમતલાલ મુલચંદ કોન્ડ્રાકટર.
૨ રા.	આત્મારામ એસ. વાધ.
૨ શેઠ	જોડાભાઈ દેવજી એન્ડ કું
૨ શેઠ	લાલદાસ મગતલાલ.
૨ શેઠ	તુલસીદાસ કુંવરજી.
૨ મી.	ધનજીભાઈ એલજી ધંજનેર.
૨ શેઠ	પ્રેમજી હરજીની કું
૨ શેઠ	વસનજી વેલજીની કું
૨ શેઠ	હાથીભાઈ મગતલાલ ઝવેરીની કું
૨ શેઠ	લાલજી ઠાકરસી.
૨ શેઠ	જમસેદજી ખેરામજી ચોકસી.
૨ શેઠ	ધરમસી લક્ષ્મીદાસ.
૨ રા.	ચીમનલાલ પુરપોત્તમદાસ.
૨ રા.	ચતુભુજ ગોવીંદજી.
૨ શેઠ	ચીમનલાલ ઇશ્વરદાસ શાહ.
૧ રા.	ચીમનલાલ દલસુખરામ શાહ.
૧ રા.	ચીમનલાલ મહાસુખરામ દોશી.

ક્રો.પી.	નામ.
૧ રા.	લક્ષ્મીચંદ વલ્લભદાસ પટેલ.
૧ રા.	બાલુપ્રસાદ ડાલાભાઈ પટેલ.
૧ રા.	કેશવલાલ ઓધડદાસ.
૧ શેઠ	પ્રેમજી નારણજીની કું
૧ શેઠ	મુળજીભાઈ સુંદરજી.
૧ રા.	પ્રભાચંદર ત્રીભુવનરામ ત્રવાડી.
૧ રા.	અમૃતલાલ લક્ષ્મીચંદ ખોખાણી.
૧ મી.	જમગીરજી એન. વાડીયા.
૧ રા.	નાનાલાલ નરોત્તમદાસ.
૧ રા.	હીરાલાલ ભુખણદાસ ચોકસી.
૧ રા.	ચંદુલાલ ભગવાનદાસ.
૧ રા.	દુલભદાસ ભગવાનદાસ શાહ.
૧ મી.	મચેરશાહ હોરમસજી.
૧ રા.	હરગોવિનદાસ મોદી. ઉઝાવાળા.
૧ રા.	દત્તાત્રય આત્મારામ તામનકર.
૧ રા.	શાન્તીલાલ હીમતલાલ દેસાઈ.
૧ „	શીવજીભાઈ પુનભાઈ કોઠારી.
૧ „	ચંદુલાલ એમ. ખરશીવાળા.

ક્રોધી. નામ.

૧ ,, નગીનદાસ વરજદાસ મરચંદ.

૧ ,, મગનલાલ નારણદાસ.

૧ ,, રામચંદ શીવશંકર નવલકર.

૧ ,, હીરાલાલ ગુલામદાસ.

૧ મી. જીજીભાઈ પી. ખાખસોલા.

૧ રા. જોરામભાઈ ચાંપરીભાઈ.

૧ ,, જમનાદાસ વનમાળીદાસ.

૧ ,, ટુસીંહમસાદ રેવાશંકર.

૧ મી. જહાંગીરજી એલજી ગોટાસેઠ.

૧ રા. ધનજીભાઈ ગોપાળજી.

૧ ,, કાનજીભાઈ રાધવજી જોશી.

૧ ,, નગીનદાસ દામોદરદાસ.

૧ ,, રમણીકલાલ માણેકલાલ.

૧ ,, જમનલાલ યુનીલાલ.

૧ ,, રણજીડદાસ ધરમદાસ.

૧ ,, નરભેશંકર ભવાનીશંકર.

૧ મી. અરેશર સોરામજી ખખેતીયા.

૧ મી. અમદુલાભાઈ મહમુદભાઈ કામદી.

ક્રોધી. નામ.

૧ રા. ચીમનલાલ કેશવલાલ શાહ.

૧ ,, પુનમચંદ હેમચંદ શાહ.

૧ ,, શોભેશ્વર જમનલાલ ઠાકર.

૧ ,, ઈશ્વરલાલ મોતીરામ કલાઈ.

૧ ,, ભીખાજી નારણરાવ ગોરે.

૧ મી. એચચા માણેકજી.

૧ રા. નાગરજી કાળાભાઈ દેસાઈ.

૧ ,, ઈશ્વરલાલ હરજીવનદાસ શાહ.

૧ ,, પ્રભાશંકર ભજ્યુભાઈ ડી. કલાઈ.

૧ ,, મહાદેવ કાશીનાથ પંડિત.

૧ ,, કીસનજી મહાદેવ.

૧ ,, મગનલાલ ગોપાળજી દેસાઈ.

૧ ,, શીવશંકર જગન્નાથ શુક્લ.

૧ ,, પ્રેમચંદ યુનીલાલ મારફતીયા.

૧ ,, ચીમનલાલ યુનીલાલ ત્રીવેદી.

૧ ,, જમનલાલ લલ્લુભાઈ જોશી.

૧ ,, પ્રાગજીભાઈ મોટાભાઈ.

૧ ,, મગનલાલ કમ્બારામ મહેતા.

કો.પી.

નામ.

- ૧ ,, ગણપતભાઈ નરોત્તમરામ.
- ૧ ,, કાનજી હરસી દાણવાળા.
- ૧ ,, ભોગીલાલ છોટાલાલ ચોકસી.
- ૧ મી. એલજી પી. શંક.
- ૧ રા. મુળરાજ કરસનદાસ.
- ૧ ,, અમૃતલાલ નેણસીભાઈ મહેતા.
- ૧ ,, ડાહ્યાભાઈ નયુભાઈ વડીલ.
- ૧ ,, મયુરાદાસ દામોદર આશર.
- ૧ ,, વીઠ્ઠલદાસ જી. દલાલ.
- ૧ ,, ધારસીભાઈ કાનજી.
- ૧ ,, રણછોડદાસ વેણીલાલ.
- ૧ ,, નાનાભાઈ મનમોહનદાસ.
- ૧ ,, ડાહ્યાભાઈ હેમચંદ શાહ.
- ૧ ,, ગોપાળદાસ માણેકલાલ.
- ૧ ,, પ્રીતમદાસ ત્રીકમદાસ.
- ૧ ધી યુનિવર્સલ હેલ્થીંગ સોસાયટી.
- ૧ રા. ધનજીભાઈ વીરજી વોરા.
- ૧ મી. કરામરાજ એલજી વાંદરેવાળા.

કો.પી.

નામ.

- ૧ રા. કીકાભાઈ નાનાભાઈ.
- ૧ ,, નાગજીભાઈ કાનજી ઓઝા.
- ૧ ,, ભગવાનદાસ રામદાસ.
- ૧ ,, ધનજીભાઈ ડુંગરસી દવાવાળા.
- ૧ ધી ઓરીયન્ટલ ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કું.
- ૧ રા. ગવરીશંકર લક્ષ્મીરામ ભટ્ટ.
- ૧ મેસર્સ લક્ષ્મીદાસ માધવદાસની કું.
- ૧ રા. મણીલાલ કેશવલાલ શાહ.
- ૧ ,, હીરાલાલ ચુનીલાલ કેશીઆર.
- ૧ ,, વેલજીભાઈ હિમરસી હમ્મર.
- ૧ ,, ગોવીંદજી નયુભાઈ.
- ૧ ,, નેણસીભાઈ રામજી શાહ.
- ૧ મી. એલજી હોરમજી રાંદેરીયા.
- ૧ રા. પીલાજી ભાડુ ચૌધરી.
- ૧ ,, કીજ્જાજી ગણપત અગળે.
- ૧ ,, હરી-તુકારામ મુડકે.
- ૧ ,, બાપુ નારણ સાહે.
- ૧ ,, મહાદેવ રામજી પાર્ટે.

ક્રાંતી

નામ

૧ „ કમલા લક્ષ્મણ રામનાથકર.

૧ „ મહાદેવ હાથ તોડવળકર.

૧ „ ગોવિંદજી પાન્ડુ કાકડ.

૧ „ રામચંદ્ર સાવળેશભ હોરે.

ધી. અંબીકા ભોજનશાળાના મેનેજર

રા. ગીરજયાશંકરભાઈની મારફતે.

૧ રા. ગીરજયાશંકર સેવકરામ પંડયા.

૧ રા. મુરગીતમદાસ દામોદરદાસ દાકર.

૧ રા. સરપચંદ મુળચંદ શાહ.

૧ રા. કાલીદાસ જીવરાજ શાહ.

૧ રા. કલ્યાણજી ઓધવજી શાહ.

૧ રા. છોટાલાલ મુળચંદ શાહ.

૧ રા. સુનીલાલ પ્રાણજીવનદાસ શાહ.

૧ રા. મણીલાલ દયાશંકર ભટ્ટ.

૧ રા. ચંદુલાલ જગજીવનદાસ મહેતા.

રા. છોટાલાલ ઈશ્વરદાસ દેસાઈની મારફતે.

૨ રા. બાલુભાઈ ત્રીભોવનદાસ દેસાઈ.

શ્રી. એ. એલ. એલ. બી. વગીશ. હાઈકોર્ટ.

ક્રાંતી

નામ

૨ રા. મુળજીભાઈ હરજીવનદાસ ભટ્ટ.

૨ „ જમનાદાસ મોહનલાલ દલાલ.

૧ „ હર્ષભરામ ગીરધરદાસ ઓઢરી.

૧ „ દામોદરદાસ રેવાદાસ કારભારી. રૂપાલ.

૧ „ મંગળદાસ લાલુભાઈ ચુલેદવાળા.

૧ „ ઉજ્જમસીભાઈ જુડાભાઈ.

૧ „ જળજીભાઈ વીરુદાસ સુતરના વેપારી.

૧ „ વીરુદાસ જલજી „

૧ „ શુકાલાલ સામળદાસ „

૧ „ બેદાલાલ મણીલાલ „

૧ „ મુળજીભાઈ નાયજી કોઠારી.

૧ „ દામોદર કાનજી દલાલ. મીંડવાણી.

૧ „ મણિલાલ લલ્લુભાઈ સેલમેન.

૧ „ ભવાનજી જીવરાજ દલાલ.

૧ „ વીરુદાસ જીભાઈ મહેમદવાદવાળા.

૧ „ ચાણેજીલાલ ગીરધરદાસ.

૧ „ કલ્યાણજી જાહેરદાસ શાહ,

૧ „ નરસીલાલ મોતીલાલ મહેતા.

કોપી.

નામ.

૧ રા. હંશરાજભાઈ લખમસી.

૧ „ ભોમચંદ ઝવેરચંદ.

૨ા. માણેકલાલ ગણપતરામ શુકલની મારફતે

૩ શેઠ તલચંદ માણેકચંદ ઝવેરી.

૨ „ હીરાલાલ ગોવિંદરામ શાહ.

૧ રા. નાનાલાલ બાળાશંકર બ્યાસ.

૧ „ ભાઈચંદ પરસોત્તમદાસ શાહ.

૧ મી નરસી ડાહ્યાવર.

૨ા. મી. ડાહ્યાલાલ દામોદરદાસ શાહની

મારફતે. મું. મુંબઈ.

૨ શેઠ કેશવલાલ છોટાલાલ પરીખ.

૨ „ હીરાલાલ કલ્યાણજી વોરા.

૧ શેઠ કુરમાનહુસેન અબ્દુલહુસેન.

૧ રા. હરીલાલ કેશવલાલ દેશાઈ.

૧ રા. વંદાવનદાસ અમયાભાઈ પરીખ.

૧ રા. કેશવલાલ વીઠ્ઠલદાસ „

૧ „ કેશવલાલ મગનલાલ „

૧ „ પ્રેમચંદભાઈ હરીવલ્લભદાસ શાહ.

કોપી.

નામ.

૧ મેસર્સ ટી. મોહનલાલની કંપની.

૧ રા. માનજીભાઈ ડુંગરસી મુકાદમ.

૧ „ ઓછવલાલ હરીલાલ પરીખ.

૧ „ મોહનલાલ મણીલાલ શાહ.

૧ „ શંકરલાલ દલપતરામ પરીખ.

૧ „ નાથાલાલ લક્ષ્મીભાઈ શાહ.

૧ „ અમૃતલાલ જોષાભાઈ „

૧ „ મોરારજી ત્રીકમજી કામી.

૧ „ હીરાલાલ ગીરધરલાલ પરીખ.

૧ „ રણજીદાસ ભાઈચંદ સુરા.

૧ „ મનજી હીરજી ઠક્કર તેલવાળા.

૧ „ મધુસરલાલ ઉત્તમલાલ શાહ.

૧ „ રામજી કલ્યાણજી ઠક્કર તેલવાળા.

૧ „ ભગવાનદાસ ત્રીભોવનદાસ શાહ.

૧ „ હરજીવનદાસ મનોરદાસ ભાવસાર.

૧ „ જીભાઈ મોહનલાલ રાવળ.

૧ „ મનોરદાસ દયાળ કેશરવાળા.

૧ „ અમૃતલાલ જયદેવ ભટ્ટ.

ક્રાંતી

નામ

- ૧ રા. ઉત્તમલાલ મણીલાલ શાહ.
- ૧ „ રૂઢાચ પ્રેમજી શાહ લોખંડના દલાલ.
- ૧ શા. ગાગજી નેલુસીની કું.
- ૧ આસુ નારણ ઠક્કરની કું.
- ૧ રા. ચમલુજી મગનલાલ દલાલ.
- ૧ „ રણછોડલાલ હરજોતલાલ શાહ.
- ૧ રા. ગુલામદાસ અંબાલાલ શાહ.
- ૧ „ મણીલાલ છોટાલાલ.
- ૧ „ મણીલાલ છમનલાલ વેરીદાસ પરીખ.
- ૧ „ કેશવલાલ બોગળદાસ શાહ.
- ૧ „ પરભુદાસ વણારસી.
- ૧ „ ફેગટલાલ રણછોડદાસ.
- ૧ „ પરસોતમદાસ પ્રેમજી.
- ૧ „ માણેકલાલ પરસોતમદાસ પરીખ.
- ૧ „ મોતીલાલ ગુલામચંદ પરીખ.
- ૧ „ સવીતા ચંદલાલ રાવળ.
- ૧ „ છમનલાલ વીઠ્ઠલદાસ પરીખ.

મહેમદાવાદ.

ક્રાંતી

નામ

- ૧ રા. શંકરલાલ છમનલાલ ગોપાળ શાહ.
- ૧ „ મુગજીભાઈ કરસનદાસ જેસંગ કોઠારી.
- ૧ „ મથુરભાઈ જેસંગ કોઠારી.
- ૧ „ ગોકળદાસ છમનલાલ શાહ.
- ૧ „ ગીરધરલાલ ડાહ્યાલાલ શાહ.
- રા. ભાઈ ચુનીલાલ લલ્લુભાઈ બ્રહ્મભટ્ટની મારફતે. ડે. રણછોડદાસ મથુરાદાસની કું.

છાંપીયાલ—મુંબઈ.

- ૧ રા. વલ્લભદાસ પી. આશર.
- ૧ „ હરજીવનદાસ કલ્યાણજી.
- ૧ „ ધનજીભાઈ લવજીભાઈ મહેતા.
- ૧ „ ભાઈલાલ મનસુખભાઈ ભાવમાર.
- ૧ „ નંદરામભાઈ આણંદજી કાની.
- ૧ „ જળુભાઈ ચુનીલાલ પાટડીવાળા.
- ૧ „ મણીચંકર ભાઈજીભાઈ.
- ૧ „ નરભેરામ કાગીદાસ જેતલપુરવાળા.
- ૧ „ દામોદરભાઈ મંગળજી.

(૬)

ક્રમી. નામ.

૧ „ છમીલાલ તેમીલાલ શાહ.

૧ „ ધનજીભાઈ મુલજીભાઈ વાઢેર.

૧ „ સુંદરજી દેવચંદ શાહ.

૧ „ ચીમનલાલ નાનાલાલ ઉનાવૈયાળા.

૧ „ ગીરધરલાલ મોહનલાલ પ્રહલભટ્ટ દહેગામ.

૧ „ સુરજભાઈ ગંભીરજી „ બાન્ડું.

૧ „ જોડાલાલ દ્વારકાંદાસ ભાવસાર મહેમદાવાદ.

૧ „ ચતુરભાઈ લલ્લુભાઈ ત્રવાડી „

૧ મગનલાલ ભાવજીભાઈ પોલીસ કોન્સ્ટેબલ „

રા. મોતીલાલ ગોવીંદજી મીઠાઈવાળાની

મારફતે. મુ. મુંબઈ અને સોજીત્રા.

૧ રા. મોતીલાલ ગોવીંદજી પ્રહલભટ્ટ.

૧ „ ભાઈલાલભાઈ હીરાલાલ „

૧ „ લલ્લુભાઈ જોડાભાઈ „

૧ „ જેસીંગભાઈ તાયાભાઈ જાસપરા „

૧ „ હશ્વરદલાલ તથુરાંમ વડયલવાળા.

„ વિશ્વનાથ ગોવરધનરામ.

„ માધવલાલ શેવકરામ જગુદયુવાળા

રા. મી. છોટાલાલ કેશવલાલ યાશીકની

મારફતે.

ક્રમી. નામ.

૧ રા. છોટાલાલ કેશવરામ યાશીક.

૧ રા. ચુનીલાલ કેશવરામ „

૧ „ છોટાલાલ ભગગોવીંદ „

૧ „ ડાહ્યાલાલ ગવરીશંકર દવે.

૧ „ મણીલાલ નરસીરામ શુક્લ.

૧ „ વીઠ્ઠલદાસ કુલચંદ ભાવસાર.

૧ „ રણજોડદાસ ભગવાનદાસની કું.

રા. રા. પ્રભુલાલ છગનલાલ માસ્તરની

મારફતે.

૧ રા. પ્રભુલાલ છગનલાલ માસ્તર.

૧ „ હરીભાઈ રામભાઈ „

૧ „ શીવદાસ તુલજીરામ જાની.

૧ „ લક્ષ્મીદાસ પુરષોત્તમદાસ ડાકેર.

૧ „ તુલસીદાસ વેલજી ડાકેર.

ધી સાખરકાંઠા ખાંડીંગ હાલિસના

મેનેજરની મારફતે.

કોપી.

નામ.

૧ રા. મગનલાલભાઈ ધી સા. લોજના મેનેજર.

૧ „ મગનલાલ રેવાશંકર જોશી.

૧ „ રણછોડભાઈ કુંવરભાઈ દેસાઈ.

૧ „ જોશલાલ દાકરસી.

૧ „ ચંદુલાલ ત્રીભોવનદાસ સંગવી.

રા. મી. જેસીંગભાઈ પી. શાહની મારફતે.

૧ રા. એચ. કલ્યાણભાઈ.

૧ „ નથુભાઈ રામભાઈ.

૧ „ રેવાશંકર છગનલાલ.

રા. પુરુષોત્તમદાસ મગનલાલ શુક્લની

મારફતે.

૧ રા. શીવશંકર એમ. દવે.

૧ „ મોહનલાલ છગનલાલ પ્રોફેસર.

૧ „ ભગવાનદાસ સુનીલાલ ચોકસી.

રા. મી. છોટલાલ કાશીરામ પંડ્યાની

મારફતે. અમદાવાદ.

૩ રા. છોટલાલ કાશીરામ પંડ્યા.

કોપી.

નામ.

૧ રા. હરીહરભાઈ લલ્લુભાઈ ભટ્ટ.

૧ „ હરીલાલ આણંદભાઈ માર.

૧ „ જટારાંકર રેવાશંકર.

૧ „ ચંદુલાલ મયાશંકર.

૧ „ જોશલાલ અંબારામ.

૧ „ હુંગરભાઈ પુંગભાઈ.

૧ „ છવણલાલ હરીવલ્લભદાસ.

૧ „ મહાશંકર રામનારાયણ.

૧ „ સાંકળચંદ અવેરદાસ મુખી.

૧ „ કેશવલાલ મોતીરામ ભટ્ટ.

રા. રા. શા. બાપુભાઈ વલ્લભદાસ તથા

રા. રા. શા. અંબાલાલ દામોદરદા.

સની મારફતે. મુ. હળદરવાસ.

૫ રા. છોટલાલ ધર્મદાસ દેસાઈ.

૩ „ જોશલાલ અલીદાસ શાહ.

૩ „ સાંકળેશ્વર ડી. શર્મા જોશી.

૩ „ ડૉ. હાથીભાઈ પરલુદાસ પટેલ.

૩ „ નરોત્તમદાસ, ગીરધરદાસ બાવસાર.

ક્રોધી.

નામ.

- ૨ રા. ચતુરદાસ ભાઈચંદ શાહ.
- ૨ „ અંબાલાલ દામોદરદાસ શાહ.
- ૨ „ આપુજી વલ્લભદાસ શાહ.
- ૨ „ શંકરલાલ ખડેચરદાસ શાહ.
- ૧ „ મહુકચંદ મનોરદાસ શાહ.
- ૧ „ સાંઠળચંદ મનસુખદાસ શાહ.
- ૧ „ ગોવરધનદાસ ભાઈચંદ શાહ.
- ૧ „ અંબાલાલ મગનલાલ શાહ.
- ૧ „ જ્યેષ્ઠદાસ જગજીવનદાસ શાહ.
- ૧ „ મુકજીભાઈ કાલીદાસ શાહ.
- ૧ „ સુનીલાલ શીવલાલ શાહ.
- ૧ „ મગનલાલ નરોત્તમદાસ શાહ.
- ૧ „ હીરાચંદ નરોત્તમદાસ શાહ.
- ૧ „ માણેશલાલ ભાઈચંદ શાહ.
- ૧ „ ડાહ્યાલાલ પાનાચંદ શાહ.
- ૧ „ છોટાલાલ હરીદાસ શાહ.
- ૧ „ અંબાલાલ મગનલાલ મોદી.
- ૧ „ શંકરલાલ છગનલાલ મોદી.

ક્રોધી.

નામ.

- ૧ રા. જોશલાલ લલુભાઈ શાહ.
- ૧ „ પ્રેમચંદ પાનાચંદ શાહ.
- ૧ „ મોહનલાલ પ્રભુદાસ શાહ.
- ૧ „ જોશલાલ નંદલાલ શાહ.
- ૧ „ મોહનલાલ શીવલાલ શાહ.
- ૧ „ સુનીલાલ મનસુખરામ વ્યાસ.
- ૧ „ લક્ષ્મીભાઈ ત્રંબકરામ પંડ્યા.
- ૧ „ પ્રહ્લાદભાઈ દામોદર પંડ્યા.
- ૧ „ કેશવલાલ દલપતરામ પંડ્યા.
- ૧ „ ભોગીલાલ મનસુખરામ પંડ્યા.
- ૧ „ અંબાલાલ ત્રીભોવન પંડ્યા.
- ૧ „ મંગળભાઈ દેવશંકર પંડ્યા.
- ૧ „ ગોવરધનભાઈ છગનલાલ શુક્લ.
- ૧ „ અંબાલાલ મનસુખરામ ભટ્ટ.
- ૧ „ ગીરધરલાલ મગનલાલ ખડાયતા ગોર.
- ૧ „ ડાહ્યાલાલ હરજીવનદાસ દેકર.
- ૧ „ મુખી ચેલદાસ ભગવાનદાસ પટેલ.
- ૧ „ જોષતાભાઈ દૂસીદાસ પટેલ.

કો.પી. નામ.

૧ રા. પુરોત્તમભાઈ જગજીવનદાસ પંચાળ.

૧ મી. ગદારભાઈ મહમુદભાઈ ડાંગદી.

૧ „ પ્રભાશંકર ખુશાલભાઈ સ્કુલ માસ્તર.

૧ „ હોટાલાલ ખાપુજી તલાટી.

૧ „ હોટાલાલ ગોવરંચનદાસ સ્કુલ માસ્તર.

૧ „ હાલાલાલ જગજીવનદાસ માસ્તર.

૧ મી. ધનંજીભાઈ દાડભાઈ મીર.

બોડાસર.

૨ હાથેર શ્રી રતનસીંગજી સુરજમલજી.

૧ રા. રા. મોતીલાલ મુળજીભાઈ.

૧ રા. રા. દામોદરભાઈ લક્ષ્મીરામજી.

૧ „ જગજીવનદાસ શીવલાલભાઈ.

૧ „ વૃજલાલભાઈ જેઠાલાલ ડોહરી.

૧ „ જેઠાલાલ શીવલાલ શાહ.

૧ „ ભોગીલાલ સુનીલાલ શાહ.

૧ „ સોમાલાલ દામોદર માસ્તર.

૧ „ ભોગીલાલ મગનલાલ માસ્તર.

૧ „ નંદકીશોર રૂઝનાય પંડયા.

૧ મી. સરદારભાઈ તાડભાઈ મીર.

કો.પી. નામ.

છી.પી.આલ.

૧ મી. અંબાલાલ ત્રીભોવનદાસ શાહ.

પીઠાં.

૨ રા. પુરોત્તમદાસ ગોપાળદાસ શાહ.

કાંણીઆલ.

૧ રા. ત્રીકમલાલ પાનાચંદ શાહ.

રા. રા. સ્કુલમાસ્તર કુલાભાઈ ખાપુ-
સાઈ જમાનીદારની મારફતે મહેસાણા.

૧ રા. કુલાભાઈ ખાપુભાઈ જમાનીદાર.

૧ „ સનાલાલ નરોત્તમદાસ શાહ.

૧ „ કરતુરચંદ વલ્લભદાસ „

૧ „ ખીહારીલાલ જમનાદાસ અધ્યાર.

૧ „ મોતીલાલ હરીભાઈ સોની.

૧ „ ભાઈલાલભાઈ કે. ભોજડ.

૧ „ દસમુખરામ મોતીલાલ જની.

૧ „ સુનીલાલ દામોદરદાસ.

૧ „ મોહનલાલ ગીરધરલાલ.

૧ „ ત્રીકમલાલ કેવળરામ ચેરયા.

કોપી.

નામ.

- ૧ રા. કાળીદાસ નથુરામ સહેર.
- ૧ „ મુલજીભાઈ હીમતલાલ કંથરાવીવાળા.
- ૨ા. ૨ા. છોટાલાલ જગનલાલ ખડાયતાગોર
ની મારફતે. મુ. જનોડ તા. વાડાસીનોર.
- ૫ રા. ૨ા. છોટાલાલ જગનલાલ ગોર.
- ૧ „ સોમાલાલ ગીરચંદ શાહ.
- ૧ „ છોટાલાલ ભગવાનદાસ „
- ૧ „ કાળીદાસ નાયજીભાઈ „
- ૧ „ મગનલાલ મથુરદાસ „
- ૧ „ છોટાલાલ નાયજીભાઈ „
- ૧ „ અંબાલાલ ભાઈશંકર ત્રીવેદી.
- ૧ „ મગનલાલ લલ્લુભાઈ શાહ, ખાતપુર.
- ૧ „ દલસુખભાઈ લલ્લુભાઈ શાહ. થુરાવી.
- શ્રીચુત મુખીયાજી લલ્લુલાલભાઈ જગન-
લાલની મારફતે. મુ. ખોરસદ.
- ૧ રા. ભઈલાલભાઈ જગનલાલ મુખીયાજી.
- ૧ „ માણેકલાલ અચરતલાલ પરીખ.
- ૧ „ કૃષ્ણલાલ લલ્લુભાઈ.

કોપી.

નામ.

- ૧ રા. માણેકલાલ જમનાદાસ કીલીદાર.
- ૧ „ ચીમનલાલ કાળીદાસ ચોકસી.
- ૧ „ ચીમનલાલ હરીશંકર શાસ્ત્રી.
- મી. પુત્રમચંદ નારણદાસ મીઠાઈવાળાની
મારફતે. મુ. ઊમરેઠ.
- ૧ રા. પુત્રમચંદ નારણદાસ ભાવસાર.
- ૧ „ જમનાદાસ પ્રેમચંદ મીઠાઈવાળા.
- ૧ „ દામોદરદાસ પીતાંબર સુગર મચંદ.
- ૧ „ ગોકળદાસ માણેકલાલ સુખડીયા.
- ૧ „ સતીઆલાલ ત્રીભોવનદાસ પટેલ.
- ૧ „ મોહનલાલ જમનાદાસ તલાટી.
- ૧ „ મગનલાલ ગીરધરદાસ ભાવસાર.
- વજીરીયા.
- ૧ રા. મોતીલાલ લક્ષ્મીરામજી પંડ્યા.
- ૧ „ લક્ષ્મીચંદ મોતીચંદ.
- શીરપુર (ખાનદેશ).
- ૫ રા. ૨ા. ગંગાધર સદાશીવ તારે.
- ૧ „ ભીલાશાહ. આહટ એજન્સી કંડાર્ક.
- ૧ „ શીવલાલજી શાહ. „ „ મુડસ-કંડાર્ક.

નામ.

વીસનગર.

૧ રા. ગીન્ધરલાલ રવીંદ્રચંદ્ર.

૧ „ છોટાલાલ વિઠ્ઠલદાસ બ્રહ્મભટ્ટ.

ગવાડા.

૧ રા. દલસુખરામ નયુરામ માસ્તર.

૧ રા. મોહનલાલ પ્રભુરામ ભટ્ટ.

નાયા.

૧ રા. મગનલાલ છોટાલાલ પંડ્યા.

૧ રા. મહેશ્વરભાઈ દોલતસીંગ બારોટ.

વડોદરા.

૧ રા. અંબાલાલ નાગેશ્વર ઠાકર.

અસોર. તા. પેટલાદ.

૧ રા. છોટાલાલ ગોરખનદાસ ઠક્કર.

સીમરડા. તા. પેટલાદ.

૧ રા. રણછોડલાલ દેવજીભાઈ બારોટ.

નિસરાયા. તા. બોરસદ.

૧ રા. રા. જ્ઞાનમંડરાવ પુરુષોત્તમદાસ બારોટ.

લાતુર.

૧ શેઠ પીરશાહ માણેજી ખમોતીયા.

૧ રા. હીમંતરામ રઘુરામ માંડવીવાળા.

કોપી.

નામ.

મદાસ.

૨ રા. રા. પ્રેમરતન દામાણી.

સુરત.

૧ રા. મણિલાલ હરીલાલ ખોડીવાળા

કચ્છગરી.

૫ રા. વલુભાઈ જગનદાસ પટેલ.

અમદાવાદ.

૧ રા. બાપાલાલ બાળાશંકર વ્યાસ.

૧ રા. નંદલાલ મોહનલાલ દરબાર.

૧ „ સાંજનંદ ભગવાનદાસ મોદી.

૧ „ મોહનલાલ જનનાદાસ શાહ.

૧ „ સોમચંદ જોડાલાલ શાહ.

૧ „ પ્રેમચંદભાઈ મનસુખરામ શાહ.

૧ „ ચીમનલાલ કુલચંદ શાહ.

૧ „ ત્રીકમલાલ સાંજનંદ.

૧ „ જયકૃષ્ણ જગન્નાથ ભટ્ટ.

નવું વાડજ.

૨ રા. મગનલાલ પુનમભાઈ પટેલ.

31220